

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Plzeň 2013

Bc. Barbora Tomanová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Obraz proměny života v Zelené Lhotě
a Hamrech po příchodu reemigrantů**

Bc. Barbora Tomanová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obraz proměny života v Zelené Lhotě a Hamrech po příchodu reemigrantů

Bc. Barbora Tomanová

Vedoucí práce:

PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.

Katedra historie

Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé práce PaedDr. Naděždě Morávkové, Ph.D. za odborné rady a cenné připomínky, které mi byly v průběhu zpracování této diplomové práce poskytnuty. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Lence Sýkorové za ochotu, vstřícné jednání a velkou pomoc, kterou mi během shromažďování pramenů a literatury poskytla, a pracovníkům Státního oblastního archivu Plzeň, kteří mi umožnili studovat potřebné prameny k této práci. V poslední řadě bych ráda poděkovala pamětníkům za jejich ochotu se podělit o své vzpomínky, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod.....	7
1 Nové osídlení pohraničí	15
1.1 Základní charakteristika	15
1.2 Důvody vedoucí k osídlení pohraničí reemigranty.....	21
1.3 Problematické okolnosti osídlování pohraničí	24
2 Otázka reemigrace a reemigranti.....	31
2.1 Vymezení pojmů reemigrace, reemigranti a historický nástin.....	31
2.2 Reemigrace po 2. světové válce	32
2.2.1 První fáze reemigrace	35
2.2.2 Druhá fáze reemigrace	37
2.2.3 Třetí fáze reemigrace	43
2.2.4 Překážky v procesu reemigrace	46
3 Zelená Lhota a Hamry.....	48
3.1 Proměna Hamrů a Zelené Lhoty.....	54
3.2 Kdo osídlil Hamry a Zelenou Lhotu z reemigranů	58
3.3 Jak vypadal život v Hamrech a Zelené Lhotě po doosídlení?	63
3.3.1 Podoba sousedských vazeb, vztahů	63
3.3.2 Kulturní a společenský život	66
3.3.3 Živobytí a obydlí	76
3.3.4 Pohraniční pásmo	80
Závěr	83
Summary	87
Seznam pramenů a literatury	88
Přílohy	99

Úvod

Obce Zelená Lhota a Hamry se nacházejí v českém jihozápadním pohraničí. Na jejich podobě, jako na celé pohraničí, měla vliv v druhé polovině 20. století historická událost, poválečné nucené vystěhování. Ta byla na základě zkušeností z předchozích historických událostí všeobecně přijímaná jako oprávněná a nutná. Vystěhování německého obyvatelstva bylo chápáno jako satisfakce za příkoří vykonaná na našem národu a následné osídlení slovanským obyvatelstvem bylo pojímané jako historické vítězství, kdy se český národ navracel na své území. To bylo zakotvené i v Dekretu prezidenta republiky č. 27/1945: *...všech opatření, kterými se podle zvláštních předpisů o tom vydaných má dosáhnouti navrácení všech oblastí Československé republiky původnímu slovanskému živilu.*¹ Paradoxem je, že doba, kdy na tomto území skutečně žilo pouze slovanské obyvatelstvo, je dobou před nastolením vlády posledních Přemyslovců. Ve 13. století byla započata vnější neboli německá kolonizace našeho území.²

Na základě toho bylo nucené vystěhování příčinou proměny české společnosti a její struktury sice ve všech částech českých zemí, avšak nejmarkantněji se projevovала v českém pohraničí a je s ním úzce spojována. Většina původního, německy mluvícího, obyvatelstva byla odsunuta a nahrazena v období 1945 až 1948 občany české národnosti jak z vnitrozemí Československa, tak z jiných států Evropy. Tito občané do pohraničí přesídlili za účelem dočasně nebo trvale se usadit v těchto vysídlených krajích a získat zde pracovní místo, nemovitost a půdu. Pohraničí se tak v poválečném období stalo symbolem možnosti řady lidí v životě si polepšit prostřednictvím nabytí nového majetku, lepším pracovním uplatněním a sociálním vzestupem. Obecně lze tyto motivy vyjádřit jako možnost realizace a zvýšení životní úrovně pro lidi, kteří se svou životní úrovní v místě původního bydliště nebyli spokojeni. Protože výměna obyvatelstva zde proběhla v krátkém časovém úseku z hlediska demografie a sociologie, jedná se o jedinečnou výměnu, kdy byla vytvořena v těchto oblastech zcela nová společnost. Ta je kromě umělé výměny charakteristická také tím, že podíl etnických menšin byl zde vyšší než v jiných oblastech a celkově se jednalo o společnost více heterogenní než jinde. Byl vytvořen sociální

¹ Dekret prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení.

² Tradičně se uvádí, že oním, kdo pozval do českých zemí německy hovořící obyvatelstvo, byl Přemysl Otakar II. Viz například VYKOUPILOV, Libor. *Slovník českých dějin*. 2. vydání. Brno: Julius Zirkus, 2000, s. 264-265; SOMMER, Petr; TŘEŠTÍK, Dušan; ŽEMLIČKA, Josef (edd.). *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 378-397.

experiment, kdy pohraničí, doposud charakteristické právě německy mluvícím obyvatelstvem, které zde mělo dlouhou tradici, bylo nahrazeno obyvatelstvem postrádající jakékoliv tradiční vazby k oblasti a hierarchii, jež zde byly doposud typické. Po roce 1948 k dotváření specifické společnosti v pohraničí přispěla ta skutečnost, že se zde nacházela státní hranice.

Obce Hamry a Zelená Lhota jsou charakteristické jako německá obec a německá vesnice,³ jejichž charakter v důsledku nuceného vysídlení a především nového osídlení se zcela proměnil. Tento malý vybraný mikroregion byl na rozdíl od okolních částí regionu Železnorudsko dosídlen ze značné části reemigranty, hlavně volyňskými Čechy a rumunskými Slováky. Tato práce si klade za cíl především na základě výpovědí pamětníků zmapovat proměnu, jež takové doosídlení vyvolalo. Dále popsat k jakým změnám došlo, jak se utvářela nová lokální společnost, tvořená odlišnými skupinami obyvatel, čím byla specifická, a zodpovědět, zda se v této oblasti podařilo vytvořit životaschopnou společnost, mající vztah k dané lokalitě.

Specifičnost v charakteru osídlenců Hamrů a Zelené Lhoty a skutečnost, že tématu doosídlení této oblasti, nejen vybraného mikroregionu, ale celého Železnorudska a okolí Nýrska, nebyla doposud v žádné studii věnována pozornost, je důvodem k sepsání této práce. Celá oblast je velmi zajímavá z hlediska jejího poválečného vývoje, téměř každá obec utvářením své nové podoby je do určité míry specifická. Zelená Lhota a Hamry vešly do povědomí nejen místního obyvatelstva, ale i širokého okolí jako obce, na jejichž podobě se podílely především skupiny reemigrantů. Obecně je známo, že v těchto vesnicích žili volyňští Češi a rumunští Slováci, nicméně to je to jediné, co o těchto obcích zůstalo v povědomí lidí. Proto považuji za důležité, aby rozsah tohoto povědomí byl rozšířen. Je nutné podotknout, že významným zdrojem informací, a to jedinečných informací, pro zpracování tohoto tématu jsou pamětníci jakožto představitelé individuální paměti, umožňující postihnout kolektivní vědomí této společnosti. Takových pamětníků, kteří mohou být tzv. studnicí vědění o tom, jak byly Hamry a Zelená Lhota osídlovány a jak se jejich novým obyvatelům žilo, však v neúprosnosti běhu času ubývá. Proto se má práce zaměřila na výpovědi pamětníků, kteří ještě mohou prostřednictvím svých výpovědí poskytnout vyobrazení života v těchto dvou obcích, a jejím prostřednictvím mohli být jejich vzpomínky zachovány.

³ *Národnostní mapa Československé republiky. Podle sčítání lidu z 1. prosince 1930* [kartografický dokument]. 2. vydání. Praha: Vojenský zeměpisný ústav, 1938.

Časové vymezení práce je do určité míry problematické. Počátek proměny mikroregionu lze stanovit velmi dobře rokem 1945, kdy bylo zahájeno jednak vysídlení, tudíž byl zahájen postupný odchod původního obyvatelstva Hamrů a Zelené Lhoty, a jednak byla zahájena první fáze osídlovacího procesu. Tato fáze probíhala v letech 1945 až 1948. Po ní následovala druhá fáze nazvaná jako tzv. doosídlování. Ta probíhala v delším časovém úseku, a to během 50. a 60. let, přičemž její přesné ukončení nelze spolehlivě stanovit. Konec sledované proměny byl stanoven na konec 50. let, a to z důvodu, že v 60. letech byl vývoj obce Hamry ovlivněn výstavbou vodní nádrže Nýrsko, kdy část obce byla zaplavena. Dále důvodem orientačního závěrečného vymezení, je skutečnost, že časové vymezení řady vzpomínek pamětníků je také pouze přibližné, například na období dětství.

Je důležité podotknout v rámci vymezení tématu práce, že ačkoliv je problematika odsunu Němců z Československa úzce provázána s novým osídlováním pohraničí, nevěnuje se práce tomuto odsunu detailně. Pouze toto téma rozebírá v potřebném rozsahu pro vytvoření souvislostí, zejména při popisu obecného procesu osídlování. Samotné téma nuceného vysídlení je dnes již velmi kvalitně zpracováno značnou řadou českých i zahraničních publikací.⁴

Zdrojem informací při zpracování zvoleného tématu pro mě byla literatura, pojednávající o tématu nového osídlení, reemigrace a obrazu způsobu života doosídlených obcí. Dále jím byly prameny, nacházející se ve Státním okresním archivu v Klatovech, ve Státním oblastním archivu v Plzni, v soukromém archivu obce Hamry a také v soukromých archivech pamětníků. Jako nejdůležitější zdroj informací pro mou práci vnímám vzpomínky pamětníků, jež byli svědky procesu proměny života v Hamrech a Zelené Lhotě.

Problematika poválečného osídlování pohraničí českých zemí je tématem, kterému se věnuje značná část odborné literatury. Jedná se o práce, které se osídlování věnují

⁴ Např. *Češi, Němci, odsun. Diskuse nezávislých historiků*. Praha: Academia, 1990; STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991; HRABOVEC, Emilia. *Vertreibung und Abschub. Deutsche in Mähren 1945-1947*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995; ARBURG, von Adrian. Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. *Soudobé dějiny* 10, 2003, č. 3, s. 253-292; TYŽ. *Zwischen Vertreibung und Integration. Tschechische Deutschen politik 1947-1953*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Institut mezinárodních studií, 2004; *Komplex odsunu. Vysídlení Němců a české pohraničí po roce 1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005; ARBURG, von Adrian; STANĚK, Tomáš (edd.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Dokumenty z českých archivů. Díl I., Díl II., svazek 1, 3*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, 2011. Dále v textu v poznámkách odkazují na další tituly.

z nejrůznějšího pohledu, nejčastěji se jedná o zaměření na jednotlivé regiony.⁵ Z obecného hlediska ve snaze postihnout celou jeho problematiku se mu však věnují pouze autoři František Čapka, Lubomír Slezák a Jaroslav Vaculík ve své práci *Nové osídlení pohraničí po druhé světové válce*.⁶ Toto syntetické dílo ve svém zpracování dosahuje takových kvalit, zejména zpracováním archivního materiálu k tématu, že všechny odborné práce, vzniklé po jeho vydání, čerpají informace k danému tématu z něho. Stejně i já jsem si jako hlavní základní zdroj informací k obecnému nastínění procesu osídlení, zejména k představení institucí, jež ho zajišťovaly, a jejich činnosti, zvolila tuto odbornou publikaci, a to hlavně z důvodu, že se věnuje tématu v rozsahu, jež je pro potřeby mé práce v rámci celkového dokreslení situace během a po doosídlení dostačující. Důležité je také podotknout, že ačkoliv se tématu osídlení věnovali autoři práce již v jiných publikacích, například Lubomír Slezák a jeho *Zemědělské osídlování pohraničí zemí českých zemí po druhé světové válce*, jedná se o díla poplatné době svého vzniku.⁷ Tento nedostatek byl právě odstraněn ve výše zmíněné jeho novější práci, na níž spolupracoval s Čapkou a Vaculíkem. Ke konkrétnímu vykreslení osídlování jihozápadního pohraničí se věnuje v jedné z mnoha svých prací k tématu osídlení pohraničí Iva Heroldová spolu s Vlastou Matějovou.⁸

Po poskytnutí obecného rámce reemigrace mi posloužili práce Jaroslava Vaculíka, které představují nejnovější a co je možná důležitější, nejkompaktnější zpracování tématu. V této souvislosti je nutné poznamenat, že byly využity jeho nejdůležitější práce, jelikož ačkoliv je autorem řady publikací k tématu, ve značné míře se Vaculík opakuje. Proto bylo přistoupeno k využití především jeho stěžejnější a poté k jeho nejnovější práci.⁹ Ostatní autoři se věnují tématu z hlediska jednotlivých skupin reemigrantů nebo se jedná pouze

⁵ Např. HOLÁ, Věra. Osídlení šumavského pohraničí na Sušicku 1945-1948. In *Minulostí Západočeského kraje XVII*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1981, s. 27-36; PEŠEK, Jan. Osídlování jihočeského pohraničí v letech 1947-1953. In *Jihočeský sborník historický*, 60/1986. Tábor: Jihočeská společnost pro zachování husitských památek, 1986, s. 133-134.

⁶ ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005.

⁷ SLEZÁK, Lubomír. *Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Blok, 1978.

⁸ HEROLDOVÁ, Iva; MATĚJOVÁ, Vlasta. Novoosídlenec pohraničí. In BĚLOHLÁVEK Miloslav a kol (edd.). *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 263-290.

⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993; TÝŽ. *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002.

o dílčí studie a jejich hlavním základním zdrojem obecných informací k reemigraci jsou právě práce Vaculíka.¹⁰

Jak ve skutečnosti vypadal proces osídlení pohraničí z hlediska vytváření společnosti tvořené příslušníky menšin, do nichž reemigranti patřili, a jakou podobu měly vztahy mezi nimi a většinovou společností, ukazuje ve své práci Matěj Spurný *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*.¹¹ Jedná se o nejnovější publikaci věnující se problematice nového osídlení, avšak autor toto téma pojímá z nového pohledu – analýzou soužití většinové společnosti a menšin. Spurného rozbor obecně problematických záležitostí vytváření nové společnosti mě inspiroval ke stanovení si stěžejních témat proměny života v Zelené Lhotě a Hamrech. K doplnění a k plnému vykreslení vytváření nové lokální společnosti v pohraničí byly využity články a studie věnující se tématu novoosídleneckého pohraničí z etnografického pohledu.¹²

Literatura, věnující se dějinám Hamrů a Zelené Lhoty, existuje pouze poskromnu, a to pouze v rámci jiných větších témat jako je tomu například v případě prací věnující se Královským svobodným rychtům nebo dějinám hamrů.¹³ Proto hlavním zdrojem informací, mimo těchto, mi pro vytvoření určitého historického kontextu posloužily také letáky, propagující oblast,¹⁴ webové stránky, věnující se zájmovým obcím¹⁵

¹⁰ Např. HEROLDOVÁ, Iva. Reemigrace po druhé světové válce. In *Češi v cizině*. Sv. 6. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1992, s. 43-47; NOSKOVÁ, Helena; VÁCHOVÁ, Jana. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945 – 1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000; NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

¹¹ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011.

¹² Např. HEROLDOVÁ, Iva. Etnické procesy v pohraničí, společnost a kultura. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 124-131; KADERÁBKOVÁ, Jaroslava a kol. Etnografický obraz způsobu života a kultury současné západočeské vesnice. In BĚLOHLÁVEK Miloslav a kol (edd.). *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 291-322; VALÁŠKOVÁ, Naďa; UHEREK, Zdeněk. Novoosídlenecké pohraničí. In UHEREK, Zdeněk (ed.). *Kultura-společnost-tradice. II. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2006, s. 53-108.

¹³ STEINER, Josef. *Šumava – Královský Hvozd, území svobodných Králováckých rychet II. Böhmerwald – Land der künischen Freibauern II*. Klatovy: [Echo], 2005; HOFMANN, Gustav. Železářství na západní Šumavě. In *Vlastivědné zprávy muzea Šumavy 2*. Sušice: Muzeum Šumavy, 1990.

¹⁴ *Hamry. Šumava – Královský Hvozd. Poslední kousek Šumavy, který si zachoval jedinečné kouzlo a klid starých časů*. Propagační leták projektu Integrovaný příhraniční rozvoj Královského hvozdu. S. 1.: s. n., s. a.; *Hamry. Šumava – Královský Hvozd*. Propagační leták Akčního sdružení Královský hvozd. S. 1.: s. n., s. a.

¹⁵ Zelená Lhota [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.retour.cz/mesta/zelena-lhota/>; Z historie Zelené Lhoty [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.kolohlota.estranky.cz/clanky/z-historie-zelene-lhoty.html>.

a v neposlední řadě studentská seminární práce.¹⁶ I když se na první pohled nejedná o zdroje, jež by měly být využívány v odborné práci, učinila jsem tak, jelikož obsahují informace, které nejsou obsaženy na jiných místech, a tudíž by bez nich nemohl tento, alespoň částečný kontext vzniknout. K utvoření obrazu, jak to vypadalo v Hamrech a Zelené Lhotě po roce 1945, hlavně jak probíhalo jejich osídlování, mi napomohly práce hamerského rodáka a potomka reemigrantů, který zpracovává dějiny své rodiny. Jedná se o práce laického historika, avšak informace, jež poskytují, jsou natolik kvalitní a specifické, že je nelze v rámci zpracování tématu opomenout.¹⁷

Pokud jde o prameny, které v práci pomáhají dokreslit výpovědi jednotlivých pamětníků, čerpala jsem informace především ze školních kronik, z fondů Místních národních výborů v Hamrech a Zelené Lhotě, fondu Okresního národního výboru v Klatovech, uložených ve Státním okresním archivu v Klatovech, dále z fondu Osídlovací úřad a Fond národní obnovy – oblastní úřadovna Plzeň a z fondu Úhlovský mlýn, továrna na dřevovinu a lepenky s. r. o., nacházející se ve Státním oblastním archivu Plzeň. Kroniky národních škol v Hamrech a Zelené Lhotě jednak přispěly k podložení některých vzpomínek narátorů, jednak pomohly dotvořit obraz kulturního života obcí a vzdělávání občanů. Bohužel, školní kronika ze Zelené Lhoty existuje až od roku 1958 a tak poskytuje pouze informace z několika posledních sledovaných let. Naproti tomu hamerská školní kronika je vedená od prvních poválečných měsíců a její součástí jsou také záznamy o složení žáků, jež jsou dokladem o charakteru doosídlení této oblasti.¹⁸ Ačkoliv fondy místních národních výborů nejsou dochovány zcela kompletní, umožňují sledovat především změnu v oblasti vlastníků majetku a taktéž jsou významným podkladem pro vytvoření přehledu o reemigrantech přesídlených do těchto obcí.¹⁹ Fond Okresního národního výboru, fond Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy – oblastní úřadovna Plzeň a fond Úhlovský mlýn, továrna na dřevovinu a lepenky, s. r. o. jsou zdrojem

¹⁶ VASKO, Vojtěch. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí. Průvodce o době, která změnila tvář Šumavy*. Seminární práce. Klatovy: Gymnázium Jaroslava Vrchlického, 2007. Ve vlastnictví autora.

¹⁷ ČERVINKA, Jiří. *Obyvatelstvo obce Hamry. Poznámky*. S. l.:s. n., s. a. Ve vlastnictví autora; ČERVINKA, Jiří. *Místní národní výbor v Hamrech, okres Klatovy. Poznámky*. S. l.:s. n., s. a. Ve vlastnictví autora.

¹⁸ Státní okresní archiv Klatovy (dále jen SOKA Klatovy), fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45, školní kronika; fond Obecná škola (německá) Hamry, 1892-1936, inv. č. 1, školní kronika; fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, školní kronika 1945-1974, kronika rekreační školy 1949-1951.

¹⁹ SOKA Klatovy, fond Místní národní výbor Zelená Lhota; fond Místní národní výbor Hamry.

nezbytných doplňujících informací například o proměně Hamrů a Zelené Lhoty z hlediska průmyslu a pracovního uplatnění novoosídlenců.²⁰

S ohledem na výše vytyčené cíle a po prostudování výše vytyčených pramenů a relevantní literatury byla práce založena na kvalitativním výzkumu. Vzhledem k tomu, že vlastní výzkum je založen na orálních svědectvích, je nejčastěji využívaným přístupem metoda oral history. V návaznosti na to je také pracováno s tzv. snowball sampling metodou. Získaná data z pramenů a výpovědí, která jsou podrobena kritické analýze, jsou východiskem pro vytvoření obrazu proměny života v Zelené Lhotě a Hamrech po příchodu reemigratů. Pro obecné přiblížení reemigrační problematiky, které vychází z výše uvedených odborných publikací, byla použita metoda komparace.

Metoda „snowball smapling“ byla využita za účelem vyhledání vhodných informátorů. Na základě doporučení jednoho informátora bylo možné vyhledat další vhodné narátory, potřebné pro vytyčený výzkum.²¹ Po nalezení vhodných pamětníků, myšleno příslušníků rodin, reprezentujících reemigranty, usídlené v Zelené Lhotě a Hamrech, a ve dvou případech osídlence z vnitrozemí, byly uskutečněny s těmi z oslovených, kteří byli ochotni podělit se o své vzpomínky, schůzky v jejich domovech nebo na jejich pracovištích. Celkově došlo k setkání a k realizaci rozhovorů s osmi narátory podle pravidel orálního výzkumu. Rozhovory se všemi narátory byly provedeny formou dotazování na určité historické události a skutečnosti.²² Inspirací k podobě dotazů směřovaných na narátory byly publikace věnující se osudům obyvatel pohraničí.²³ Nahrávání rozhovorů probíhalo v počtu dvou nebo tří osob, pokud vypravěči byli dva (dva rozhovory). Ve dvou případech byl uskutečněn rozhovor na pracovišti narátorů, jednalo se o potomka volyňských Čechů a o potomka rumunských Slováků. S ostatními informátory byly provedeny rozhovory v jejich domácnostech. Tito pamětníci reprezentují vždy po dvou případech reemigranty z řad volyňských Čechů, reemigranty z řad rumunských Slováků a osídlence z vnitrozemí. Získané a zaznamenané informace prostřednictvím rozhovorů uskutečněných během těchto schůzek jsou jak je již výše poznamenáno využity

²⁰ SOKA Klatovy, fond Okresní národní výbor Klatovy; Státní oblastní archiv Plzeň (dále jen SOA Plzeň), fond Osídlovací úřad a Fond národní obnovy - oblastní úřadovna Plzeň, (1938) 1945-1952 (1954) (dále jen OsÚ Plzeň); SOA Plzeň, fond Úhlovský mlýn, továrna na dřevovinu a lepenky, s. r. o., Hamry, 1903-1948 (1951) (dále jen Úhl. mlýn).

²¹ *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule. Snowball Sampling.* Praha: Úřad vlády České republiky, 2003.

²² VANĚK, Miroslav. *Naslouchat paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

²³ SPURNÝ, Matěj (ed.). *Sudetské osudy.* Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006; SCHOLL-SCHNEIDER, Sarah; SCHNEIDER, Miroslav; SPURNÝ, Matěj. *Sudetské příběhy. Vyhnaní, starousedlíci, osídlenci.* Augsburg: Antikomplex, 2010.

ke zpracování tématu práce jako stěžejní zdroj. V souvislosti s tím je nutné brát v úvahu, že získané životopisné příběhy jsou ovlivněny společensko-sociálním postavením narátorů, procesem zapomínání a rekonstruktivitou.²⁴ Záznam rozhovorů je uchován v podobě nahrávek. Ty jsou součástí diplomové práce jako příloha.

Práce je rozdělena na tři hlavní části, z nichž první dvě jsou věnované okolnostem, jež ovlivnily vývoj sledovaných dvou obcí z obecného hlediska. Jedná se o osídlení pohraničí, kterému se věnuje úvodní kapitola, a reemigraci, na kterou se zaměřuje druhá kapitola. Úkolem těchto dvou částí práce je v základní rovině představit tyto dva procesy osídlení a reemigrace, proč k nim bylo přistoupeno, jaké právní normy a správní orgány zajišťovaly jejich realizaci, jaké úkoly plnily jednotlivé úřady, v neposlední řadě jak procesy probíhaly, především reemigrace, a s jakými problémy se potýkaly. Seznámení s problematikou osídlení pohraničí a reemigrace v obecné rovině považuji za důležité pro kontext a souvislosti v rámci zmapování proměny Zelené Lhoty a Hamrů v důsledku těchto dvou procesů, jež je obsahem třetí, stěžejní a tím pádem i nejrozsáhlejší kapitoly práce. Tato část, prezentovaného textu, seznamuje s oblastí, v níž se nacházejí vybrané obce, popisuje průběh jejich nového osídlení a představuje jednotlivé stěžejní oblasti života nově vytvořené lokální společnosti. Ačkoliv z pohledu počtu kapitol je práce strukturovaná v určitém nepoměru její obecné a konkrétní části, není tomu tak. Obecný text je rozvržen do dvou částí podle sledovaných problematik pro lepší přehlednost. Ta je zároveň také důvodem pro vytvoření pouze jedné kapitoly sledující vývoj Hamrů a Zelené Lhoty.

V závěru je nutné podotknout, že původně bylo zamýšleno, pokud to umožní rozsah práce a dostupnost, provést současně s kritickou analýzou literatury také kritickou analýzu dobových periodik, které by pojednávaly o událostech vztahujících se k tématu. Bohužel, regionální tisk, na který jsem měla v úmyslu zaměřit, ve sledovaném období, buď nevycházel, jako to bylo u periodik *Šumavan* a *Klatovské listy*, nebo se dochoval pouze ve fragmentech, jako například *Šumavský hraničář*.

²⁴ HOUŽVIČKA, Václav; NOVOTNÝ, Lukáš (edd.). *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 17, 18.

1 Nové osídlení pohraničí

1.1 Základní charakteristika

Proces, který v našich dějinách nazýváme nové osídlení pohraničí, jak již v úvodu práce zmiňuji, úzce souvisí s procesem odsunu obyvatel německé národnosti, jelikož oba dva probíhaly současně a navzájem se ovlivňovaly v rozsahu a způsobu realizace. Dále, co je spojuje, je území, ve kterém probíhaly. Tím je pohraničí Čech, Moravy a Slezska.²⁵

Než začnu rozebírat proces nového osídlení, je nutné vymezit alespoň stručně pojem pohraničí a průběh vysídlení. Co a, jaké území, si vlastně máme představit pod pojmem pohraničí? Zpravidla je označením pohraničí myšleno území, které se nachází podél státních hranic. Takto je pohraničí vymezeno z geografického hlediska. V případě českého pohraničí lze pod tento pojem zařadit nejen toto území, označuje se takto hlavně území, které je dnes označováno jako tzv. Sudety.²⁶ Jedná se o oblasti, kde zpravidla žilo německé obyvatelstvo jako majoritní společnost.²⁷ V tomto pojetí je pojem pohraničí vnímán jako historický pojem.²⁸

Na základě rozboru označení pohraničí, jež je vícevýznamové, mikroregion Hamry a Zelená Lhota lze označit jako oblast pohraničí jak z geografického hlediska, tak z historického hlediska. Podrobnějšímu rozboru se budu věnovat v kapitole 3.

O osídlení pohraničí českých zemí bylo diskutováno již během druhé světové války jak v kruzích zahraničního, tak i domácího odboje. Důležitá jednání, kde bylo osídlování projednáváno, proběhla v roce 1943 v Moskvě a v roce 1945 opět v Moskvě a v Košicích. V roce 1943 Edvard Beneš během jednání se sovětskými představiteli v jednom ze svých memorand požadoval, aby byla řešena problematika sudetských Němců a aby bylo v pohraničních obcích usídleno nejméně 67 % slovanského obyvatelstva, takže

²⁵ ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 5, 9.

²⁶ Více k pojmu Sudety, jako geografickému označení pásu pohoří Západní, Střední a Východní Sudety *Československá vlastivěda. Díl I. Příroda, sv. I.* Praha: Horizont, 1968, s. 721-727, a jeho dalšímu vývoji KRULÍK, Oldřich. Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety. In *Češi a Němci ve střední Evropě*. Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001, s. 9-31.

²⁷ Výjimku tvoří například Domažlicko, Náchodsko, Novohradsko, Znojemsko atd. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 11.

²⁸ KASTNER, Quido. *Osídlení českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996, s. 15-40; JEŘÁBEK, Milan; DOKOUPIL, Jaroslav; HAVLÍČEK, Tomáš a kol. *České pohraničí. Bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, 2004, s. 59-66; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 9; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 25-26.

by tvořilo majoritní skupinu. V roce 1945 se o tématu osídlení pohraničí jednalo během projednávání vládního programu politických stran Národní fronty a následně při jeho vyhlášení.²⁹

Proces vysídlení německy mluvícího obyvatelstva z Československa za hranice do Německa a Rakouska byl započat ihned po ukončení války. Byl realizován ve třech fázích, které jsou od sebe rozlišovány na základě povahy odsunu. První fáze, probíhající od května roku 1945 do podzimních měsíců téhož roku, je obdobím tzv. divokého odsunu. V této etapě bylo německé obyvatelstvo živelně vyháněno a byly na něm páchané různé tzv. excesy.³⁰ Druhá fáze, trvající od ledna do října roku 1946, byl odsun již realizován prostřednictvím organizovaných transportů. Třetí fázi lze charakterizovat jako dovysídleneckou, během níž odcházeli Němci z Československa na vlastní žádost z důvodů sloučení rodiny. Tato třetí fáze trvala až do roku 1948. Během období první až třetí fáze vysídlení, tedy v letech 1945 až 1948 odešlo 135 tisíc Němců. Odchodem takto velkého počtu obyvatelstva došlo k vyprázdnění pohraničí. Řešením této skutečnosti bylo nové osídlení.³¹

K němu, jako k procesu centrálně řízenému, bylo přikročeno ihned po skončení druhé světové války, a to na základě rozhodnutí o realizaci vysídlení německého obyvatelstva z pohraničí, jehož nejdůležitější právní úpravou byl Dekret prezidenta republiky č. 33/1945.³² Byl vytvořen podrobný plán, jak osídlování bude probíhat, aby se předešlo vzniku chaosu. Toto plánování bylo započato už během druhé světové války, kdy exilová vláda dospěla k rozhodnutí, že osídlování pohraničí, zejména jeho zemědělské části, bude úzce souviset s celostátní pozemkovou reformou.³³ Na tvorbě plánu osídlovacího procesu se podílelo hlavně ministerstvo vnitra, řešící otázky státní příslušnosti obyvatel, místní správy apod., a ministerstvo zemědělství, které samozřejmě zodpovídalo za přidělování půdy a usídlování zemědělců, tedy plánovalo a provádělo

²⁹ ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 24, 111; STANĚK, T. *Odsun Němců*, s. 32.

³⁰ Tématu divokého odsunu se věnují ve svých pracích BIMAN, Stanislav; CÍLEK, Roman. *Poslední mrtví, první živi. České pohraničí květen až srpen 1945*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1989; STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005.

³¹ STANĚK, T. *Odsun Němců*, s. 223, 234-236; ARBURT, von A. *Zwischen Vertreibung*, s. 104-122; BUCHVALDECK, Miroslav a kol. *Československé dějiny v datech*. 2. vydání. Praha: Svoboda, 1987, s. 465, 471-472.

³² Dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

³³ Na základě pozemkové reformy byla zkonfiskovaná a rozdělena na menší části půda Němců, Maďarů, kolaborantů a domácích pozemkových vlastníků. *Košický vládní program. Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974, s. 24-25; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 33.

zemědělské osídlování. Dále se na realizaci osídlení podílelo ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo národní obrany, ministerstvo ochrany práce a sociálních péče a mnohá další. Poslední jmenované ministerstvo mělo za úkol organizovat reemigraci Čechů a Slováků.³⁴

V úplném počátku byl vytvořen Ústřední koordinační výbor Národní fronty pro otázky osídlení. Jeho úkolem bylo projednávat předem všechny dekrety prezidenta republiky, zákony a vládní nařízení, které se vztahovaly k osídlení pohraničí. Poté byly stanoveny orgány, jež měly za úkol zajistit osídlení. Orgány, které byly pověřené centrálním organizováním a řízením osídlování, byly Osidlovací úřad a Ústřední komise pro vnitřní osídlení. Hlavně první jmenovaný úřad řídil a koordinoval celý proces. V rámci této koordinace Osidlovací úřad na počátku osídlení ve spolupráci s výše vyjmenovanými ministerstvy kromě ministerstva zemědělství připravil plán průmyslového osídlení.³⁵ Dále osídlování zajišťovaly Národní pozemkový fond, jenž měl na starosti zemědělskou půdu a lesy, a Fond národní obnovy, který byl zřízen při Osidlovacím úřadě, a naopak spravoval zkonfiskovaný nezemědělský majetek.³⁶ Posledním ústředním orgánem byla Osidlovací komise ÚV KSČ. Na organizaci osídlování se podílely také Zemské národní výbory v Praze a v Brně, které vytvořily osidlovací a plánovací sekce. Na nižší úrovni působily okresní správní komise, jejichž členové byli jmenováni ministerstvem vnitra, a okresní osidlovací komise, jež byly zřízené Osidlovacím úřadem a od komisí zřízených ministerstvem zemědělství, se lišili tím, že do jejich správy spadalo nezemědělské osídlování. Úplně nejnižší, v této oblasti, vykonávaly svoji působnost okresní a místní národní výbory, které ale paradoxně byly prvními, které osídlení začaly nějakým způsobem organizovat.³⁷

³⁴ GRULICH, Tomáš. Problematika počátků osídlování pohraničí a plány na osídlení. In *Etnické procesy v novoosídleném pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech*. Sv. 2. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV, 1986, s. 11-18; VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 40, 41; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 33, 38-39, 100-101, 111-113; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 42-43.

³⁵ Osidlovací úřad byl zřízen v Praze s působností pro Čechy, Moravu a Slezsko a v Bratislavě s působností pro Slovensko. Pražský byl zřízen v září roku 1945. Blíže k činnosti Osidlovacího úřadu ŘEHÁČEK, Karel. Osidlovací úřad a Fond národní obnovy (1945-1952). *Západočeský historický sborník* 5, 1999, s. 309-319; ČAPKA, František. K úloze Osidlovacího úřadu v počáteční fázi znovuosídlení pohraničních oblastí českých zemí. In *Sborník Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada společenských věd č. 20*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 101-110.

³⁶ Fond národní obnovy byl zřízen při každé z obou Osidlovacích úřadů. Pražský byl zřízen v říjnu roku 1945. Blíže k činnosti Fondu národní obnovy ŘEHÁČEK, K. Osidlovací úřad a Fond národní obnovy, s. 309-319.

³⁷ NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 7, 8; VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 40-41; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 33, 38-39, 93-101; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlené pohraničí*, s. 60, 61; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 42-43.

Právní normy, obsahující realizační pokyny osídlení, byly především dekrety prezidenta republiky, a to č. 27/1945 Sb., č. 5/1945 Sb., č. 12/1945 Sb., č. 28/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb. Působnost většiny orgánů, zajišťující proces osídlení, vymezoval dekret č. 27/1945 Sb., prostřednictvím něž byl zároveň zřízen Osídlovací úřad a Ústřední komise pro vnitřní osídlení.³⁸ Na základě druhého jmenovaného, označovaného také jako tzv. dekret o národní správě, byl stanoven systém národního správcovství, tedy bylo vymezeno, čí je majetek dáván pod národní správu, respektive komu je odňat, a kdo mohl vykonávat funkci národního správce.³⁹ Dekret č. 12/1945 Sb., tzv. dekret konfiskační, upravoval konfiskaci zemědělského majetku Němců, Maďarů a zrádců národa, tedy vymezil, čí zemědělský majetek byl zkonfiskován, kdo tento majetek mohl získat a kdo disponoval přednostním právem. Tímto dekretem byl také zřízen Národní pozemkový fond při ministerstvu zemědělství, jakožto centrální orgán zemědělského osídlování.⁴⁰ Předposlední jmenovaný dekret, tzv. osídlovací, určoval výměru přidělené půdy a typ půdy, stanovoval hierarchii žadatelů a také stanovil, že část půdy v pohraničí bude náležet Národnímu pozemkovému fondu, jenž jí bude spravovat a přerozdělí ji.⁴¹ Dekret č. 108/1945 Sb. upravoval konfiskaci movitého a nemovitého nezemědělského majetku Němců a Maďarů a zrádců národa a stanovil její výjimky. Zároveň byl tímto dekretem zřízen Fond národní obnovy při každém z obou Osídlovacích úřadů.⁴² Nezemědělskému i zemědělskému osídlení bude věnována větší pozornost v kapitole 2.2.2 v souvislosti s reemigrací. Dále byly vydány, mimo nejrůznějších vyhlášek a vládních nařízení, Programové prohlášení Osídlovacího úřadu v Praze⁴³ a Osídlovací plán pohraničí českých zemí po odsunu Němců z hlediska celostátního hospodářství a obrany státu.⁴⁴

³⁸ Dekret prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení.

³⁹ Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

⁴⁰ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

⁴¹ Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 43.

⁴² Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

⁴³ ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 262-266.

⁴⁴ Národní archiv, Praha (dále jen NA), Archiv ÚV KSČ, fond Klement Gottwald (f. 100/24), kar. 45, a. j. 852, citováno dle SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 43; HEROLDOVÁ, Iva. Národopisná problematika novoosídleného pohraničí. *Český lid* 65, 1978, č. 4, s. 195; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 7-8; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 36, 38, 94, 113.

Na základě těchto dokumentů byl proces osídlování pohraničí novým obyvatelstvem naplánovaný jako úspěšný a rychlý za účelem vytvoření atmosféry vítězství našeho národa nad německým, doposud utlačujícím národem, a za účelem odčiňování křivd a chyb, jež se mělo projevit jako hospodářské spojení pohraničí s ostatním územím státu v jeden celek. Aby se tato idea mohla stát skutečností, bylo hlavním cílem Osidlovacího úřadu, v počátcích jeho existence, získat občany, kteří se budou chtít do pohraničí přemístit, protože osídlení mělo být realizováno na základě principu dobrovolnosti. Úřadem byla zvolena strategie lákání.⁴⁵ Doosídlování touto formou probíhalo během prvních dvou let, kdy do pohraničí přicházeli hlavně lidé z vnitrozemí. Dále se úřad soustředil v rámci osídlování na Čechy a Slováky žijící v cizině, tak aby byla provedena jejich reemigrace.⁴⁶ Úřad tak realizoval pouze původní záměr vlády, jak vyřešit tehdy aktuální potřebu osídlení pohraničí. Důkazem toho je skutečnost, že ministerstvo zahraničních věcí informovalo československé zastupitelské úřady o potřebě provést reemigraci již 22. června roku 1945,⁴⁷ tedy ještě dříve, než samotný Osidlovací úřad existoval. Je ale zajímavé, že se tento postup, neslučoval s obsahem Osidlovacího plánu, který za účelem vytvoření přírodního valu jako obrany státu, neusiloval o husté osídlení některých částí pohraničí a v důsledku toho nepočítal vůbec s Čechy a Slováky ze zahraničí. Právě oblast Šumavy, Českého lesa a části jihočeského pohraničí měly být osídleny co v nejmenším měřítku, protože se jednalo o strategickou hranici prvního řádu.⁴⁸

Kromě zacílení na vybrané obyvatelstvo a stanovení hustoty osídlení, dokumenty stanovily jednotlivé fáze osídlování. Postupně mělo být pohraničí osídleno tak, aby bylo zajištěno fungování v jednotlivých oblastech, jako veřejná správa, podniky apod. Proto byla zvolena strategie postupného obsazování, kdy nejdříve musely začít fungovat veřejné úřady a dopravní podniky. Pak přišly na řadu průmyslové podniky a velké zemědělské závody. Až poté začali do pohraničí přicházet drobní zemědělstí osídlenci a jako nejméně

⁴⁵ Osidlovací úřad za tímto účelem vydával řadu plakátů propagujících například volná pracovní místa a hlavně vlastnictví nemovitostí. Viz obrazová příloha SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 45-47.

⁴⁶ Programové prohlášení Osidlovacího úřadu v Praze. In ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005, s. 262-266; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 44, 46.

⁴⁷ NA, fond Ministerstva vnitra, kar. 8207, Dopis Ministerstva zahraničních věcí všem zastupitelským úřadům ČSR z 22. 6. 1945, citováno dle VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 41.

⁴⁸ Programové prohlášení Osidlovacího úřadu v Praze, s. 262-266; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 68; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 30-31, 45-46.

potřební, a tedy jako poslední, přišly na řadu osoby vykonávající živnosti a svobodná povolání.⁴⁹

To všechno byl plán. Jak vypadala jeho realizace? I když ještě nebyl potvrzen vítěznými mocnostmi souhlas k odsunu Němců, pouze byl přislíben, bylo rozhodnuto o zahájení osídlení, jakožto o vnitřní záležitosti země, již v květnu roku 1945. Všeobecně jsou za počátek osídlování označovány dny následující po osvobození jednotlivých částí pohraničí. Dokonce v případě moravských oblastí, které byly osvobozeny před 8. květnem 1945, bylo započato osídlování ještě před tímto datem. Tak jako došlo k poměrně rychlému zahájení procesu osídlování, proběhla i jeho realizace, což ostatně bylo naplánováno. Jednalo se o období tři let,⁵⁰ během nichž osídlování bylo uskutečněno ve třech vlnách,⁵¹ kdy se zmíněná rychlost lišila, kraj od kraje. Již v době, než došlo k organizovanému odsunu, proběhlo v období od května do září roku 1945 tzv. živelné osídlení bez centrálního řízení. Během této první etapy bylo pohraničí osídleno z největší části. Jednalo se o úrodné oblasti, které byly samozřejmě nejatraktivnější, například v Čechách okres Žatec, na Moravě okres Znojmo nebo Moravská Třebová. Ty části, které do té doby nebyly ještě osídlené, se potýkaly s nedostatkem zájemců právě z důvodu své neatraktivnosti. K jejich osídlení z velké části došlo ve druhé etapě probíhající od října roku 1945 do května 1946. Ta byla již organizovaná a centrálně řízená. Během poslední vlny, ukončené v roce 1948, byly obsazeny nejméně lákavé části pohraničí, které byly zejména v horské a podhorské oblasti, hlavně na jihu a jihozápadě. Tam spadá i okres Klatovy, v němž se nacházejí zájmové Zelená Lhota a Hamry. V těchto částech pohraničí se doosídlení nedařilo co do rychlosti a množství zájemců. V roce 1947 zde byly vesnice více než poloprázdné, 75 % domů bylo neobydlených, takže podléhaly postupně zkáze v důsledku jednak ukončené války, jednak rabování občanů. Právě pro doosídlení těchto oblastí, ačkoliv původní snaha nalákat sem občany z vnitrozemí neustávala, bylo nakonec navrženo doosídlit je reemigranty a Maďary.⁵²

⁴⁹ NA, fond Ministerstva vnitra – Noskův archiv, kar. 255, Pohraničí- osidlovací akce. Vládní nařízení o jednotném řízení vnitřní kolonizace, citováno dle SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 50-51; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 33, 122.

⁵⁰ Proces osídlování, jako takový, byl ukončen podle Čapka a Slezáka v roce 1948. Ti jeho závěr stanovili na základě studia archivních pramenů. Jiní autoři stanovují konec osídlování například na rok 1952 na základě demografického vývoje nebo na rok 1945 na základě ukončení zemědělského osídlování, avšak podle zmíněných badatelů se v prvním případě nejedná již o osídlování v pravém slova smyslu a v druhém případě se jedná pouze o část procesu osídlování. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 32.

⁵¹ Myšleno první fáze osidlovacího procesu, kterou lze rozčlenit na tři etapy.

⁵² NA, Archiv ÚV KSČ, fond Osidlovací komise (f. 23), a. j. 297, Zpráva o současných životních poměrech našeho pohraničí na Šumavě, 10. 10. 1947, citovaný dle SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 51;

1.2 Důvody vedoucí k osídlení pohraničí reemigranty

Zelená Lhota a Hamry jsou příkladem, kdy došlo k přeměně německých vesnic na vesnice, jejichž nové obyvatelstvo bylo tvořeno převážnou většinou reemigrantů z Rumunska, části Ukrajiny a východního Polska, nazývaného Volyně. Kromě těchto zemí do oblasti pohraničí přišli reemigranti také ze severní Jugoslávie, Maďarska, Podkarpatské Rusi, Slezska, Rakouska, Německa a Francie. Reemigrací se do Československa vrátilo 202 526 krajanů.⁵³ I když se jedná o občany české národnosti, tudíž nejsou na základě organického pojetí národnosti a etnicity považováni za menšiny a ani oficiálně neboli úředně tehdy nebyli považováni za menšinu, v době přesídlení a následného usazování v pohraničí vykazují znaky, jež jsou charakteristické pro etnické menšiny. Tímto znakem je v případě, že je vynechán jazyk jako hlavní činitel odlišnosti, kulturní homogenita. Ta je založena na historických kořenech neboli tradicích a tím pádem úzce souvisí s hlavním znakem, označujícím reemigranty za etnickou menšinu – se zkušeností migrace. Dalšími znaky, které reemigranti jako etnická skupina splňují, jsou sdílení morálních hodnot, kulturní a sociální kapitál, v některých případech i určitá organizační struktura, emocionální vazba a materiální zájmy, které lze opět označit za jedny z hlavních charakteristik této skupiny – statky a půdy jako odškodnění za majetek ponechaný v zahraničí.⁵⁴ Přesně takto, podle výše vyjmenovaných znaků, lze pojímat i reemigranty, kteří osídlili Hamry a Zelenou Lhotu. Právě tyto dvě obce prostřednictvím toho, že jejich obyvatelstvo bylo po doosídlení tvořeno zejména reemigranty, tvořily ostrůvek, odlišující se od okolních vesnic. Ty byly doosídleny především obyvateli z vnitrozemí.

Jak vlastně došlo k osídlení pohraničí touto specifickou skupinou, jakou jsou reemigranti, a co je samotné vedlo k další migraci? To se pokusím v obecné rovině rozvést

HEROLDOVÁ, I. *Národopisná problematika*, s. 196; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenec pohraničí*, s. 263-264; TOPINKA, Jiří. *Zapomenutý kraj. České pohraničí 1948-1960 a takzvaná akce doosídlení*. *Soudobé dějiny*, 2005, roč. 12, č. 1, s. 536; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 31, 51, 71, 85; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenec pohraničí*, s. 61, 87.

⁵³ VACULÍK, J. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 17.

⁵⁴ BERRY, Brewton. *Race Relations. The Interaction of Racial and Ethnic Groups*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1951, s. 75; ROSE, Peter, Isaac. *They and We. Racial and Ethnic Relations in the United States*. New York: Random House, 1974, s. 139; BELL, Duran. *Ethnicity and Social Change*. In GLAZER, Nathan; MOYNIHAN, Daniel, Patrick (edd.). *Ethnicity. Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press, 1975, s. 141-174; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my. Česká*, s. 18-21, 70, 117.

níže v této části kapitoly a dále také v kapitole 2, věnující se přímo procesu reemigrace v rámci doosídlování pohraničí.

Důvodem, proč velká většina Čechů a Slováků, žijících mimo Československo se rozhodla vrátit zpět do rodné vlasti, byly jednak sliby, které jim vláda dala – jako například zajištění pracovních příležitostí, jednak životní poměry v zemích, kde doposud žili, a postavení, které v nich měli. Tyto neutěšené poměry a postavení vedly delegaci zahraničních krajanů z Maďarska, Rumunska a Jugoslávie k předložení požadavku československé vládě o umožnění návratu do Československa. Takže lze říci, že nejen „my“ jsme je potřebovali mít zpět doma, aby vyřešili problém s vylidněným pohraničím, ale i „oni“ chtěli pryč ze svých stávajících domovů a osídlování bylo pro ně příležitostí.⁵⁵

Konkrétním důvodem, vlastně tím hlavním, proč se lidé rozhodli přemístit ze svých dosavadních domovů do pohraničí Československé republiky, byl zisk zemědělské půdy. Tu přislíbil tzv. osídlovací dekret, jenž již ve svém názvu odkazuje na ono navrácení území obyvatelům slovanského původu. Dále to potvrzuje ve svém obsahu, na jehož základě mohl žádost o půdu podat pouze *příslušník českého, slovenského nebo jiného národa a národně spolehlivý*.⁵⁶ Protože se jednalo především o ono odčinění příkoří a nastolení spravedlnosti, na základě něhož byla sestavena i pozemková reforma, nebylo toto darování zemědělské půdy motivováno dosažením změny, nejlépe pozitivní, ve fungování zemědělství v pohraničí. Což ani ve skutečnosti nebylo potřeba, protože původní německé obyvatelstvo se o svoji půdu staralo dobře. Důsledek tohoto rychlého nabytí půdy, jež jak Martin Říha poznamenává, osídlencům *zdarma spadla do klína*,⁵⁷ bylo v pozdějších letech nekvalitní zemědělství. To bylo v těchto oblastech produkováno jako projev snahy půdu, využít, zničit a znovu nahradit, neboť půda byla pojímaná jako kořist.⁵⁸ Paradoxem je, že v dokladu o takto nabyté půdě, jímž byl Dekret o vlastnictví půdy, který vlastníci takto nabyté zemědělské půdy obdrželi od ministerstva zemědělství, byla obsažena formule, že

⁵⁵ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 15; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 40; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 159; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 58, 85.

⁵⁶ Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 35.

⁵⁷ ŘÍHA, Martin (ed.). *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 5.

⁵⁸ ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 34; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 58, 85, 93; ŘÍHA, M. *Proměny sudetské krajiny*, s. 5.

tuto půdu mají *navždy udržet a hospodařit na ní ku prospěchu českého a slovenského národa a České republiky*.⁵⁹

To byla vize o obsazení území slovanským obyvatelstvem, jež bude pečovat o půdu. Další z vizí, která měla být realizována v rámci osídlení pohraničí, bylo, že se nebude jednat pouze o Slováky, kteří zaplní vyprázdněné pohraničí, ale bude se jednat o lidi, kteří jsou národně a státně spolehliví, pracovití, uvědomělí, výkonnější a spravedlivější, než všichni ostatní občané Československé republiky. Ve skutečnosti tomu však tak nebylo. Bylo to dáno tím, že skloubit požadavek na to, aby reemigrant vyplnil zároveň prázdné pracovní a sídelní místo v pohraničí a zároveň disponoval těmito charakterovými vlastnostmi „dokonalého“ občana, bylo těžké. Proto se upřednostňoval hlavně požadavek doplnění chybějících pracovních sil před tímto vznešeným cílem.⁶⁰ Hlavním úkolem této nově vytvořené společnosti v pohraničí bylo počestit oblast a odstranit všechno německé, co mohlo být odstraněno či přetvořeno. Týkalo se to například německé architektury. Tento proces odstraňování a přetváření měl proběhnout prostřednictvím nahrazování uměleckými novotvory českými nebo slovanskými.⁶¹ Dále se tato nová společnost měla vyznačovat jednotou, slovanskou pospolitostí, vysokou pracovní morálkou, solidaritou, tvůrčími schopnostmi a odvahou, což koresponduje právě s vizí dokonalejší společnosti. Řada těchto charakteristik byla požadována zejména proto, aby se předešlo tomu, že by do pohraničí přišli lidé, kteří chtěli přijít pouze rychle k majetku a neusazovat se zde natrvalo, k čemuž v určité míře docházelo. Dále pak, aby do pohraničí nepřicházeli lidé, náležející k menšinám, kteří by si v novém prostředí nebyli schopni vytvořit požadovanou novou společnost. S touto obavou souvisí snaha vytvořit jednolitou společnost, protože právě národnostní menšiny tvořily značnou část nového obyvatelstva, které se mělo sžít také se starousedlíky, tedy úkolem bylo vytvořit z heterogenního společenství homogenní.⁶²

⁵⁹ Dekret o vlastnictví půdy, citovaný dle SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 35.

⁶⁰ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 42; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 58; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 37.

⁶¹ SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 39.

⁶² HEROLDOVÁ, I. *Národopisná problematika*, s. 200; VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 13; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 39-40.

1.3 *Problematické okolnosti osídlování pohraničí*

Proces osídlování se potýkal ve skutečnosti s řadou problémů. Asi jedním z největších byl ten, že jednotlivé fáze nuceného vysídlení původního obyvatelstva se překrývaly s fázemi osídlení nového obyvatelstva. Takže původní obyvatelé pohraničí ho stále obývali a už sem přicházeli noví obyvatelé. To se stávalo zvláště v roce 1945, než bylo definitivně rozhodnuto o odsunu německého obyvatelstva vítěznými mocnostmi a před vydáním výše jmenovaných dokumentů. Tehdy, v prvních poválečných měsících do pohraničí, kdy zde probíhal divoký odsun, přicházeli Češi tzv. na vlastní pěst a toto osídlování bylo později označováno jako živelné či neplánovité. Ještě v době první vlny osídlení dostaly za úkol zajistit souběžnost vysídlení a osídlení nově vzniklé osídlovací referáty okresních národních výborů a okresních správních komisí. Ty byly zřízeny na základě směrnic o jejich zřízení, vydaných ministerstvem vnitra 8. června 1945. Realizace této souběžnosti byla velmi složitá, protože například až do počátku roku 1946, než začal odsun dle Postupimské dohody, domy a byty stále ještě obývalo původní německé obyvatelstvo. Tak pokud nebyla obydlí v důsledku války ve stavu nevhodném pro obývání, vznikala, dá se říci „Nerudovský problém,“ kam s nově příchozími? A nejednalo se o malé množství lidí, jelikož v té době přišlo asi 1 200 000 osídlenců. O tomto problému se například zmiňuje Antonín Pikart v povídce *Vlast se usmívá: A řekni mi, dostanete ty dělníky? Řemeslníky? [...]* *Dostanou se. Přišli by. Ale nejhorší je to s byty. Dělník musí bydlet. Kam je dát? Jak to udělá osídlovací úřad?*⁶³ Prakticky než došlo k dokončení vysídlení, byli nuceni nově příchozí Češi a prozatím zůstávající Němci žít v určité symbióze, protože nejen, že vedle sebe pracovali v jedné továrně, ale žili vedle sebe v jedné vesnici, ba co více v jednom domě. Toto soužití trvalo déle než rok.⁶⁴

Dále, ačkoliv již poté byla platná řada dekretů, zákonů a vyhlášek, situace v pohraničí ještě během dvou let po válce byla velmi chaotická. Výstižným označením

⁶³ PIKART, Antonín. *Vlast se usmívá*. In *Vlast se usmívá. Šest reportáží z prvních dnů osídlování nového pohraničí*. Vrchlabí: Krbalovo družstevní nakladatelství, 1948, s. 35. Tato kniha vznikla na základě iniciativy Fondu národní obnovy a Osídlovacího úřadu v Praze. Šest povídek v ní obsažených mají za úkol seznámit čtenáře s podobou osídlování pohraničí v prvních poválečných letech, tak jak zmíněné úřady potřebovaly svoji činnost veřejnosti prezentovat. Povídky se nesou v duchu tehdejší politické rétoriky. Jako příklad uvedu úryvek z obálky knihy: *Obětává práce prvních osídlenců zachránila již v prvních dnech květnové revoluce cenné statky pro republiku. Pojem vlastenectví nabyl věcného obsahu: podle skutků se pozná láska k republice. Vlast se usmívá. Šest reportáží z prvních dnů osídlování nového pohraničí*. Vrchlabí: Krbalovo družstevní nakladatelství, 1948, obálka knihy.

⁶⁴ Programové prohlášení Osídlovacího úřadu v Praze, s. 262-266; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenec pohraničí*, s. 265; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 93, 119, 121; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 30-33.

proto, co se zde dělo, je „divoký západ,“ jako dobové označení oné situace. V pohraničí během vyhánění Němců, zejména v době divokého odsunu, působily nejrůznější vojenské a polovojenské skupiny, které tvořily československé vojsko a měly za úkol zajišťovat po tuto přechodnou dobu bezpečnost v tomto prostoru. Jednalo se například o příslušníky 1. československého armádního sboru⁶⁵ nebo revoluční gardy,⁶⁶ jež měly paradoxně nakonec největší podíl na zde uskutečňovaném násilí a vznikajícím chaosu.⁶⁷

Na základě těchto skutečností kolonizace v praxi probíhala značně chaoticky a nedůsledně. Jako příklad poslouží systém „kdo dřív přijde, ten dřív mele,“ jenž byl uplatňován při výběru obydlí. Prvními oficiálními nově příchozími podle plánu byli ti, kdo obsazovali úřady správy, a ti si jako své bydliště vybírali nejvýhodnější obydlí – vily, a to pouze pro sebe. Poté, když přicházeli další nově příchozí, museli být doposud zůstávající Němci mnohdy všelijak sestěhováni, aby se uvolnila místa pro bydlení osídlenců.⁶⁸

Dalším problémem, se kterým se osídlování v praxi potýkalo, byla skutečná podoba společnosti, která se zde příchodem nového obyvatelstva vytvářela. Stát společenství sice prezentoval veřejnosti takto: *Co dělá váš národní výbor? [...] My to vedeme asi tři, čtyři. To víš, nejdřív jsme si byli cizí a než se lidi poznají, tak si nevěří. Musím říct, že jsme dnes všichni kamarádi. Prostě, řekli jsme si, že chceme, aby se našemu lidu v pohraničí žilo líp než dříve. Chceme tu mít spokojené lidi. V tom se všichni shodujeme. To je naše společná cesta. Přece nepudeme po ní každé zvlášť, kus cesty za sebou nebo proti sobě. My musíme jít spolu.*⁶⁹ Avšak v praxi se vize vytvoření nové společnosti, jež bude dokonalejší než zbytek národa, těžko realizovala, když odborníci a kvalifikovaní lidé do pohraničí nepřicházeli. Téměř ve všech odvětvích, nutných pro plnohodnotné fungování společnosti, byli tito lidé postrádáni. Jednalo se například o pedagogy, lékaře a ostatní zdravotnický personál, agronomy a úředníky. Proto poté vznikly například situace, kdy poslední dva jmenované posty zastávali lidé, kteří neměli dostatečnou kvalifikaci, na základě čehož

⁶⁵ Kromě jiných zahraničních jednotek a různých ozbrojených skupin tvořil hlavně 1. československý armádní sbor nově vzniklou československou armádu. Jedním z jejích prvních úkolů bylo právě zajišťování bezpečí v pohraničí v době, kdy se rozpadl německý správní aparát a nový československý ještě nebyl vytvořen. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 25.

⁶⁶ Revoluční gardy vznikly v polovině května roku 1945 a byly rozpuštěny na konci června téhož roku. Jednalo se o dobrovolné uskupení tvořené lidmi rozličného věku, vojenského výcviku a hlavně rozličných morálních zásad. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 26.

⁶⁷ Tamtéž, s. 25, 29, 94-95; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 49.

⁶⁸ SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 51.

⁶⁹ PIKART, A. *Vlast se usmívá*, s. 53.

vznikly další problémy jako například amatérský chov dobytka, vedoucí k jeho podvýživě a prosazování úředních kroků, ovlivněných vlastními zájmy nebo přílišnou loajalitou.⁷⁰

S obsazováním důležitých postů souvisí také funkce tzv. národního správce. Národní správce na základě dekretu o národní správě vykonával správu majetku po Němcích, Maďarech a zrádcích. Do této funkce byl vybrán člověk, který disponoval odbornými a praktickými znalostmi pro příslušnou oblast a byl mravně bezúhonný, státně spolehlivý. Protože podstatou této správy bylo, že kromě ochrany tohoto majetku, bylo jeho pozdější převzetí do vlastnictví národního správce, stávali se jimi nejdříve Češi, žijící přímo v místě, vesnici, kde se majetek nacházel. Později tuto funkci začali vykonávat lidé, pocházející z vedlejších okresů a ještě později lidé z vnitrozemí. Vlastnictví nemovitostí, zemědělského a průmyslového majetku bylo velkým lákadlem pro řadu lidí a tak již ke konci roku 1945 pohraničí osídlovala řada desítek desetitisíc těchto národních správců,⁷¹ kteří v této oblasti zůstávali a majetek skutečně spravovali a vedli k vytváření materiálních hodnot. Zpravidla se jednalo o osoby, které v místě, kde původně žili, nic neměli a v pohraničí na základě nabytí jmění mohli začínat znovu. V případě, že se národní správce o jemu svěřený majetek řádně nestaral, nejčastěji v důsledku nedostatečné odbornosti,⁷² nebo pominuly důvody, pro které byl ustanoven, byl z této funkce odvolán.⁷³

V letech 1945 až 1947, i když do pohraničí přicházeli již osídlenci, bylo, jak je výše zmíněno, zde stále německé obyvatelstvo. Nejdříve se řešila otázka, kdo z Němců bude moci zůstat na základě vymezení, obsaženého v dekretu prezidenta republiky č. 33/1945.⁷⁴ Toto rozhodnutí spadalo do pravomocí osídlovacích referátů okresních národních výborů a okresních správních komisí. Poté bylo řešeno, jak bude fungovat společnost, tvořená

⁷⁰ SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 54.

⁷¹ Jen zemědělský majetek k říjnu 1945 spravovalo přes 80 tisíc národních správců. Tamtéž, s. 55.

⁷² V první fázi osídlování, kdy probíhalo neorganizovaně, bylo možné získat osvědčení bez ohledu na požadavek odbornosti, způsobilosti a bezúhonnosti. Proto se skutečná odbornost, způsobilost a bezúhonnost národního správce prokázala v případě zemědělského osídlování až po první sklizni zemědělských plodin v roce 1945 a následné prověrce národních správců provedené Ministerstvem zemědělství. Ta právě kromě odbornosti zjišťovala hlavně národní a morální bezúhonnost. V případě nezemědělského osídlování proběhla revize národních správ během prvních měsíců roku 1946. Úkolem revize byla taktéž kontrola dosavadních výsledků hospodaření, ověřování odborné způsobilosti a osvědčení o státní a národní spolehlivosti národních správců. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 52-53, 127, 128.

⁷³ Tamtéž, s. 37, 49-58, 117, 132-143; WIEDEMANN, Andreas. *„Komm mit uns das Grenzland aufbauen!“ Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952*. Essen: Klartext, 2007, s. 108-111; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 55.

⁷⁴ Dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

těmito zůstávajícími Němci⁷⁵ a Čechy, žijícími v pohraničí po celou dobu, tzv. starousedlíky, a doosídlenci. Vztahy mezi nimi byly samozřejmě nejvíce postiženy předválečnými a válečnými událostmi. To, co je poznamenávalo, nebyla pouze negativa jako nenávisť k okupantům, touha po odplatě, možnost zisku německého majetku, podezíravost a vypočítavost vůči Němcům, jež projevovali především doosídlenci. Projevovaly se v nich také vědomí potřeby některých německých odborníků, uvědomění si těžké situace Němců a soucit s konkrétními jedinci, který naopak dávali najevo čeští starousedlíci. V pohraničí žily dlouhá léta před válkou v symbióze Češi a Němci jako sousedé. Nemluvě o tom, že mezi sebou uzavírali manželství, která ve velké míře přetrvala během války a po ní. Tudíž po jejím skončení v pohraničí žil velký počet smíšených manželství. Také řada Čechů se snažila Němcům pomoci. Například výše zmínění národní správci, spravující průmyslové podniky, usilovali o to, aby Němci, jako dobří pracovníci, hlavně odborníci v oborech, jež byly typické pro pohraničí,⁷⁶ zůstali v Čechách, jelikož nově příchozí nebyli v těchto oborech znalí a hospodářství by zde jinak stagnovalo.⁷⁷ K tomuto tématu se opět vyjadřuje ve své povídce Vlast umírá Pikhart. Zde je jasně vyjádřen opačný postoj vlády k těmto Němcům odborníkům: *Němce už máš pryč? [...] Mám. Co tyhle naše lidi blbnou, že bez německejch rukou to nepude. Já to slyším sem tam po vsích, že prej se má s odsunem počkat až po sklizni, že to bude škoda pro stát, že se nesklidí všecko – pro pána jána, lidi, myslíte, říkám. Což když spojenci řeknou najednou dost a co my tu s takovým nepřitelem přes zimu!*⁷⁸ Naopak, v případě, že Němci museli odejít, dávali raději na základě předchozích sousedských vztahů svůj majetek do správy místním Čechům než nově příchozím. To a řada dalších faktorů ovlivňovalo poté vztahy mezi zůstavšími Čechy a doosídlenci v pohraničí, kdy doosídlenci velmi nelibě nesli ona smíšená manželství a vyjadřovali vůči starousedlíkům závist. Starousedlíci zase

⁷⁵ Kromě tzv. antifašistů a jejich rodin, jak bylo vymezeno dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 zůstali v pohraničí dále Němci žijící ve smíšeném manželství, tzv. specialisté důležití pro další chod hospodářství této oblasti a němečtí občané velmi staří a nemocní, kteří nebyli již schopní transferu. Dohromady v pohraničí zůstalo okolo 25 tisíc Němců. STANĚK, T. *Odsun Němců*, s. 292; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 29, 118-120; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 116. K tématu neodsunutých Němců viz více STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku: Panevropa, 1993; OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Němci v Čechách po roce 1945. Na příkladu západního Podještědí*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR: Scriptorium, 2006.

⁷⁶ Pro pohraničí byl typický průmysl keramický, sklářský, textilní, papírenský a báňský. Německé obyvatelstvo v těchto odvětvích tvořilo většinu zaměstnanců. Viz Přehled počtu zaměstnanců v jednotlivých průmyslových odvětvích zastoupených v pohraničí. In ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005, s. 118.

⁷⁷ ŘÍHA, Martin. *Proměny sudetské krajiny*, s. 4.

⁷⁸ PIKART, A. *Vlast se usmívá*, s. 42.

pocit'ovali nedůvěru vůči lidem, kteří se do tohoto kraje přihnali s vidinou rychlého nabytí majetku, zisku a funkcí, jež podle jejich mínění dostali zcela zadarmo, zatímco oni, kteří si zde vše vytrpěli, na to mají větší právo.⁷⁹

Asi největším problémem celé situace, která vznikla v pohraničí po válce, byla kriminalita, která se zde rozvíjela ve velkém. Násilné činy, krádeže, šmelina byly na denním pořádku. Hlavní její původ spočíval v tom, že v pohraničí se v počátku rozvíjelo tzv. zlatokopectví,⁸⁰ jež bylo umožněno nastolenými poválečnými poměry. Dále mnoho nově příchozích mělo záznamy v rejstříku, byly to alkoholici a bez jakéhokoliv vztahu k práci. Jak je možné, že takovíto lidé získali osvědčení o státní a národní spolehlivosti,⁸¹ na základě nichž mohli přijít do pohraničí a účastnit se jeho znovuosídlení? Odpověď je velmi jednoduchá. Nejen zde, v příhraničních oblastech, měly obce a města možnost vytvořit novou společnost. Na základě toho, že budou lidem, kteří jsou pro jejich rodiště považováni řekněme za nepohodlné, vystavována tato osvědčení, se jich zbaví a tato oblast bude od nich ozdravena. Když žadatel nezískal osvědčení v místě svého bydliště, mohl si ho v počátcích osídlování pohraničí, kdy ještě nebyla ve všech jeho částech vybudována samospráva, přímo v pohraničí koupit.⁸²

Po roce 1948, kdy se moci ujalo KSČ, bylo pohraničí ideálním místem, kde bude moci KSČ vytvořit společnost nové identity. Zde totiž nenaráželo na tradiční instituce jako například církve nebo Sokol, které jí kladly ve vnitrozemí překážky do cesty k vytvoření socialistické společnosti. Dále zde nebyly velcí sedláci díky drobným přidělům půdy.

⁷⁹ ŘÍHA, M. *Proměny sudetské krajiny*, s. 5; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 29, 118-120; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 56-58.

⁸⁰ Pojem zlatokopectví je označována činnost osob, které do pohraničí, hlavně v počátku jeho osídlování, přišli za účelem rychlého zbohatnutí, a to formou rozkrádání majetku, který zde byl původními obyvateli zanechán. Po dokončení své práce tito zlatokopové rychle z pohraničí odešli. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 27, 58.

⁸¹ Na základě osvědčení o státní a národní spolehlivosti byl jeho vlastník považován za „čistého“ a spolehlivého. Vlastnictví tohoto dokumentu bylo vyžadováno v případech, kdy mělo být rozhodnuto o tom, zda bude vrácen majetek jeho vlastníkov, zda bude držitel osvědčení vykonávat různé funkce, zda bude moci zůstat v pohraničí nebo bude vysídlen do vnitrozemí a v neposlední řadě, zda mu bude přidělena národní správa. Problémem bylo, že ačkoliv s tímto termínem pracovaly tehdejší zákony upravující podmínky osídlení v pohraničí, nebylo nikde přesně vymezeno na základě, čeho se toto osvědčení může občanům vydávat. Osvědčení se vydávalo do června roku 1951. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946. 2. zasedání 245. Interpelace poslanců dr. Rozehnal, dr. Chytila, dr. Řehulky a dr. Bunžů ministrům spravedlnosti a vnitra ve věci osvědčení o národní spolehlivosti [online]. [Cit. 1. 3. 2013]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0245_00.htm; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 137-138.

⁸² TOPINKA, J. *Zapomenutý kraj*, s. 552; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 27, 50, 52; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 90; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 61, 75.

Vztahy mezi krajem a lidmi zde byly přetřhány a nové ještě nebyly vytvořeny. Stejně tak tomu bylo v rámci vztahů mezi lidmi.⁸³

K vytváření této ideální nové společnosti docházelo mnohem snadněji v oblastech zaměřených na průmysl, tedy na severu, které byly i snadněji doosídlené, jak je již výše zmíněno. Oblasti zaměřené na zemědělství, zejména odlehlejší horské, se potýkaly s problémem dosídlení a s vytvořením produktivního zemědělství. Přispívalo tomu také to, že do průmyslových oblastí bylo více investováno. Proto západní a jihozápadní část pohraničí se potýkala s problémem postupného odcházení doosídlenců, kteří v zemědělské činnosti nebyli úspěšní. K prohloubení této situace přispěla kolektivizace, protože většina zemědělců s ní nesouhlasila a odešla zpět, do svých původních bydlišť. Jelikož se jednalo o území, jež bylo osídleno především reemigranty, byl počet těchto doosídlenců, kteří prchali z pohraničí kvůli neutěšeným podmínkám nejen v zemědělství, ale i v ostatních oblastech jako zdravotnictví, školství, ubytování a zásobování, nejvyšší.⁸⁴ K tomu se také přidávají problémy, vznikající ze složení obyvatelstva, jelikož oblasti obsazené osídlenci z řad reemigrantů se potýkaly s konflikty mezi jednotlivými národnostmi a skupinami různého původu.⁸⁵ Kromě reemigrantů, v těchto problematicky osídlovaných oblastech, tvořili nové obyvatelstvo také Maďaři, jež byli na základě dekretu prezidenta republiky č. 88/1945 Sb. o pracovní povinnosti⁸⁶ a na základě výhrůzek a nátlaku přesídlení do pohraničí, tedy v jejich případě se vůbec nejednalo o dobrovolné osídlování jako v případě ostatních doosídlenců. Toto přemísťování Maďarů bylo uskutečňováno za účelem odmaďarizování jižního Slovenska, protože jak je známo, jejich vysídlení nebylo vítěznými spojenci povoleno. Zároveň tento přesun měl vyřešit problémy nedostatečného osídlení pohraničí zemědělskými pracovníky v roce 1946. Takto nuceně přemístění Maďaři ve velké míře v pohraničí zůstali pouze po dobu, kdy jim to výše zmíněný dekret prikazoval, což bylo do roku 1948. Takže poté, jimi obývané oblasti, se opět potýkaly s problémem nedostatečného osídlení.⁸⁷

Tyto problémy nebyly vyřešeny po skončení doosídlení pohraničí, což by se nabízelo, když přihlédneme k tomu, že chaotická situace, která byla vysídlením

⁸³ TOPINKA, J. Zapomenutý kraj, s. 543; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 62-65.

⁸⁴ Této problematice se podrobně věnuje ve své práci Jiří Topinka. TOPINKA, J. Zapomenutý kraj, s. 195-206.

⁸⁵ NA, Archiv ÚV KSČ, fond Předsednictvo (f. 02/1), sv. 27, a. j. 272, s. 46, Zpráva o situaci v pohraničí, 22. 3. 1951, citováno dle SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 64-66.

⁸⁶ Dekret prezidenta republiky č. 88/1945 Sb. ze dne 1. října 1945 o všeobecné pracovní povinnosti.

⁸⁷ HEROLDOVÁ, I. Národopisná problematika, s. 200; TOPINKA, J. Zapomenutý kraj, s. 538-551; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 68-70; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 88; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 116.

a dosídlením vyvolána, do určité míry pominula. Spíše se problémy, týkající se neutěšených poměrů zejména v horských oblastech, prohlubovaly. K řešení těchto problémů v první polovině padesátých let nepřispěli ani nově přichozí členové okresních národních výborů, kteří opět nedisponovali dostatečnou kvalifikací pro výkon této funkce, zejména v oblasti zemědělství.⁸⁸

Další ránou pro problematickou část pohraničí, jakou byla i oblast Zelené Lhoty a Hamrů je, bylo vytvoření hraničního pásma a opatření, která to s sebou neslo. Matěj Spurný označuje v rámci života v blízkosti nově vytvořeného pohraničního pásma za nejvíce problematické zemědělství a lesnictví. To bylo sice velmi poznamenáno, protože vznikaly konflikty mezi zemědělci a příslušníky pohraniční stráže. Dále se v pohraničním pásmu nacházela velká část půdy příhraničních okresů, na které bylo možno pracovat pouze na základě propustek apod. Z hlediska pamětníků byl život v pohraničí vytvořením nového pohraničního pásma poznamenán spíše vědomím neustálého hlídání. Více se této tématice věnuji v kapitole 3.3.4.⁸⁹

Tyto všechny okolnosti právě přispívaly k tomu, že lidé, kteří v pohraničí dostali majetek, k němuž neměli vytvořené vazby, raději utekly zpět do svých rodišť. Na základě takového postupného vylidňování pohraničí vláda v roce 1953 započala další jeho doosídlování, a to především větších obcí. Dalším krokem vlády k vyřešení této situace vyřešit tuto situaci bylo ponechání malých odlehlých vesnic jejich osudu vylidnění nebo systematické zničení vesnic, především těch, které se nacházely v přílišné blízkosti státních hranic.⁹⁰

⁸⁸ SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 67.

⁸⁹ Tamtéž; Archiv autorky (dále jen AA), záznam rozhovor s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

⁹⁰ HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novosídlenecké pohraničí*, s. 265; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 67, 69.

2 Otázka reemigrace a reemigranti

2.1 Vymezení pojmů reemigrace, reemigranti a historický nástin

Ačkoliv je již v textu několikrát použit pojem reemigranti, je důležité na úvod této části práce objasnit jeho podstatu. Reemigranti jsou lidé, kteří přišli zpět do Československa poté, co oni a jejich rodiny žili dlouhá léta v exilu, respektive byli trvale usazeni v cizině. Během doby, kdy žili v zahraničí, si udrželi svůj jazyk a národní povědomí, avšak stali se občany jiného státu. Rodiny žijící v českých zemích v dějinách přistoupily k emigraci donucením či dobrovolně, a to ze tří důvodů: náboženství, hospodářství a politika. Náboženskou emigraci v českých dějinách lze rozdělit do čtyř vln. Prvními, kdo emigrovali, byly bratrské rodiny po porážce odboje českých stavů proti králi Ferdinandovi I. v roce 1547. Poté následovala známá pobělohorská emigrace a ve 40. letech 18. století probíhala třetí vlna v důsledku ztráty Slezska a pruské kolonizátorské činnosti. K poslední vlně náboženské emigrace došlo po druhém dělení Polska v roce 1793.⁹¹

Z hospodářských důvodů k emigraci z českých zemí docházelo v porovnání s náboženskou emigrací o mnoho let později. Jedná se o období 19. a první poloviny 20. století. Právě v rámci této emigrace, hlavně v 19. století, kdy proběhly její dvě významné vlny v 50. letech a přelomu 60. a 70. let, odcházeli Češi do Uher, Haliče, ruského Polska, Ruska a na Balkán. Tedy do částí Evropy, z nichž byli po druhé světové válce zvaní zpět do své vlasti. Poslední, z vyjmenovaných druhů emigrace, je politická, která je však v dějinách českých zemí spíše výjimečná a vztahuje se především k období po letech 1938, 1948 a 1968.⁹²

Proces reemigrace v našich dějinách je oproti emigraci záležitostí pouze 20. století. Po vzniku Československé republiky v roce 1918 se poprvé začalo uvažovat o reemigraci

⁹¹ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 6-7, 9; KOŘALKOVÁ, Věra. Reemigrace krajů jako součást migračních změn v Československu po druhé světové válce. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 2*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 167. Více k tématu jednotlivých vln emigrace v dějinách českých zemí například JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547. Kniha I. Díl II*. Praha: Academia, 1984; LOUBAL, František. *Reformace a protireformace v Československu*. Praha: A. Svěcený, 1927; PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora. Její příčiny i následky*. Praha: Vesmír, 1921; WINTER, Eduard. *Die tschechische und slwakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der hussitischen Tradition*. Berlin: Akademie-Verlag, 1955.

⁹² VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 28, 30, 33.

Čechů a Slováků. Tato myšlenka byla podpořena zejména realizací pozemkové reformy, prostřednictvím ní Státní pozemkový úřad disponoval půdou, kterou mohli reemigranti obsadit. Tehdy byli hlavními reprezentanty organizovaného návratu do země svých předků čeští evangelíci. K možnosti řízeného návratu jiných Čechů a Slováků, hlavně z Haliče a Volyně, se vláda vyjádřila zamítavě, avšak individuální reemigrace ve značné míře probíhala ze všech států a oblastí.⁹³

2.2 Reemigrace po 2. světové válce

Mnohem významnější, než reemigrace po první světové válce, je návrat původního obyvatelstva po druhé světové válce. Tehdy se, jak je již výše v textu poznamenáno, vytvoření nového a především slovanského státu stalo programem vlády. Ta se oficiálně rozhodla usnesením vlády o reemigraci z 31. července roku 1945, že za tímto účelem bude vyzývat k návratu zpět do Československa krajany žijící v zahraničí.⁹⁴ Na základě rychlého vývoje osídlovacího procesu v jeho počátku vláda vydala nové vládní usnesení o reemigraci. Toto usnesení z 28. května 1946 neslibuje takové možnosti pro usídlení reemigrantů, jako v prvním usnesení.⁹⁵ Tentýž rok prostřednictvím Budovatelského programu byla vládou reemigrace pojata jako součást mobilizace pracovních sil a bylo stanoveno, že musí být přijata opatření nutná k uskutečnění reemigrační akce.⁹⁶

K úřední přesídlovací akci, jak byla řízená reemigrace oficiálně označena, vláda přistoupila na základě dvou potřeb: vytvoření slovanského státu a doplnění pracovních sil. Proč zrovna ale reemigranti? Odpovědi na tuto otázku se věnuji v kapitole 1. 2, avšak ještě jednou tyto důvody zmíním a více rozvedu. K rozhodnutí, že vysídlené oblasti pohraničí budou doplněny zrovna reemigranty, bylo přistoupeno na základě toho, že i když žili v cizích zemích, stále to byli Češi a Slováci, tedy udržovali vztah k zemi svého původu. Jinak řečeno byli to Češi a Slováci, jimiž mohlo být pohraničí doplněno, právě proto, že se jednalo o slovanské obyvatelstvo, které nahradilo vyhnané germánské obyvatelstvo. Respektive jejich prostřednictvím bylo pohraničí podle dobové prezentace reemigrace

⁹³ VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 9-12; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 35-37.

⁹⁴ Usnesení vlády ze dne 31. července 1945 o reemigraci. In ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005, s. 309.

⁹⁵ Usnesení vlády ze dne 28. května 1946 o reemigraci. Tamtéž, s. 315.

⁹⁶ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 15, 16; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 40-42, 45; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 159, 161.

navráceno původnímu národu – slovanskému. Druhým důvodem, proč byla reemigrace, jako akce organizovaná vládou, realizována, bylo doplnění potřebných pracovních míst v pohraničí. Jejich obsazení občany z vnitrozemí bylo problematické. Reemigrace posloužila vládě jako řešení úspěšného osídlení pohraničí, jak z hlediska nacionálně-ideového, tak z hlediska hospodářského. Důvodem, proč na reemigraci přistoupili krajané žijící v zahraničí, byla možnost zlepšení životních podmínek. Konkrétně volynští Češi a rumunští Slováci odcházeli zpět do rodné vlasti prostřednictvím přesídlovací akce z důvodů, panujícího stalinismu na Ukrajině, neutěšené hospodářské situace, opakované neúrody a hladomoru v Rumunsku a slíbených výhodných podmínek při osídlení pohraničí.⁹⁷ To vše, bylo velkým lákadlem, dokladem toho je například vzpomínka jedné z pamětnic: *...můj otec nechtěl sem, tatínek ne, ten se bránil zuby nehty, ale maminka chtěla, protože tam jsme nemohli ani do školy, bylo to moc daleko, tak maminka si prosadila, že když nepůjde on, tak půjde ona sama s náma.*⁹⁸

Průběh reemigrace zajišťovaly státem ustanovené a za tímto účelem nově zřízené orgány. Protože se prakticky jednalo o jednu z forem nového osídlení, vykonávala tento úkol řada orgánů v rámci realizace osídlovacího procesu. Hlavní úřadem, jemuž byla svěřena úloha organizace reemigrace, bylo ministerstvo ochrany práce a sociální péče a jeho reemigrační odbor. Dále reemigraci zajišťovaly zvláštní reemigrační komise, československé zastupitelské úřady, přesídlovací komise, ministerstvo zemědělství, Osídlovací úřad, reemigrační referáty okresních národních výborů, reemigrační oddělení zemských národních výborů a pověřenectva sociální péče.⁹⁹

Ještě než orgány přistoupily k realizaci plánu, doosídlování pohraničí prostřednictvím reemigrantů, bylo již osídlování započato jejich vlastní invencí a také v rámci repatriací. Tato migrace probíhala neorganizovaně, a to v období 1945 a 1946, než byl zřízen reemigrační odbor ministerstva sociální péče. Tehdy sem přicházeli samovolně potomci českých evangelíků s polského Zelova, vídeňští Češi, jugoslávští partyzáni, reemigranti z Franice, Belgie a ze Spojených států amerických. V tomto období, přesně na

⁹⁷ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I. Národopisná problematika, s. 197; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 16; TÝŽ. *Začleňování*, s. 13; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 42, 47-54; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 26-27; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 161; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 58, 62, 85; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 117-118, 131, 286, 289, 293.

⁹⁸ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

⁹⁹ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 16-17; TÝŽ. *Začleňování*, s. 14; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 42-45; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 8; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 159.

konci roku 1945, proběhla demobilizace vojáků, pocházejících z Volyně. Celkové množství reemigrantů, o něž byl navýšen počet obyvatelstva v Československu, v této fázi činil 64 tisíc. Tito reemigranti, ačkoliv jejich příchod a zapojení nebyl úřady přesně zmapován, doplnili většinou chybějící pracovní sílu v zemědělství, lesnictví, průmyslu a hornictví.¹⁰⁰

Poté, už v rámci organizované reemigrace, prakticky realizované především v letech 1947 až 1950, přicházeli zpět do Československa původem Češi a Slováci z části Ukrajiny a východního Polska, neboli z Volyně. Těmto reemigrantům se tak říká Volyňští Češi. Dále sem přicházeli reemigranti hlavně z Rumunska, Maďarska, severní Jugoslávie, Podkarpatské Rusi, Slezska, Rakouska, respektive z Vídně, Německa a Francie. Ještě před zahájením osídlení na základě dalšího vývoje nového osídlování pohraničí, respektive na základě zmenšujících se osídlovacích možností, byl opět vládním usnesením z 10. ledna 1947 snížen rozsah původních slibů reemigrantům o podobě jejich nového působení.¹⁰¹ Organizovanou reemigraci můžeme datovat ode dne vzniku zmíněného reemigračního odboru ministerstva sociální péče, tedy od 14. října 1946. Oficiálně byla reemigrace ukončena 31. prosince 1950 vládním usnesením z 21. března 1950. Původně bylo plánováno, že přesídlení krajanů bude provedeno do poloviny roku 1949, avšak organizace transferů byla prodloužena o půl roku a dále byly ještě realizovány individuální reemigrace.¹⁰²

Kromě neorganizované a organizované reemigrace lze také dále ještě rozlišovat tzv. exotickou reemigraci. Takto je označován přesun Čechů a Slováků zpět do Československa ze zemí mimo Evropu, například z Číny, Turecka nebo Austrálie. Tak jako v případě neorganizované reemigrace, i když se jednalo již o evidovanou reemigraci, si museli krajané z těchto zemí hradit náklady na přesídlení sami.¹⁰³

Reemigrační odbor ministerstva sociální péče byl ústředním orgánem pro reemigrace. Vznikl v roce 1946 rozdělením, do té doby jednotného repatriačního odboru,

¹⁰⁰ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 20-21; TÝŽ. *Začleňování*, s. 16; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 47; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 165; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 117.

¹⁰¹ Usnesení vlády ze dne 10. ledna 1947 o umístování reemigrantů. In ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005, s. 324.

¹⁰² VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 21; TÝŽ. *Začleňování*, s. 14, 17; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 42-43, 47-48; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 166; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 117, 118

¹⁰³ Podrobný přehled zemí a počtu osob, jež přesídlily v rámci tzv. exotické reemigrace, obsahují publikace VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 49; TÝŽ. *Reemigrace a usídlování zahraničních Čechů a Slováků*, s. 22.

na dva samostatné odbory.¹⁰⁴ Reemigrační odbor zajišťoval poskytování informací zájemcům o reemigraci, vysílání přesídlovacích komisí, prověřování spolehlivosti uchazečů o reemigraci, organizaci transferu, zásobování, lékařskou pomoc, ubytování a trvalé umístění reemigrantů. V neposlední řadě zajišťoval koordinaci součinnosti všech ministerstev zapojených do reemigrace.¹⁰⁵

2.2.1 První fáze reemigrace

Jak celý proces řízené reemigrace neboli úřední přesídlovací akce probíhal, kromě činnosti reemigračního odboru? Jaroslav Vaculík, autor řady prací k tématu reemigrace, ji rozděluje do tří etap. Ty lze na základě toho, co bylo jejich podstatou, nazvat příprava reemigrace, transfer a začleňování.¹⁰⁶

Během první fáze zastávaly důležitou úlohu ministerstva ochrany práce sociální péče, zahraničních věcí, vnitra a zemědělství. Ta nejdříve musela sjednat reemigrační dohody se státy, z nichž čeští a slovenští krajané odcházeli. Podstatou reemigrační dohody bylo ujednání o podobě technické realizace reemigrace, o movitém a nemovitém majetku reemigrantů a o transferu peněz. Tyto dohody podepsalo Československo se SSSR, Rumunskem, Jugoslávií a Bulharskem. Ze Sovětského svazu byla reemigrace realizována na základě dvou právních dokumentů. Nejdříve byl sepsán protokol ke smlouvě mezi Československem a SSSR o Zakarpatské Ukrajině z 29. června roku 1945, na základě něhož mohli Češi a Slováci, žijící v Zakarpatské Ukrajině, optovat pro československé státní občanství, přesídlit do Československé republiky, a to i se svým majetkem, a uplatňovat nárok na zanechaný majetek.¹⁰⁷ O rok později, přesně 10. července 1946, byla uzavřena druhá dohoda, kterou byla reciproční československo-sovětská smlouva, povolující reemigraci volyňských Čechů ze SSSR do Československé republiky

¹⁰⁴ Před jeho vznikem byla reemigrace prováděna společně s repatriací. Během této součinnosti bylo zjištěno, že přesun reemigrantů je mnohem složitější než přesun repatriantů a že o reemigranty je nutné se postarat ještě i po jejich přesunu. Proto bylo přikročeno k tomuto rozdělení. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 160, 161.

¹⁰⁵ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 17; TÝŽ. *Začleňování*, s. 14; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 42-43, 47; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 117-118.

¹⁰⁶ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních*, s. 18; TÝŽ. *Začleňování*, s. 14.

¹⁰⁷ Zákon č. 186/1946 Sb. ze dne 29. června 1945. Smlouva mezi Československou republikou a Svazem sovietských socialistických republik o Zakarpatskej Ukrajině. Protokol ku Smluve mezi Československou republikou a Svazem sovietských socialistických republik o Zakarpatskej Ukrajině.

a československých Ukrajinců, Rusů a Bělorusů z Československa do SSSR.¹⁰⁸ Téhož dne byla také uzavřena dohoda s Rumunskem, která měla podobu protokolu. Dohoda neobsahovala ustanovení o majetkových záležitostech. Ty měla řešit zvláštní konvence, která ale nebyla uzavřena.¹⁰⁹ S Jugoslávií sice byla uzavřena dohoda 13. listopadu 1946, taktéž ve formě protokolu, avšak nebyla díky zhoršeným vztahům mezi smluvními státy uvedena do praxe. Poslední sjednanou dohodou byl protokol z 6. května 1949, uzavřený s Bulharskem. Kromě těchto reemigračních dohod Československo uzavřelo ještě jednu dohodu o výměně obyvatelstva. Ta byla ujednána s Maďarskem 27. února 1946 a představuje alespoň částečný úspěch ve snaze Československé vlády vyřešit problém spojený s maďarskou menšinou, žijící v Československu, když odsun této menšiny po vzoru odsunu německého obyvatelstva, jí nebyl mocnostmi umožněn.¹¹⁰ Kromě těchto vyjmenovaných dohod byla reemigrace například z Francie nebo z Polska realizována na základě smluv o repatriaci.¹¹¹

Dále se v této fázi vypracovávaly soupisy zájemců o reemigraci a jejich majetku. Provádělo se ověření národní a politické spolehlivosti, případně opční řízení. Tuto agendu zajišťovaly v zemích, kde žili čeští a slovenští krajané, přesídlovací komise, zvláštní reemigrační komise a československé zastupitelské úřady. Reemigrační komise, plnící úkoly spojené s transferem, byly vytvořeny v jednotlivých zemích na základě uzavřených reemigračních dohod ministerstvem ochrany práce a sociální péče. Jednalo se o Československou přesídlovací komisi v Oradea Mare, Smíšenou československo-sovětskou komisi v Moskvě a Přesídlovací komisi v Sofii. Dále byla zřízena Smíšená československo-sovětská likvidační komise pro Zakarpatskou Ukrajinu, která zajišťovala kromě transferu i opce a byla zřízená oproti ostatním při ministerstvu vnitra. Na základě dohody o výměně obyvatelstva vznikla Československá přesídlovací komise v Budapešti, která byla řízená Osídlovacím úřadem v Bratislavě.¹¹² Reemigrační komise byla orgánem taktéž nově zřízeným, a to v zemích, kde žil větší počet lidí původem

¹⁰⁸ Dohoda mezi vládou Československé republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o právu opce a vzájemného přesídlení občanů české a slovenské národnosti žijících v SSSR na území bývalé volyňské gubernie a československých občanů národnosti ukrajinské, ruské, běloruské žijící na území Československa. In ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005, s. 316-319.

¹⁰⁹ Protokol ze dne 10. července 1946 mezi Republikou československou a Královstvím rumunským o transferu osob české a slovenské národnosti z Rumunska do Československa. Tamtéž, s. 320-322.

¹¹⁰ Medzištátna dohoda medzi Maďarskom a ČSR o výmene obyvatelstva z 27. 2. 1946 č.145/1946 Sb. Tamtéž, s. 312.

¹¹¹ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 18; TÝŽ. *Začleňování*, s. 15; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 44; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 162-163.

¹¹² VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 44-45.

z Čech a Slovenska. Jednalo se o Rumunsko, Sovětský svaz, Bulharsko, Maďarsko, Jugoslávii, Polsko, Německo a Francii. V ostatních zemích vykonávaly stejnou činnost československé zastupitelské úřady. O jakou činnost se jednalo? Tyto dva orgány nejdříve, než bylo k reemigraci přistoupeno, měly za úkol sestavit soupisy krajanů, kteří mají o reemigraci zájem. Tento zájem byl zjišťován prostřednictvím nabídky: *...po válce tam přišli z Čech nebo z Československa a nabídli to jak Slovákům, tak Čechům, co tam bydleli.*¹¹³ Tyto soupisy obsahovaly zároveň směrodatné údaje pro jejich usídlení v pohraničí, například věk, odbornou kvalifikaci, počet a charakteristiku rodinných příslušníků, sociální a majetkové poměry. Do kompetence zastupitelského úřadu navíc spadalo provádění ověření národní a politické spolehlivosti, k čemuž ho pověřilo ministerstvo vnitra.¹¹⁴ Od února roku 1948 byly zastupitelské úřady tohoto úkolu zproštěny a provádělo ho samotné ministerstvo vnitra. Dále se jak zastupitelské úřady, tak reemigrační komise, taktéž jako přesídlovací komise, podílely na organizaci transferu reemigrantů.¹¹⁵

V samotném Československu v rámci první fáze měly hlavní úlohu ministerstvo zemědělství a Osídlovací úřad. Jejich úkolem bylo zjistit možnosti usídlení reemigrantů v pohraničí a poté vytvořit plán, na základě něhož bude reemigrace probíhat.¹¹⁶

2.2.2 Druhá fáze reemigrace

Druhou fází představuje samotný přesun krajanů neboli transfer do Československa. Transfer byl realizovaný prostřednictvím vypravovaných vlaků nebo automobilů. Druhou možnost přesunu reemigrantů, automobily, zmiňuje ve svých pracích Vaculík. Jedná se o formu přesunu, kterou volili zřejmě krajané, vracející se do Československa na vlastní pěst, individuálně a ne prostřednictvím řízené přesídlovací akce. Napovídá tomu i to, že podrobnosti o tom, za jakých podmínek docházelo k přemístění

¹¹³ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

¹¹⁴ Jednalo se o pověření vydané ministerstvem vnitra 20. srpna 1945 a 13. června 1946. Od února 1948 národní a politickou spolehlivost u reemigrantů ověřovalo pouze samotné ministerstvo vnitra. VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 45.

¹¹⁵ TÝŽ. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 16-18; TÝŽ. *Začleňování*, s. 15-16; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 28; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 161-164; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 117

¹¹⁶ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 42; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 161; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 2.

tímto způsobem, nejsou nikde rozebírané. Naproti tomu přeprava pomocí vlaků je velmi detailně zmapována.¹¹⁷

Vlakové transfery byly vypravovány ze sběrných středisek, kde byla vyřizována potřebná agenda. Než mohli přesídlenci nastoupit do vlaku, museli absolvovat zdravotní prohlídku, kontrolu osobních dokladů jako například křestní list a oddací list. Dále byla prováděna kontrola dokumentů o vyřízení majetkoprávních záležitostí reemigrantů.¹¹⁸ Například reemigranti z Rumunska, kteří přišli do Hamrů a Zelené Lhoty, byli vypraveni ze sběrného střediska v Oradea Mare.¹¹⁹ Transfery zajišťovalo jedenáct vlakových souprav, které byly obsluhovány personálem čítajícím třicet osob. Do října roku 1948 bylo jimi provedeno 170 jízd, během nichž bylo přepraveno 60 tisíc osob spolu s jejich zavazadly, nábytkem, zemědělským inventářem a dobyt看em.¹²⁰ Podmínky, za nichž byli reemigranti přepravováni do Československa, byly slovy pamětníků *úděsné, strašné*.¹²¹ Transport představovala vlaková souprava, tvořená vagony pro dobytek tzv. dobytčáky. V nich cestovaly rodiny společně se všemi věcmi, které si s sebou vezly. Dokonce v případě rodiny jedné z pamětnic se toto cestování odrazilo na dětech, jakožto velmi citlivých na jakýkoliv zásah do jejich biorytmu: *Vím, že jsme přišli do takového malého domečku..., že jsme všichni nějak onemocněli, tím přechodem, že jsme byli nemocný*.¹²²

Transferem byli reemigranti dopraveni do shromažďovacího střediska v Československu, které se stalo jejich přechodným ubytováním na dobu několika dní. Přesídlovací plán počítal s dobou sedmi dnů, zpravidla se však podle Vaculíka dařilo vyřídit potřebnou agendu za mnohem kratší dobu.¹²³ O jako agendu se jednalo? Střediska prováděla registrace reemigrantů, vyplácela jim kapesné a zajišťovala jejich usídlení. Na základě registrace, která sloužila především k vytváření povinné evidence reemigrantů od září roku 1945, byly přesídlencům vystavovány registrační průkazy. Kromě

¹¹⁷ VACULÍK, J. *Reemigrace a usídlování zahraničních Čechů a Slováků*, s. 21; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 48; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 162.

¹¹⁸ Například rumunští Slováci před svým odjezdem s Rumunska museli svůj zanechaný majetek svěřit do nájmu obci. AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

¹¹⁹ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 2.

¹²⁰ Podrobná čísla například o množství převezených věcí a jejich ceně nebo o počtu najetých kilometrů vlaků uvádí Jaroslav Vaculík ve svých pracích VACULÍK, J. *Reemigrace a usídlování zahraničních Čechů a Slováků*, s. 21; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 48.

¹²¹ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

¹²² AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

¹²³ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 49.

shromažďovacích středisek je také vydávaly okresní národní výbory a ministerstvo ochrany práce a sociální péče.¹²⁴

Je důležité podotknout, že reemigranti v první vlně transportů vůbec nevěděli, kam jedou, kde budou usídleni. Pouze byli seznámeni s možnostmi, jak budou moci uživit své rodiny v nových bydlištích. Rumunští Slováci se domnívali, že se vrátí zpět na Slovensko, jak jim bylo původně slibováno, a ne, že jedou do Čech. Na základě toho si Slováci sebou brali nejrůznější věci, které by jim měli zajistit zabydlení se v téměř jakémkoliv prostředí. Jednalo se například o peřiny, tkalcovské stavy, různé nářadí, semena nejrůznějších plodin apod.¹²⁵ O jejich umístění rozhodoval Osídlovací úřad na základě výše popsaných seznamů vytvořených již v Rumunsku přesídlovacími komisemi, zvláštními reemigračními komisemi a československými zastupitelskými úřady, jež obsahovaly údaje rozhodné pro toto rozmístění ve vztahu k charakteristice neobsazených pracovních míst.¹²⁶

Správu a provoz shromažďovacích středisek vykonávaly okresní národní výbory. Kromě nich se na jejich zřízení a provozu podílely také ministerstva vnitra a národní obrany, a to v případě, kdy byla střediska vytvořena z táborů, sloužících pro odsun Němců, což bylo v případě ministerstva vnitra. Ministerstvo národní obrany poskytovalo střediskům své zaměstnance a v některých vykonávalo jejich správu.¹²⁷ Sběrná střediska pro volyňské Čechy byla zřízena v Žatci, Podbořanech, Mostě, Jesenici, Třemošné, Šumperku, Rychnově, Rýnovicích, Berouně, Bohově, Dolním Jiřetíně, Suchém Vrbném a Chebu. Pro Čechy a Slováky z Rumunska a z dalších zemí byly po provedení přesídlení volyňáků zachovány z výše vyjmenovaných sběrná střediska jen v Chebu, Suchém Vrbném a v Šumperku.¹²⁸ Pro menší skupiny, zpravidla pro přesídlence z Podkarpatské Rusi, byl využíván tzv. barákový tábor v Praze-Ďáblicích. Pro případ vyskytnutí se infekčních nemocí byla ustanovena izolační stanice v Kralupech.¹²⁹

Protože se jednalo o řízenou přesídlovací akci, jejímž účelem bylo získat nové produktivní obyvatelstvo, byly náklady na přemístění reemigrantů zpět do jejich domoviny

¹²⁴ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 22; TÝŽ. *Začleňování*, s. 34; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 44, 48-49; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 166.

¹²⁵ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

¹²⁶ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 47.

¹²⁷ Ministerstvo národní obrany vykonávala správu sběrných středisek v Žatci, Podbořanech, Mostě a Jesenici. VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 49.

¹²⁸ Na Slovensku fungoval sběrný tábor v Bratislavě. AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

¹²⁹ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 21-22; TÝŽ. *Začleňování*, s. 17-18, 33; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 44, 48-49; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 167.

hrazeny vládou. Co všechno vláda hradila, jak byla vysoká její investice? Byl to transfer, strava, ošacení, kapesné a ubytování ve shromažďovacím středisku. Jak Vaculík píše, je odhadováno, že vláda takto do každé přemístěné osoby investovala 3 500 Kč, respektive osídlení pohraničí jednou osobou stálo vládu 3 500 Kč.¹³⁰

Usídlení reemigrantů bylo prováděno zejména na základě těchto právních norem: dekret prezidenta č. 28/1945 Sb.,¹³¹ především vysvětlivky k němu, dekret prezidenta č. 108/1945 Sb., který stanovil přednostní postavení mimo jiné také pro osoby, vracející se do vlasti v přidělovém řízení o nezemědělský konfiskovaný majetek.¹³² Po stanovení tohoto přednostního práva začaly následující právní normy obsahovat ustanovení o reemigrantech. Byly jimi zvláště zákony č. 75/1946 Sb., č. 31/1947 Sb. a č. 138/1947 Sb. První jmenovaný zajišťoval reemigrantům hospodářské a právní úlevy, které jim měly umožnit snadnější výkon povolání. Jednalo se zejména o prominutí nebo zmírnění stanovených požadavků a výhodnějšího posuzování při úředním rozhodování.¹³³ Podle zákona č. 31/1947 Sb. reemigranti požívali přednostní právo před všemi ostatními žadateli při přidělování, tedy kromě účastníků národně osvobozenického boje, politických vězňů a obětí válek. Ti totiž požívali silnější přednostní právo.¹³⁴ Na základě zákona č. 138/1947 Sb. bylo zajištěno reemigrantům přednostní právo na udělení živnostenského oprávnění, na přidělení zkonfiskovaného majetku a na ustanovení národními správci.¹³⁵

Kromě těchto jmenovaných právních předpisů byly vydávány i další zákony a vládní nařízení, které usnadňovaly proces reemigrace, zejména zajišťovaly přesídlencům různé úlevy, například v případě přidělení konfiskovaných rodinných domků se mohlo jednat až o 30 % přidělové ceny.¹³⁶ Výše těchto úlev byla stanovována podle sociální potřeby reemigrantů, přičemž výše přidělové ceny byla stanovena v případě usedlosti podle výnosu plochy, odlehlosti a stavu půdy a také podle rodinných a majetkových poměrů přidělců. Zemědělská půda byla ohodnocována na základě výše jedné až dvou

¹³⁰ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 59.

¹³¹ Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

¹³² Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

¹³³ Zákon č. 75/1946 Sb. ze dne 12. dubna 1946 o přiznávání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti, zejména z Maďarska.

¹³⁴ Zákon č. 31/1947 Sb. ze dne 14. února 1947 o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu prezidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

¹³⁵ Zákon č. 138/1947 Sb. ze dne 1. července 1947 o péči o přistěhovalce, jakož i o některých jejich přednostních právech.

¹³⁶ Více k jednotlivým úlevám VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 23 nebo TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 50.

ročních sklizní a cena budov byla určena podle výše nájemného, zpravidla jednoho až třech. Dále pro snadnější osídlování reemigrantů ministerstvo zemědělství ve spolupráci s Národním pozemkovým fondem uvolnilo finanční prostředky pro nejnútnejší opravy budov, které díky odsunu Němců nebyly delší dobu obývané, a v důsledku toho jejich stav neumožňoval okamžité nastěhování. Tato finanční pomoc ve výši 1,5 milionu korun byla vyhrazena pro 1500 objektů, v nichž měly být provedeny opravy jako zasklení oken, oprava dveří a kamen, které umožňovaly obývat alespoň jednu místnost těchto původně neobyvatelných budov.¹³⁷

Zemědělské osídlování, ve vztahu k reemigrantům, probíhalo kromě jiných právních norem, hlavně na základě dekretu prezidenta č. 12/1945 Sb., podle něhož se reemigranti mohli přihlásit o přiděl zemědělských konfiskátů.¹³⁸ Samotné zemědělské osídlování, kromě Národního pozemkového fondu, zajišťovaly osídlovací komise ministerstva zemědělství, které byly zřízeny ministerstvem zemědělství v jednotlivých pohraničních regionech s působností pro jeden i více politických okresů.¹³⁹ Celkově jich bylo zřízeno 65, z toho 40 v Čechách a 25 na Moravě a Slezsku. Osídlovací zemědělské komise usídlovaly samostatné zemědělce. Dále zemědělské osídlování zajišťovaly místní a okresní rolnické komise. V případě, že nedošlo k jejich vytvoření, jejich agendu zajišťovaly místní národní výbory a okresní národní výbory, popřípadě správní komise.¹⁴⁰ V případě reemigrantů, kteří tvořili jednu desetinu všech zemědělských osídlenců, se jednalo hlavně o volyňské Čechy z řad 1. československého armádního sboru v SSSR, o krajany z Polska, jugoslávské partyzány a později také o reemigranty z Rumunska, případně z Maďarska. Osídlování samostatnými zemědělci bylo téměř dokončeno již v létě roku 1946. Proto, i když zemědělské osídlování pokračovalo až do roku 1948, se možnosti usídlování samostatných zemědělců v průběhu této akce stále zmenšovaly a byl problém uspokojit jejich poptávku. Ti, co přišli po roce 1946, mohli být usídleni pouze v usedlostech, které se opětovně uvolnily, a to v důsledku odchodu osídlenců. Tito samostatní zemědělci dostávali půdu o průměrné výměře 9 hektarů. Následně byli usídlováni lesní a zemědělství dělníci, zaměstnanci horských pastvinářských družstev, jež

¹³⁷ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 23; TÝŽ. *Češi v cizině 2*, s. 50; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 146, 168.

¹³⁸ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

¹³⁹ Úkolem těchto osídlovacích komisí bylo zajistit technické a administrativní náležitosti zemědělského osídlování. ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 38.

¹⁴⁰ Úkolem rolnických komisí bylo vytvoření nejdříve seznamu konfiskovaného majetku a poté osídlovacího plánu v daném místě. Rozhodovaly o žádostech o půdu. K nim konečné slovo mělo ještě ministerstvo zemědělství. Tamtéž, s. 37-38.

získávali domky s půdou zpravidla o průměrné výměře 3 hektary. Celý proces zemědělského osídlování byl poznamenán problematikou uspokojení poptávky reemigrantů, zejména v případě volyňských Čechů, a osídlení všech oblastí v pohraničních regionech. Jak je již zmíněno, velmi problematické bylo doosídlit oblasti ve vyšších polohách s méně kvalitními budovami a pozemky a v určitých regionech jako například Jižní a Západní Čechy.¹⁴¹

V případě usídlování živnostníků museli reemigranti užívat po svém příchodu přednostní právo, jelikož již v roce 1946 byla většina národních správ živností obsazena. To i přesto, že na počátku zmíněného roku proběhla revize národních správ v nezemědělském sektoru, jejímž účelem byl kromě kontroly také zisk živností pro zájemce z řad reemigrantů a bývalých vojáků v zahraničních armádách.¹⁴² Proto byl vydán 7. října 1947 výnos ministerstva průmyslu, který stanovil, že uvolněné živnosti mohou obsazovat pouze uchazeči disponující přednostním právem. Kromě toho byla zřízena komise, jež měla za úkol přidělovat uvolněné národní správy žadatelům s přednostním právem. Důvodem, proč byl zřízen tento orgán, byla existující praxe národních výborů, jež přednostní právo ignorovaly. Národní výbory však i přes existenci komise v obcházení tohoto usnesení v řadě případů pokračovaly. Kromě přednostního práva usídlování reemigrantů živnostníků usnadňoval zákon č. 31/1947 Sb. Ten zaručoval reemigrantům úlevy na přídělové ceny a na jejich splácení v případě konfiskovaných živnostenských podniků a rodinných domů.¹⁴³

Umístování reemigrantů v námezdním poměru patřilo pod správu úřadů ochrany práce. V porovnání se zemědělským usídlováním a usídlováním živnostníků, probíhalo bez větších problémů a téměř plynule. Přispělo k tomu zejména zřízení vyrovnávacího ústředí pro nábor průmyslových sil do pohraničí u Osídlovacího úřadu. Problémem se až po usídlení těchto reemigrantů, umístěných v zemědělství, lesnictví a průmyslu, stalo

¹⁴¹ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 23-28; TÝŽ. *Začleňování*, s. 18-22, 34-35; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 50-54; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 37-38, 60, 84, 169-170. Více k zemědělskému osídlení obecně KOŤÁTKO, Jiří. *Zemědělská osídlovací politika v pohraničí*. Praha: Orbis, 1946; SLEZÁK, L. *Zemědělské osídlování pohraničí*; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenec pohraničí*, s. 55.

¹⁴² Viz pozn. č. 72.

¹⁴³ Zákon č. 31/1947 Sb. ze dne 14. února 1947 o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu prezidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 28; TÝŽ. *Začleňování*, s. 22-23; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 55; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 127-128, 178.

stravování, stav ubytování a hlavně výše výdělků. S nimi nebyli často spokojeni, což vedlo ke snaze reemigrantů vrátit se zpět do země, odkud přišli.¹⁴⁴

V rámci obecného usídlování reemigrantů mělo být podle pokynů ministerstva ochrany práce a sociální péče dbáno na to, aby byly umístovány rodiny do stejných obcí, případně aby lidé, přicházející ze stejné oblasti, byli usídleni v jedné části pohraničí, aby nedošlo k jejich rozptýlení.¹⁴⁵ Překážkou tohoto záměru byla jednak skutečnost, že reemigranti přicházeli do pohraničí v době, kdy bylo již z velké části osídleno obyvateli z vnitrozemí, a jednak se tento záměr neslučoval se zájmem ostatních státních orgánů, které vůbec nestály o to, aby vznikla území, která by byla obydlená pouze jednou reemigrační skupinou. Proto byla hlídána výše počtu reemigrantů v jedné obci. Na základě těchto skutečností byli reemigranti z jedné skupiny rozptýleni v celém pohraničí, kde docházelo k jejich promíchání jak s příslušníky jiné reemigrační skupiny, tak s osídlení pocházejícími z vnitrozemí. V důsledku toho byla skladba obyvatel pohraničních okresů velmi pestrá.¹⁴⁶

2.2.3 Třetí fáze reemigrace

Poslední, třetí fáze reemigrace, spočívala v pomoci reemigrantům se začlenit. Tato pomoc byla realizována prostřednictvím vyplácení kapesného reemigrantům po příjezdu do naší země.¹⁴⁷ Pomoc byla tedy započata již v druhé fázi reemigrace, jelikož kapesné bylo vypláceno v rámci registrace reemigrantů. Dále byly poskytovány jednorázové podpory k odstranění okamžité finanční tísně, produktivní zápůjčky k zařízení živností a samostatných povolání, sociální zápůjčky k zaplacení přiděleného nábytku či ošacení a zemědělské úvěry. Kromě pomoci finančního charakteru bylo o reemigranty pečováno také formou poskytování ošacení, a zdravotní péče.¹⁴⁸ V této fázi, kromě samotného ministerstva ochrany práce a sociální péče, působily zejména reemigrační referáty okresních národních výborů, reemigrační oddělení zemských národních výborů

¹⁴⁴ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 28-29; TÝŽ. *Začleňování*, s. 23; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 55-56; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 173, 174.

¹⁴⁵ NA, fond Ministerstvo práce a sociální péče, 1945-1951, kar. 268, Zpráva z 6. 10. 1948, citováno dle ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 175.

¹⁴⁶ HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 277; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 30; TÝŽ. *Začleňování*, s. 24; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 58.

¹⁴⁷ Výše kapesného činila nejdříve 500 Kčs na dospělého a 100 Kčs, později byla stanovena jednotná suma 300 Kčs. VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 31.

¹⁴⁸ Více podrobností k poskytování jednotlivých forem pomoci při začleňování TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 59-61.

a pověřenectva sociální péče. Tyto úřady vznikly jako výkonné orgány pro péči o reemigranty až v roce 1947. Byly zřízeny jako reakce na množící se případy reemigrantů, kteří se chtěli vrátit zpět do zemí, odkud přišli do Československa. Důvodem těchto případů byla neochota ze strany národních výborů, které tuto pomoc před tím zajišťovaly, řešit problémy reemigrantů v rámci osídlení. Úkolem těchto úřadů byla právě péče o reemigranty při jejich začleňování, označována jako sociální a produktivní péče. Podstatou této péče bylo pomáhat jim zejména při řešení problémů jako obstarávání bytů, nábytku či přidělování živností. Tuto činnost jmenované úřady vykonávaly na základě pokynů ústředních orgánů, zajišťujících reemigraci, osídlování reemigrantů, sociální, zdravotní a produktivní péči o ně. Těmito orgány byly ministerstva vnitra, zemědělství, zdravotnictví, průmyslu, vnitřního obchodu a výživy a ochrany práce a sociální péče, Osídlovací úřad a Národní pozemkový fond.¹⁴⁹

Reemigranti po svém přemístění, popřípadě po svém usídlení mohli žádat o nabytí československého občanství. To jim umožňoval ústavní zákon č. 74/1946 Sb. Tento zákon rozlišoval reemigranty podle toho, zda do Československa přišli sami, neorganizovaným způsobem nebo prostřednictvím úřední přesídlovací akce. Těm, kdo přišli v rámci přesídlovací akce, pokud o státní občanství požádali do 31. prosince roku 1950, bylo státní občanství uděleno. Těm, kdo přišli samostatně, pokud požádali o státní občanství do téhož data, pouze mohlo být státní občanství uděleno. Datum, do kterého mohla žádost být podána, bylo dvakrát změněno. První termín, do něhož mohli reemigranti o občanství žádat, byl ministerstvem vnitra stanoven na 29. dubna 1948. Později byl termín prodloužen do 31. prosince 1949. Zároveň s touto změnou byla přenesena agenda udělování státního občanství na krajské národní výbory. Se stanovením konečného termínu podání žádosti, 31. prosince 1950, byla agenda dále přesunuta na okresní národní výbory. Až po nabytí československého občanství si mohli reemigranti podat přihlášku o přiděl nezemědělského konfiskátu, tedy až poté mohli získat živnost, domek apod. Během udělování československého občanství bylo také prováděno tzv. očišťování českých a slovenských jmen reemigrantů, která byla v cizině zkomolena. O změnu způsobu psaní jména si reemigranti museli požádat, avšak tato změna byla doporučována.¹⁵⁰ Takto si

¹⁴⁹ KOŘALKOVÁ, V. Reemigrace krajů, s. 170-171; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 278; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních. Čechů a Slováků*, s. 31-33; TÝŽ. *Začleňování*, s. 25-27; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 43, 45, 59-61; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 162, 178.

¹⁵⁰ Ústavní zákon č. 74/1946 Sb. ze dne 12. dubna 1946 o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti; KOŘALKOVÁ, V. Reemigrace krajů, s. 170-171; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních*

například nechala upravit jméno rodina rumunských Slováků usídlených v Zelené Lhotě ze Suljanovi na Šulanovi.¹⁵¹

Zákon se nevztahoval na krajany přesídlené z Volyně, Podkarpatské Rusi a z Maďarska. Volyňští Češi získávali státní občanství na základě československo-sovětské smlouvy z 10. července 1946, jež jim zajišťovala opci a na základě ní jim byla vydávána opční osvědčení pro celou rodinu. To mělo funkci průkazu o státním občanství. Opční osvědčení bylo vydáváno také navrátilcům z Podkarpatské Rusi. Jejich opce pro československé státní občanství byla zajištěna československo-sovětskou smlouvou z 29. června 1945,¹⁵² ústavním dekretem č. 60/1945 Sb. o přípravě provedení smlouvy¹⁵³ a vládním nařízením č. 61/1945 Sb. o přípravě opce podle smlouvy.¹⁵⁴ Opční osvědčení nebylo přesídlencům z Podkarpatské Rusi vydáváno přesídlením. Museli optovat pro československé státní občanství do 1. dubna 1946 ještě na území Podkarpatské Rusi. Reemigranti z Maďarska nabývali československé státní občanství na základě ústavního zákona č. 179/1946 Sb. o udělení státního občanství krajanům z Maďarska.¹⁵⁵ Nemuseli o ně žádat, nýbrž postačilo k jeho získání pouze úřední přesídlení.¹⁵⁶

Kromě nabytí československého státního občanství je zařazováno do poslední etapy reemigrace také provedení majetkoprávního vyrovnání s reemigranty. Podstatou tohoto vyrovnání bylo poskytnutí náhrad za nemovitý majetek, který krajané zanechali v zemích, z nichž přesídlili do Československa. Než mohla vláda přistoupit k tomuto vyrovnání, muselo být realizováno vyrovnání se státy, kde se nemovitý majetek reemigrantů nacházel. Vyrovnání tímto způsobem proběhlo pouze v případě volyňských Čechů v roce 1954, a to na základě československo-sovětské dohody o vyúčtování majetku z 31. října 1951 a vládních usnesení z 31. března 1953, 12. března 1954 a 15. dubna 1955. S ostatními státy obdobné dohody nebyly sjednány, a tudíž vyrovnání nebylo realizováno. Pouze v případě krajanů, přemístěných z Maďarska, bylo provedeno vyrovnání formou náhrady z majetku Maďarů, kteří odešli ze Slovenska, případně formou finanční částky, pokud nedostal

Čechů a Slováků, s. 19-20; TÝŽ. *Začleňování*, s. 16; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 45-46; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 146, 164.

¹⁵¹ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

¹⁵² Zákon č. 186/1946 Sb. ze dne 29. června 1945. Smluva mezi Československou republikou a Svazem sovietských socialistických republik o Zakarpatskej Ukrajině. Protokol ku Smluve mezi Československou republikou a Svazem sovietských socialistických republik o Zakarpatskej Ukrajině.

¹⁵³ Dekret prezidenta republiky č. 60/1945 Sb. ze dne 28. dubna 1945 o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945.

¹⁵⁴ Předpis č. 61/1945 Sb. ze dne 29. června 1945 o přípravě opce podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině.

¹⁵⁵ Ústavní zákon č. 179/1946 Sb. ze dne 13. září 1946 o udělení státního občanství krajanům z Maďarska.

¹⁵⁶ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 45-46; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 164-165.

náhradu z majetku Maďarů. Tento způsob vyrovnání byl proveden na základě zákona č. 75/1946 Sb. a vládního nařízení č. 30/1948 Sb.¹⁵⁷ Vyřizování tohoto majetkoprávního vyrovnání měl na starosti Ústřední likvidátor peněžních ústavů a podniků, v roce 1964 přejmenovaný na Správu pro věci majetkové a devizové, který byl tímto úkolem pověřen ministerstvem financí. V případě přesídlenců z Maďarska tuto agentu vykonával Oblastní likvidátor v Bratislavě, přejmenovaný taktéž v roce 1964 na Správu pro věci majetkové a devizové pro Slovensko.¹⁵⁸

Tato poslední fáze, nejen že se prolínala s druhou fází, ale zároveň byla realizovaná i po skončení reemigračních akcí. Pomoc reemigrantům se začlenit, především odstraňovat rozdíly mezi nimi a ostatním doosídlenecským obyvatelstvem byla poskytována ještě po nějakou dobu. Konkrétně se jednalo například o zvýšený důraz na výchovu a vzdělávání jednak dětí reemigrantů, jednak samotných reemigrantů, kdy byly zaváděny kurzy českého jazyka. Tyto kurzy měly přispět ke stírání kulturních rozdílů a především odstranění analfabetismu, který byl velmi častý mezi reemigranty. Dále byly realizované nejrůznější besedy s reemigranty. Tato poreemigrační pomoc byla vyvíjena s cílem vytvořit onu novou, lepší a jednotnou společnost, žijící v pohraničí.¹⁵⁹

2.2.4 Překážky v procesu reemigrace

Proces usídlování reemigrantů je, jak je již několikrát v textu zmíněno, poznamenán nedostatkem osídlovacích možností. To však nebyla jediná překážka, na kterou reemigranti během procesu osídlování naráželi. Reemigranti, jako noví obyvatelé pohraničí, ačkoliv se jednalo o osoby, náležející k československému národu a tvořili v této části země nezbytnou posilu, byli českými starousedlíky ne vždy vnímanými jako pozitivum po odsunu Němců. Důvodem toho bylo především to, že v době emigrace se tito lidé víceméně adaptovali pro život v cizí zemi. Často pozapomněli již český a slovenský jazyk,

¹⁵⁷ Zákon č. 75/1946 Sb. ze dne 12. dubna 1946 o přiznávání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti, zejména z Maďarska; Vládní nařízení č. 30/1948 Sb. ze dne 19. března 1948 o majetku, který zanechaly v Československé republice osoby, přestěhované do Maďarska podle československo-maďarské dohody o výměně obyvatelstva.

¹⁵⁸ Opatření ministra financí čj. 203 60 482/64 ze dne 24. října 1964 o změně názvu Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků v Praze na Správu pro věci majetkové a devizové a názvu Oblastního likvidátora peněžních ústavů a podniků v Bratislavě na Správu pro věci majetkové a devizové pro Slovensko, část I. reg. v částce 85/1964 Sb.; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 33-34; TÝŽ. *Začleňování*, s. 27; TÝŽ. *Češi v cizině*, s. 62; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 179.

¹⁵⁹ VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 59-61; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 179.

tak tomu bylo zejména v případě maďarských Slováků. V komunikaci mezi sebou reemigranti často užívali cizí jazyk. Proto, i když se pateticky řečeno jednalo o naše bratry, působili reemigranti stejně cize jako například přemístění Maďaři. Od toho se také odvíjí vztah, který k nim starousedlíci udržovali. Byl poznamenán nedůvěrou a odporem vůči nim, jako etnicky a kulturně odlišné skupině, která byla schopna v jinak anonymní společnosti pohraničí vytvářet své společenství spjaté společnou minulostí, společnými tradicemi, náboženstvím apod. Tato nedůvěra se projevovala například prostřednictvím uplatňování nálepek vůči nim, jako například *nespolehlivý, odlišující se, disponující špatnou pracovní morálkou*. Důkazem toho je stížnost reemigrantů, v níž říkají: *Necítíme se zde doma [...] Němcům se zde věří více nežli nám.*¹⁶⁰ Následně byli obviňováni ze stoupající kriminality v oblastech, kde žili, a ze šmeliny, pašeráctví a samozřejmě jim byl také vytýkán alkoholismus. Je však nutné podotknout, že to jsou fenomény, se kterými se pohraničí potýkalo nejen v důsledku příchodu reemigrantů, ale v důsledku mnoha dalších faktorů a netýkaly se pouze reemigrantů, jak je již výše rozebráno.¹⁶¹

Souhrnně, odpor, s nímž se reemigranti setkávali, po přemístění do pohraničí a který byl základem problémů, na něž po svém příchodu naráželi, byl založen hned na několika aspektech. Jednak se jednalo o jazykovou bariéru, protože řada reemigrantů český a slovenský jazyk v průběhu doby strávené v emigraci pozapomněli a pokud mohli, užívali cizí jazyk, který ovládali. Jednak se jednalo o náboženskou odlišnost, kdy se reemigranti ve velké většině hlásili k pravoslaví, ke katolické a k evangelické víře. Dále to byl strach z uplatňování přednostního práva reemigrantů, v jehož důsledku jim museli dosavadní národní správci uvolnit svá místa. Na to navazuje skutečnost, že hlavně v případě volyňských Čechů se jednalo o vyšší hospodářskou a civilizační úroveň, která vyvolávala závist, a o válečnou zkušenost, na základě níž v mezilidských vztazích, především při řešení konfliktů, vystupovali odlišně.¹⁶²

Hlavním důvodem, proč bylo vládou přistoupeno k reemigraci, byla potřeba osídlit doslova vylištěné pohraničí, a nikoli jen tak kdekým, ale právě slovanským elementem. Tento úkol reemigrace i přes některé překážky splnila, jelikož prostřednictvím usídlení přesídlenců došlo ke zvýšení hustoty zalidnění v pohraničí, zejména okresů v jižních

¹⁶⁰ NA, fond Úřadu předsednictva vlády, kar. 1026, sg. 1361/7, Stížnost střelínských Čechů min. radovi Staškovi, 12. 6. 1946, citováno dle SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 288.

¹⁶¹ HEROLDOVÁ, I. Národopisná problematika, s. 199; TÁŽ. Reemigrace po druhé světové válce (Shody a rozdíl). In *Češi v cizině. Sv. 6*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1992, s. zde 46; VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 57; TOPINKA, J. Zapomenutý kraj, s. 543; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenec pohraničí, s. 91; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 119, 122-124, 288.

¹⁶² VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 57; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 309, 310.

a západních Čechách, jejichž osídlení bylo více problematické než jiné části pohraničí. V číslech, hustota zalidnění, podle sčítání lidu z roku 1950, činila 82 obyvatel na 1 km². Pro porovnání, na základě posledního předválečného sčítání lidu z roku 1930 hustota zalidnění v pohraničí činila 127 obyvatel na km², což byla vysoká hustota zalidnění, když se tato hodnota porovná například s celkovou hustotou zalidnění České republiky k 1. 1. 2011, která činí 133 obyvatel km². To je 6 osob na km² více o osmdesát let později.¹⁶³

3 Zelená Lhota a Hamry

Zelená Lhota a Hamry se nacházejí v západní části Šumavy, přesněji v kotlině rozprostírající se mezi masivem Královského Hvozdu a hřebenem Můstku a Prenetu v nadmořské výšce 540 m. n. m. a 582 m. n. m.¹⁶⁴ Oblast těchto obcí se nalézá v tehdejší politickém okrese Klatovy, jež byl hraničním okresem. Protože jsou Hamry a Zelená Lhota cca 5 až 10 kilometrů od státních hranic, jsou tudíž součástí pásu území, nacházejícího se při hranici, a tak se jedná o oblast pohraničí z geografického hlediska vymezení pojmu pohraničí. Z historického hlediska pojmu pohraničí lze taktéž hovořit o pohraničí, jelikož se jednalo o obce, jež byly zahrnuty do lokality odsunu, obývaného německy mluvícím obyvatelstvem. V rámci rozlišování tzv. vnějšího pohraničí, kdy se toto označení stírá s pojmem Sudety v dnešním jeho významu, a tzv. vnitřního pohraničí, které navazuje na vnější pohraničí a vytváří hranice země po odtržení Sudet, Hamry a Zelená Lhota patří do vnějšího pohraničí.¹⁶⁵

Ke změně chápání oblasti, v níž se nalézají Hamry a Zelená Lhota, jako pohraničí, došlo na základě výnosu čj. 24 341/46 Státního úřadu statického z června roku 1946. V rámci osídlování pohraničí bylo Osídlovacím úřadem nově stanovené území pohraničí,

¹⁶³ Český statistický úřad. *Tab. 37 Vybrané základní ukazatele v dlouhodobém vývoji za Českou republiku* [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=hustota+&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>; *Hustota zalidnění, počet obcí a hlavní ukazatele věkové struktury podle krajů a okrsků 1. 1. 2011* [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4EB/\\$File/4032120102.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4EB/$File/4032120102.pdf).

¹⁶⁴ *Katastrální mapa katastru Zelená Lhota a Hamry. ČÚZK* [online]. [Cit. 9. 3. 2013]. Dostupné z: <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka&MarQParam0=792748>; *Hamry a okolí – Šumava* [online]. [Cit. 9. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.sumava.net/hamry/zaklad.asp>.

¹⁶⁵ KASTNER, Q. *Osídlení českého pohraničí*, s. 15-40; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 9; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 25-26.

příčemž užívání pojmu Sudety bylo zakázáno. Hlediskem, podle něhož bylo stanoveno území pohraničí, byly hranice správních neboli politických okresů. Takto nově vytvořené pohraničí v sobě zahrnovalo i politické okresy, jejichž území nebylo po Mnichovu okupováno, a naopak neobsahovalo správní celky, které byly okupovány jen částečně. Na základě toho byl kupříkladu z pohraničí oficiálně vyňat okres Klatovy.¹⁶⁶

Ačkoliv nebyl okres Klatovy od roku 1946 součástí pohraničí, byl do té doby hraničním okresem, jehož části, přesněji 172 obcí bylo po 1. říjnu roku 1938 obsazené německými oddíly a připojené k Německé říši. Mezi tyto obce patřily i Hamry a Zelená Lhota. Následně, po skončení druhé světové války zde byl proveden odsun Němců a nové osídlení, tak jako v oblastech úředně označených jako pohraničí českých zemí. Důkazem toho je například, že v částech okresu, které byly hustě osídlené německým obyvatelstvem, jako tomu bylo v případě oblasti Nýrska a Železnorudska,¹⁶⁷ působily nižší složky oblastní úřadovny Osídlovacího úřadu v Plzni. Bylo přistoupeno k postupu zabavování německého majetku a k soustřeďování Němců do internačních středisek, zřízených okresními národními výbory. Dále zde bylo vytvořeno nové pohraniční pásmo začátkem 50. let, neboť se jednalo o okres sousedící s Bavorskem.¹⁶⁸

Před popisem jak se Hamry a Zelená Lhota v důsledku migračních procesů, jež je postihly po roce 1945, proměnily, provedu stručný nástin jejich historie.¹⁶⁹

Vznik obce Hamry spadá do počátku 15. století, kdy vznikají první hutě na železnou rudu v oblasti údolí řeky Úhlavy. Zde, na obchodní stezce nazývané Železná, byla založená obec, pojmenovaná podle hamrů, jež zpracovávaly zmíněnou vytěženou železnou rudu z okolí Čertova jezera. První písemné zmínky o ní pocházejí z roku 1429. Protože během času došlo k přechodu z železných hutí na sklářské a k těžbě dřeva, byly v důsledku toho vykáceny svahy údolí. Ty se začaly zemědělsky obdělávat a vznikli na nich selské dvorce, které se sdružili a vytvořili svobodnou Hamerskou rychtu, náležící k celku Královské svobodné rychty Waldhwozdské, chránící hranice království. V roce

¹⁶⁶ NA, fond Ministerstva průmyslu, kar. 1028, sign. 1361/21, ÚPV-BS 1945-1959, citováno dle ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 23; HOUŽVIČKA, V.; NOVOTNÝ, L. (edd.). *Otisky historie*, s. 62-63.

¹⁶⁷ *Národnostní mapa Československé republiky*.

¹⁶⁸ Viz SOA Plzeň, fond Internační středisko Okresního národního výboru Klatovy a SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 70, kar. 4, Dosídlování pohraničí – rozbor situace, 574-17/7-1950-II, 20. 7. 1950; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; STANĚK, T. *Odsun Němců*, s. 155-161; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 13, 15, 23, 30, 100. Srov. JEŘÁBEK, M.; DOKOUPIL, J.; HAVLÍČEK, T. a kol. *České pohraničí*, s. 59-66.

¹⁶⁹ Pro podrobné rozepsání jejich historie není bohužel v práci prostor. Záměrně se vyhýbám válečným událostem a navazuji až na situaci po roce 1945. Zároveň detailní představení míst není zas až tak úplně možné, jelikož zejména k Zelené Lhotě chybí prameny.

1850, po zrušení poddanství v roce 1848, kdy rychty ztratily svá privilegia, jako například svoboda osob a majetku nebo svobodně provozovat řemeslo, se Hamerská rychta stala obcí.¹⁷⁰ Ta od roku 1896 spadala pod hejtmánství Klatovy a od roku 1930 pod soudní okres Nýrsko a politický okres Klatovy. V obci se nacházely vzhledem k svému umístění podél toku řeky Úhlavy, mlýny, sklárny, brusírna skla, pila, papírna.¹⁷¹ Na základě selských dvorů, které tvořily obec Hamry, ji lze označit za typickou reprezentantku pohraničních vsí. Tyto dvorce, velikostí desítky hektarů, byly roztroušeny na poměrně velkém území podél řeky Úhlavy a netvořily kompaktní celek. Dokladem této roztroušenosti je užívané označení jejich jednotlivých částí: tzv. Přední Hamry, tzv. Střední Hamry a tzv. Zadní Hamry. Kromě toho se dodnes používá pro vymezení některých částí Hamrů názvy bývalých dvorců,¹⁷² které v nich nacházeli.¹⁷³

Naproti tomu Zelenou Lhotu, obec, rozprostírající se na toku Zeleného potoka, lze označit za vnitrozemský model vesnice, jelikož se jednalo o souvislý celek tvořený malými hospodářstvími. Jméno Zelená Lhota vzniklo z německého názvu, jenž byl jednoduše Grün. V pramenech ze 17. století je možné se setkat také z verzí názvu Grena, avšak již se taktéž užívá pojmenování Zelená Lhota.¹⁷⁴ Dodnes se mezi místními používá český překlad Zelená, jako zkrácenina oficiálního názvu. Není přesně známo, zda byla obec pojmenována podle potoka, podél jehož téměř celé délky leží, nebo na základě zelenajícího se údolí po zimě, jak vypráví jeden z pamětníků: *Když později tu rudu na zpracování sem dolů vozili z toho Špičáku, tak přijeli na Hojsovku v zimě a viděli dole, že už je to tady zelený na jaře, tak říkali grün a už to zůstalo.*¹⁷⁵ Zřejmě první zmínky o Zelené pocházejí z roku 1525, kdy byl v této oblasti Adamem ze Železné Rudy založen hamr na zpracování železné rudy. Samotná ves, jakožto poddanská, je Zelená Lhota doložena k roku 1533. Tehdy patřila Vilémovi Vrábskému z Dešenic. Zhruba od poloviny 17. století, náležela

¹⁷⁰ Více k dějinám Královským svobodným rychtám Waldhwozdským KALIVODA, Jaroslav. *Dějiny Králováků – sousedů Chodů*. S. l.: s. n, s. a.; TÝŽ. „Králováci“ strážci pomezí šumavského „Královského Hvozdu.“ S. l.: s. n, s. a.

¹⁷¹ VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*, s. 5.

¹⁷² Dvorce své jméno získali podle svého zakladatele. Po jeho smrti, i když došlo ke změně majitele, jméno dvorce zůstalo zachované. Kompletní přehled jednotlivých dvorců rychty Hamry obsahuje STEINER, J. *Šumava – Královský Hvozd*, s 70-71.

¹⁷³ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; HOFMANN, G. *Železářství na západní Šumavě*, s. 75-96; STEINER, J. *Šumava – Královský Hvozd*, s 59-70; *Hamry. Šumava – Královský Hvozd. Poslední kousek Šumavy, který si zachoval jedinečné kouzlo a klid starých časů*; Hamry. *Šumava – Královský Hvozd*; VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*, s. 5; BLAŽEK, Bohuslav. *Sudetský model krajiny*. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 9.

¹⁷⁴ STEINER, J. *Šumava – Královský Hvozd*, s 64, 68.

¹⁷⁵ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

podle berní ruly z roku 1654 k panství Bystřice jako poddanská vesnice. Bohužel o jejím správním vývoji více informací není k dispozici. V Zelené stejně jako v Hamrech bylo několik mlýnů, dále brusírna skla, tzv. špulkárna, hamr na zpracovávání železa (jeden z nejdéle existujících v kraji).¹⁷⁶

Obě dvě místa, obec Hamry a vesnice Zelená Lhota, se rozvíjely až do roku 1945. Tehdy, protože jejich obyvatelstvo bylo téměř tvořeno pouze Němci, byl vývoj těchto dvou míst přerušen poválečným vysídlením. Na základě odsunu německého obyvatelstva, realizovaného po válce v obou obcích od 13. dubna roku 1946, kdy byli odsunuti první Němci, nezůstali do 28. října téhož roku téměř žádní původní obyvatelé.¹⁷⁷ Ti byli vlakovými transporty odsunuti do sběrného tábora v Želené Rudě. V některých případech Němci opustili svá bydliště před provedením odsunu, kdy utekli přes státní hranice do Německa.¹⁷⁸ K tomu se jim pomáhalo [...] byli tady finančníci, měli úsek 15 kilometrů, měli sice psa, ale nemohli to uhlídat, oni taky zavírali oči.¹⁷⁹ Úplně k posledním odchodům německých rodin došlo v březnu roku 1948. Němci, kteří zůstali v Hamrech a Zelené Lhotě, tvořili výjimky. Jednalo se pouze o jedince ze smíšených manželství. V Zelené Lhotě takto zůstaly pouze dvě rodiny z celé vesnice, jakožto smíšená manželství. V Hamrech zůstávala jen jedna rodina.¹⁸⁰

V rámci procesu osídlení, který byl i zde zahájen ihned v roce 1945, oblast Hamrů a Zelené Lhoty patřila, jak je již výše v práci uvedeno, mezi zemědělské oblasti, které nebyly pro osídlence tak atraktivní. Důvodem toho byla jednak vyšší poloha tehdejších obcí a s tím související nízká úrodnost půdy, jednak charakter obou dvou míst. Zelená

¹⁷⁶ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; DOSKOČILOVÁ, Marie. *Berní rula. Sv. 23. Kraj plzeňský. Díl 1.* Praha: SPN, 1952, s. 13; HOFMANN, G. *Železářství na západní Šumavě*, s. 75-96; STEINER, J. *Šumava – Královský Hvozd*, s. 64, 68; VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*, s. 4; BLAŽEK, B. *Sudetský model krajiny*, s. 9; *Zelená Lhota* [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.retour.cz/mesta/zelena-lhota/>; *Z historie Zelené Lhoty* [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.kolohlota.estranky.cz/clanky/z-historie-zelene-lhoty.html>.

¹⁷⁷ Podle dochovaných seznamů ze Zelené Lhoty bylo odsunuto jen během roku 1946 415 obyvatel této vesnice, což je přibližně polovina všech jejích obyvatel. SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 71, kar. 4, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, č.j. 606/46, 3. 5. 1946; Tamtéž, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, č.j. 640/46, 16. 5. 1946; Tamtéž, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, č.j. 683/46, nedatováno; Tamtéž, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, 25. 7. 1946; Tamtéž, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, 13. 8. 1946; Tamtéž, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, 10. 11. 1946; Tamtéž, Seznam osob německé národnosti ze Zelené Lhoty pro odsun, 1. 9. 1946; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

¹⁷⁸ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 1.

¹⁷⁹ AA, záznam rozhovoru s Antonínem Lerchem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

¹⁸⁰ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Antonínem Lerchem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.

Lhota, tvořená menšími hospodářstvími, nebyla pro zemědělské uchazeče tak lákavá. Paradoxně Hamry, i když disponovaly rozlehlými usedlostmi, zase neupoutaly z důvodu, že se jednalo o samoty a polosamoty.¹⁸¹ Dokladem toho, že se skutečně nejednalo o úplně tak přitažlivou oblast pro osídlení je například zmínka ze školní kroniky při příležitosti znovuotevření hamerské české obecné školy v září roku 1945: *Odpoledne se začali trousiti čeští usedlíci z okolí. Byli to hlavně vojáci z posádky v Hojsově Stráži, četnictvo a zatím malý počet civilních usedlíků.*¹⁸²

Proces osídlení zde trval několik let. V úplném počátku osídlovacího procesu do Hamrů i Zelené Lhoty přicházeli státní zaměstnanci, jako například finanční stráž, četnictvo, železničáři, učitelé apod., kteří se v řadě případů vraceli na svá původní pracoviště. Druhou skupinu příchozích v počátečním období představovali lidé z vnitrozemí, kteří zde zastávali post národního správce, zejména živností a místních podniků.¹⁸³ Jejich počet byl však v porovnání se zajímavějšími oblastmi mnohem menší. V Hamrech, ve kterých v roce 1945 žilo 1449 obyvatel, na konci roku 1946 bydlelo pouhých 220 obyvatel.¹⁸⁴ Zelenou Lhotu, která byla v roce 1945 tvořena přibližně 800 obyvateli, obývalo v roce 1946 jen 350 lidí.¹⁸⁵ Důležité je poznamenat, že první národní správci zde zpravidla moc dlouho nepobyli. Jednalo se zhruba o dobu půl roku, a poté odešli. Velmi malé množství osídlenců, kteří přišli z vnitrozemí do Hamrů a Zelené Lhoty, zůstalo natrvalo. Na podobě obou dvou míst se podepsala činnost tzv. zlatokopů, jak popisují pamětnice: *Přišel, obsadil barák, barák vykradl, případně ještě vzal traktor, strhnul krov, ten pak naložil na valník a odvez si ho do vnitrozemí, kde si z toho pak postavil barák, jo, to tady dělávali běžně. Čili zbyla jenom podezdívka.*¹⁸⁶ *Ten barák byl obrácený vzhůru nohama, nábytek byl všechen vydrancovaný, a ještě i díry do zdi nadělali, hledali poklady.*¹⁸⁷ Kromě tohoto vybydlení domů, byly dále nemovitosti, jež byly

¹⁸¹ ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 1; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 263.

¹⁸² SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45 školní kronika, s. 2.

¹⁸³ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 57, kar. 3, Ustanovení národním správcem holičské živnosti, Čj. 25/46, 23. 1. 1946.

¹⁸⁴ Obecní úřad Hamry, Katastr obce Hamry, 1945; SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, nest.; VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*, s. 5.

¹⁸⁵ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 55, kar. 2, Rozpočet obce na správní rok 1947; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013. V Zelené Lhotě, jejíž písemnosti dokládající počet obyvatel se dochovaly, se počet obyvatel v následujících letech pohyboval okolo 300 obyvatel. SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 55, kar. 2, Rozpočet obce na správní rok 1947; Tamtéž, Rozpočet obce na správní rok 1948; Tamtéž, Rozpočet obce na správní rok 1949; Tamtéž, Rozpočet obce na správní rok 1950; Tamtéž, Rozpočet obce na správní rok 1954.

¹⁸⁶ AA, záznam rozhovoru s Ivanou Richterovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

¹⁸⁷ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

opuštěné po Němcích, rabovány a demolovány, než mohlo dojít k jejich obsazení. Zejména v Hamrech, kde bylo problematické kontrolovat všechny samoty, bylo velké množství nemovitostí takto znehodnoceno, prakticky z nich zůstávalo pouze obvodové zdivo. Pro obě obce je dosti příznačné, jak tvrdí Čapek se Slezákem, že osídlování byl proces migrační, kdy lidé nejen přicházeli, ale také odcházeli.¹⁸⁸ Což potvrzovali i pamětníci, například ...sem [Hamry, Zelená Lhota] lidi přicházeli, odcházeli, tady moc dlouho nevydrželi.¹⁸⁹ Důvody, vedoucí k těmto odchodům z pohraničí během osídlování, byly různé, avšak lze říci, že nejčastěji jimi byly hospodářsko-podnikatelské a finanční důvody.¹⁹⁰ Na základě skutečnosti, že se jednalo o oblast, potýkající se s překážkami pro její snadné osídlení, se Hamry a Zelená Lhota staly jednou z oblastí, kam byli osídlovacími orgány záměrně směřováni reemigranti. Ti v tehdejších obcích z velké části již natrvalo zůstali a pojali toto místo za svůj nový domov. Tím pádem se podíleli na tvorbě nového vesnického společenství prostřednictvím vytváření nových kulturních a sousedských vazeb. Na základě této své účasti jsou do dnes zůstavší obyvatelé obou dvou vesnic, z řad reemigrantů, ostatními obyvateli vnímáni jako *ti kvalitní lidi*.¹⁹¹

Kromě toho, že důležitým aspektem pro vytvoření nové společnosti bylo trvalé usídlení, také měly význam vazby mezi novoosídlenci. Zpravidla docházelo k osídlování lidmi ve skupinách, a to tak, že příbuzní a známí, osídlovali jednu oblast. Buď se přímo přestěhovali všichni do jedné vesnice, nebo do více vesnic, avšak nacházejících se v těsné blízkosti. Takto činili jak lidé, přicházející z vnitrozemí, tak reemigranti. Skupiny, které již před svým přesídlením měly mezi sebou již vytvořené určité vazby, pak poté právě tvořily přirozené jádro nově vznikající místní společnosti, jejíž členové postupně získávali vztah ke svému novému bydlišti a docházelo k vytváření lokálního povědomí.¹⁹²

¹⁸⁸ ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 31, 32. Migrace obyvatelstva probíhala velmi intenzivně ještě do 60. let. Viz např. HEROLDOVÁ, Iva. K otázce integrace různorodých skupin osídlenců na Tachovsku. In *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti. 1. Československo*. Bratislava: Veda, 1977, s. 174-178.

¹⁸⁹ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

¹⁹⁰ Okolnostem vedoucím k odchodu osídlenců zpět do vnitrozemí se věnuji v kapitole 1.3.

¹⁹¹ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelené Lhotě, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 1; HOLÁ, V. Osídlení šumavského pohraničí, s. 28-30; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 263-264, 277; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 72-76, 85, 87, 170.

¹⁹² HEROLDOVÁ, I. *Národopisná problematika*, s. 196; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 196; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 88.

3.1 Proměna Hamrů a Zelené Lhoty

V Hamrech i v Zelené Lhotě byly zřízeny podle dekretu prezidenta č. 18/1944 Úř. věst. čsl. a vládního nařízení č. 4/1945 Sb. místní národní výbory.¹⁹³ Tímto nařízením v Hamrech zanikl dosavadní obecní úřad. Místní národní výbory kromě běžné agendy v době vysídlení a osídlení řešily například konfiskaci zemědělského a nezemědělského majetku německého obyvatelstva a jeho přidělování národním správcům.¹⁹⁴

Na základě prezidentských dekretů č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 byla v Hamrech a Zelené Lhotě zkonfiskována většina majetku. Podle výpovědi narátora se jednalo přibližně o 95 % veškerého majetku.¹⁹⁵ Velká část domů byla v přidělech dána nejružnějším institucím, působících v Hamrech a Zelené Lhotě, například Úhlavskému mlýnu, továrně na lepenku národní podnik Hamry, Československým státním statkům oblast Hamry, Československým státním lesům, Státní národní bezpečnost útvar Hamry. Například Úhlavský mlýn spravoval a poté vlastnil šest nemovitostí i s tovární budovou. Dále mnoho domů získaly nejružnější korporace, jako například Západočeské cihelny Plzeň nebo Svaz bojovníků za svobodu Plzeň. Tyto domy nebyly trvale obývané, byly pouze využívány pro rekreační potřeby. Za tímto účelem, pořídit si chatu, rekreační středisko, nabyta nemovitosti v Hamrech a Zelené Lhotě přidělem nejen řada institucí, ale také jednotlivci. Kromě toho některé nemovitosti byly přiděleny samotným obcím, které je využívaly například jako sídla místních národních výborů, byty pracovníků obce, knihovny apod.¹⁹⁶

Tu menší část majetku, zde se nacházející, která byla přidělena jednotlivcům, získali osídlenci do svého vlastnictví až po několika letech na základě přidělové listiny.

¹⁹³ Dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čsl. ze dne 4. prosince 1944 o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění; Vládní nařízení č. 4/1945 Sb. ze dne 5. května 1945 o volbě a pravomoci národních výborů.

¹⁹⁴ ČERVINKA, J. *Místní národní výbor*.

¹⁹⁵ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

¹⁹⁶ SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 8, kar. 1, Seznam domků dle dekr. 108/45, č. j. 1195/49, 20. 9. 1949; SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, kar. 1, Protokol o schůzi NV 1946-1955, nest.; SOA Plzeň, fond OsÚ, inv. č. 175, kar. 67, Přiděly k budovám přidělovaným dle dekr. č. 108/45, čís. j. 1892/48, 15. 9. 1948; Tamtéž, Žádost, S1/Tč, 3. 11. 1947; Tamtéž, Seznam konfiskovaných a nemovitých podstat přicházejících v úvahu pro odevzdání obci, Č. d. 130/51-Nýrsko; Tamtéž, Usnesení, Čís. 2266/49; Tamtéž, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného nemovitého majetku obci, Č. U III-78/1949, 10. 12. 1949; Tamtéž, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného nemovitého majetku obci, Č. U III-79/1949, 10. 12. 1949; Tamtéž, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného nemovitého majetku obci, Č. U III-1147/50, 17. 10. 1950; Tamtéž, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného nemovitého majetku obci, Č. U III-1472/51, 27. 2. 1951; Rozhovor se Zdeňkou Coufalovou vedený Barborou Tomanovou v Hamrech, 27. 3. 2013.

Byla stanovena částka za tento majetek, tzv. přidělová cena. Vyměřenou sumu, zahrnující pozemek, budovu a její příslušenství, vlastníci spláceli několik let.¹⁹⁷

Zkonfiskovaný zemědělský majetek, spadající do katastrálního území Hamrů a Zelené Lhoty nabývaly do svého vlastnictví především různé instituce. Byly jimi zvláště Československé státní lesy, Československé státní statky, vojenská správa, místní národní výbory apod. Zbývající majetek přidělem získali doosídlenci. Výměra těchto pozemků se pohybovala v rozsahu od 0,5 hektaru do 12 hektarů (horní hranice byla 13 hektarů). V případě menší výměry se jednalo o domy a přilehlé pozemky pro zřízení zahrad. V případě větších výměr se jednalo o usedlosti v Hamrech, které nebyly zabrány Československými státními statky nebo Československými státními lesy. Ty byly přidělem udělovány volyňským Čechům.¹⁹⁸

Jak se tyto vlastnické změny promítly do podoby Hamrů a Zelené Lhoty po jejich uskutečnění? Především došlo ke změně charakteru zemědělství. Původní německé obyvatelstvo, na zde se nacházející méně úrodné půdě, umělo hospodařit, tedy využít ji pro své potřeby a zároveň o ni pečovalo. Hlavním reprezentantem původního místního zemědělství byly selské dvory. Jednalo se o velké statky, k nimž náležely pozemky a lesy, které byly obhospodařovány. Choval se dobytek, který spásal louky, pěstovalo se žito a oves jako méně náročné plodiny. Příkladem, jak bylo o půdu pečováno a jak byla využívána, lze uvést sběr lesních plodin: *...brusinky, borůvky, to oni i hnojili, v lese hnoji, protože to se sbíralo, prodávalo se to [...] museli si poradit.*¹⁹⁹ Reprezentantem nového zemědělství, díky nabytí téměř veškerého zemědělského majetku v okolí, byla především na začátku Horská pastevecká družstva, poté Československé státní statky a Československé státní lesy. Ty, v důsledku toho, že u nich neexistovala citová vazba na místní půdu, tradice a zvyklosti, tehdejší krajinu svým přístupem ničily. Konkrétně došlo například k zániku téměř veškerých polností, které se v této krajině rozprostíraly. Byly přetvořeny na louky, čímž došlo k přeměně převážně obilnářské oblasti na pastvinářskou. Pole, jež zůstala v malé míře zachována, byla i nadále využívána pro pěstování obilnin, jako žito a pšenice pro dobytek, a nově pro pěstování brambor. Stráně byly osázené

¹⁹⁷ Katastrální úřad pro Plzeňský kraj, Katastrální pracoviště Klatovy (dále jen KÚPK Klatovy), Sbírká listin katastru nemovitostí pro katastrální území Hamry, Přídělová listina, zem. 105/1959, 29. 1. 1959; SOA Plzeň, fond OsÚ Plzeň, sign. o. Klatovy, č. kar. 436, Usnesení, Č. d. 121/51-Nýrsko.

¹⁹⁸ SOkA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 8, kar. 1, Přídělová listina, č.d. 1084/50, 25. 11. 1950; Tamtéž, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného majetku, j. zn. VZ-1598/-III/3, 15. 7. 1949; SOkA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 64, kar. 3, Přídělová listina, č.d. 1061/50, 21. 11. 1951; KÚPK Klatovy, Sbírká listin katastru nemovitostí pro katastrální území Hamry, Přídělová listina, zem. 105/1959, 29. 1. 1959; HEROLDOVÁ, I.; MATEJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 264, 265.

¹⁹⁹ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

ovocnými stromy za účelem vytvoření sadu. To, co nebylo využíváno, se proměnilo z čisté, obdělávané krajiny na krajinu zarostlou stromy a křovinami. Obecně je vztah novoosídlenců charakterizován jako tzv. konzumentský.²⁰⁰

V oblasti této části pohraničí kromě zemědělství byl rozvíjen drobný průmysl a řada řemesel. V případě Hamrů se každý selský dvorec specializoval na určité řemeslo. Zelená Lhota jakožto tradiční vesnice byla složená z obyvatel, jejichž obživou byla nejrůznější řemesla. Změnou vlastníků zdejšího majetku, respektive jejich odchodem, došlo k zániku tohoto původního drobného průmyslu, jako například brusíren skla, a řemesel, typických pro tuto oblast, jako například výroba košťat, domácích hrábí, plátenictví, kovářství, jelikož byla vázána na původní obyvatelstvo.²⁰¹ Pro podrobný rozbor života německého obyvatelstva, jež byl nositelem původní podoby zemědělství, drobného průmyslu, řemesel apod. v předválečné době ve sledované oblasti, není prostor. Podrobně se tématu řemesel a zemědělství věnoval ve svých pracích Josef Blau, na něhož tímto odkazuji.²⁰² Zde pouze uvedu dva konkrétní příklady, co se stalo s místy, v nichž původně sídlil drobný průmysl a řemeslo. Prvním příkladem je řeznictví v Zelené Lhotě: *Byl tady řezník s jatky, jo, z jatek zbyla akorát ta porážka, barák porazili, ten vybydleli tady sociálně nepřizpůsobivý, ačkoliv to byl barák mezi válkami postavený a zbyla ta porážka, kterou měl jako řezník, to byla další hospoda a udělali z toho hasičskou zbrojnici.*²⁰³ Druhým příkladem je špulkárna neboli továrna na výrobu špulek na nitě v Předních Hamrech: *Po válce tam přišel nějaký pan Turnwald z Klatov [...] měl v Klatovech malou výrobu hraček a ten jako tu špulkárnou znárodnil a ty špulky tam dělal, potom, myslím sám utekl...potom tam byla výkrmna prasat.*²⁰⁴ Prakticky všechny průmyslové a živnostenské podniky byly v obcích

²⁰⁰ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; HOLÁ, V. Osídlení šumavského pohraničí, s. 29; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 55; PLICKA, Ivan. Jak (ne-)umíme žít v naší sudetské krajině – Kdysi a dnes. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 8.

²⁰¹ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; DEJMAL, Ivan. Příběh krajiny, která přišla o hospodáře. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 7; PROCHÁZKA, Zdeněk. Zapomenutá paměť místa. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 11.

²⁰² Josef Blau se zabýval zejména průmyslem a lidovým umění na Šumavě. Jeho podrobná dvoudílná práce mapující život na Šumavě před světovými válkami je považována za doposud nepřekonanou. Viz BLAU, Josef. *Böhmerwälder Hausindustrie und Volkskunst. I. Teil, Wald-und Holzarbeit*. Prag: J. C. Calve, 1917; TÝŽ. *Böhmerwälder Hausindustrie und Volkskunst. II. Teil, Frauen-Hauswerk und Volkskunst*. Prag: J. C. Calve, 1918.

²⁰³ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁰⁴ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

zlikvidovány a budovy, jež k nim náležely, byly přiděleny výše vyjmenovaným institucím.²⁰⁵

Zmínění problematiky vybydlení navazuje na další faktor, který ovlivnil podobu Hamrů a Zelené Lhoty v průběhu migračních procesů. Na podobě obou dvou míst se promítla skutečnost, že i když byla značná část nemovitostí v Zelené Lhotě a Hamrech předána osídlencům nebo nejrůznějším organizacím, nepodařilo se úplně všechny domy trvale osídlit. Tyto nemovitosti společně s domy, které byly v neobyvatelném stavu, zejména činností tzv. zlatokopů a rabováním, jak je již výše rozvedeno, byly tak jako jinde z důvodu *naprosté zchátralosti a neupotřebitelnosti*²⁰⁶ v rámci akcí tzv. bouráček²⁰⁷ strženy. V pozdějších letech došlo k dalšímu bourání obytných budov. Jednalo se zejména o usedlosti, které v důsledku kolektivizace jejich noví majitelé opouštěli a které byly odstraňovány z tzv. důvodů vyšší bezpečnosti po vzniku nového pohraničního. *Tady vzadu byly takový statky, oni to všechno odstřelili vojáci, aby se diverzanti neukrývali, tak to všechno likvidovali.*²⁰⁸ Takto bouráním došlo k zániku značné části domů v obou dvou obcích.²⁰⁹ V Hamrech pouze v období let 1949 a 1950 došlo k zániku 34 rodinných domů a v Zelené Lhotě ke zničení 20 rodinných domů.²¹⁰ Likvidace domů pokračovala ještě během padesátých let. Poté Zelenou Lhotu tvořila jen polovina domů z jejího původního poválečného počtu v květnu 1945.²¹¹

Vlastnické změny v katastrálních územích Hamry a Zelené Lhotě a likvidace majetku měly zásadní vliv na proměnu obou obcí a krajiny, ve které se nachází. Došlo k zániku řady usedlostí vlivem vlastnictví organizací a ne jednotlivců. V důsledku zbourání některých budov a využívání řady domů k rekreaci došlo jednak k proměně vzhledu

²⁰⁵ SOA Plzeň, fond OsÚ Plzeň, kar. 651, Zjištění a oznámení konfiskátů dosud nepřidělených, č. 560-50, 30. 7. 1950; Tamtéž, Seznam konfiskovaných nemovitých podstat přicházejících v úvahu pro odevzdání obci, Č.j. 1330/79, 4. 10. 1949; SOkA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 50, kar. 1, Zrušovací výměr, č. 213-SLS-50-Př/E, 11. 8. 1950.

²⁰⁶ SOA Plzeň, fond OsÚ Plzeň, kar. 342, Oběžník č. 232, Č.j. 3851, 19. 11. 1949, s. 2.

²⁰⁷ Tato akce byla provedena na základě vyhlášky Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze č. 379/1949 o zbourání a zužitkování objektů konfiskovaných podle dekretu č. 108/1945 Sb.

²⁰⁸ AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁰⁹ SOkA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 8, kar. 1, Seznam domků dle dekr. 108/45, č.j. 1195/49, 20. 9. 1949.; SOA Plzeň, fond OsÚ Plzeň, kar. 651, Ú III-1145/50, 31. 10. 1950; AA, záznam rozhovoru s Antonínem Lerchem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 151.

²¹⁰ SOA Plzeň, fond OsÚ Plzeň, kar. 647, Likvidační seznam rodinných domů, obec Hamry; Tamtéž, Likvidační seznam rodinných domů, obec Zelená Lhota.

²¹¹ V roce 1946 v Zelené Lhotě stálo 133 domů. V roce 1953 už jen 66. SOkA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 55, kar. 2, Rozpočet obce na správní rok 1947; Tamtéž, Rozpočet na správní rok 1954; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

respektive velikosti obcí, jednak ke snížení možností trvale v obcích usídlit větší počet obyvatel.²¹²

3.2 Kdo osídlil Hamry a Zelenou Lhotu z reemigranů

Zelená Lhota a Hamry byly osídleny reemigranty zejména z řad rumunských Slováků a volyňských Čechů, jakožto reprezentantů zemědělského obyvatelstva. Z ostatních zemí přicházeli přesídlenci pouze jako jednotlivci, ne ve větším počtu. Například do Hamrů přišly z Maďarska pouze dvě reemigrantky, zřejmě matka s dcerou. Do Zelené Lhoty přišla jedna slovenská rodina z Maďarska a jeden reemigrant z Bulharska. Ti se však tak jako v jiných oblastech Šumavy neusadili natrvalo.²¹³

Rumunští Slováci do Hamrů a Zelené Lhoty přišli z bihorsko-sălajské oblasti v Sedmíhradsku. Konkrétně z obcí Borod – Šarany, Maguric – Borod, ležících v župě Bihor, Negreni, nacházejících se v župě Kluž, Bogdána – Huta a Tusa-Sig, rozprostírajících se v župě Sălaj. Bihorsko-sălajská oblast je jednou ze čtyř, kam přišli a usadili se Slováci v druhé polovině 18. a v první polovině 19. století. K této migraci Slováci, speciálně dřevorubci, přistoupili na základě pozvání knížete Baranyiho a jeho zemanů. Za odlesnění půdy v tomto kraji Slováci zde získali pozemky a zakládali vesnice a osady na málo úrodné horské půdě.²¹⁴

Úplné vymezení, z jakých krajů Volyňe přišli Češi do Hamrů a Zelené Lhoty se nepodařilo provést. Pouze v případě několika rodin, které byly v příbuzenském svazku, víme, že přesídlili z obce Český Straklov nacházející se v okrese Dubno, v kraji Rovno.²¹⁵ V tomto kraji, stejně jako jejich předci, kteří do Volyňské gubernie na západní Ukrajině

²¹² Problematice změn v podobě vesnic se věnuje ve svých pracích Josef Vařeka. VAŘEKA, Josef. Sídlení a stavební změny v novoosídleneckém pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 1.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 280-293; TÝŽ. Sídlení změny v novoosídleneckém pohraničí. *Český lid* 72, 1984, č. 2, s. 65-71.

²¹³ SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 7, kar. 1, Seznam reemigrantů bydlících v obci Hamry p. Hoj. Stráž z Maďarska, 28. 1. 1948; AA, záznam rozhovoru s Antonínem Lerchem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; HOLÁ, V. Osídlení šumavského pohraničí, s. 30; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 26.

²¹⁴ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; HEROLDOVÁ, Iva. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří. *Český lid* 70, 1983, č. 1, s. 55-57; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 26-25; *História Slovákov v Rumunsku* [online]. [Cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z: <http://slovacivrumunsku.sk/01-hist.php>; *História osídlenia bihorsko-slajskej oblasti* [online]. [Cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z: <http://slovacivrumunsku.sk/01-hist-bihor.php>.

²¹⁵ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013.

odešli v druhé polovině 19. století s cílem získat tamější levnou půdu, se věnovali zemědělskému hospodaření.²¹⁶

První osídlenci z řad reemigrantů přišli do Hamer a Zelené Lhoty v roce 1947. V Hamrech se usadily dvě skupinky reemigrantů, a to v Předních Hamrech. V Zelené Lhotě se usídlili pouze Slováci z Rumunska.²¹⁷

První přesídlenci z Rumunska, jak je již výše v textu podotknuto, vůbec nevěděli, kam budou umístěni. Poté, když se usadili ve zdejší oblasti, podali zprávu do svých původních bydlišť o místních poměrech. Na základě této korespondence se k reemigraci rozhodl větší počet krajanů. Proto ve druhé vlně, uskutečněné v roce 1948, přichází do Hamrů a Zelené Lhoty mnohem větší počet přesídlenců. V průběhu následujících let do oblasti postupně přicházeli ještě další reemigranti, ale nejednalo se již o početné skupiny, zpravidla přicházela jedna rodina. V těchto pozdějších letech přicházeli do Hamrů a Zelené Lhoty přesídlenci s úmyslem usídlit se v této oblasti, z důvodu, že již zde bydleli členové jejich rodin.²¹⁸ Takto sem například přišla jako jedna z posledních rodina, která původně mířila do jiných míst Československa, avšak jak vzpomíná pamětnice: *Maminka tu měla sestru a tatínek tu měl bratrance, tak ty přijeli za náma, abychom šli sem [Zelená Lhota] s nimi, že jsou tady všichni.*²¹⁹ Obdobně se pro usídlení v Hamrech rozhodla rodina reemigrantů, která nejdříve přišla do jižních Čech: *Můj otec měl sestru a ta bydlela tady nahoře v tom statku, přijela k nám na návštěvu, tatínek si stěžoval, že mu sebrali pole, tak mu říkala, aby šel sem, že budou mít k sobě blíž.*²²⁰

Volyňští Češi, kteří přišli do Hamrů v roce 1947, si místo svého nového bydliště sami vybrali, respektive tato lokalita jim byla nabídnuta. Důvodem, proč si ji zvolili, bylo to, že nejméně část pohraničí byly již obsazené a zde se ještě nacházely volné usedlosti, na nichž mohli opět hospodařit, tak jako byli zvyklí z Volyně. Dále Hamry

²¹⁶ VACULÍK, J. *Reemigrace*, s. 13-24; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 118, 131. Více k dějinám volyňských Čechů VACULÍK, Jaroslav. *Počátky českého vystěhovalectví na Volyň. Český lid* 74, 1987, č. 4, s. 220-227; TÝŽ. *Dějiny volyňských Čechů. I. Léta 1868-1914*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

²¹⁷ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.; SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 7, kar. 1, Zpráva o přihlášení do obce, č.j. 555/49, 30. 4. 1948; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 1-2.

²¹⁸ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 1-2. Obecně k podobě příchodu rumunských Slováků a k jejich reemigraci viz např. VACULÍK, Jaroslav. *K reemigraci a usídlování Slováků z Rumunska v pohraničí v letech 1946-1949*. In *Slováci v zahraničí. Sv. 13*. Martin: Matica slovenská v Martine, 1987, s. 92-109. HEROLDOVÁ, Iva. *Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí. Český lid* 75, 1988, č. 4, s. 214-224.

²¹⁹ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²²⁰ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

umožňovaly svojí velkou neobsazeností společnému nastěhování více rodin v příbuzenském vztahu. Volyňští Češi stejně jako Slováci z Rumunska kladli důraz na to, aby mohli členové jednoho rodu zůstat pohromadě. V jejich případě docházelo v menším měřítku k postupnému dostěhování příbuzenských rodin. Do Hamrů přicházely hromadně rodiny z jednoho rodu. Bylo tomu tak, protože už z Volyně odjížděli členové rodin společně, tudíž se i společně přesouvali ze shromažďovacích středisek v Československu. Konkrétně volyňští Češi, kteří osídlili Hamry, takto přišli ze shromažďovacího střediska v Třemošné, jež mělo na starosti osídlení okresu Klatovy touto reemigrační skupinou.²²¹

Pro obě dvě skupiny je charakteristické, jak je z procesu jejich usídlení, respektive z důvodů vedoucích k přemístění do této oblasti, znatelné, že kladly důraz na soudržnost. Je patrná snaha usadit se pohromadě podle příbuzenských vztahů. To podporovaly i osídlenecké orgány za účelem snadnější adaptace. Pro slovenské rodiny, jež osídlily Hamry a Zelenou Lhotu je charakteristické, že téměř všechny byly mezi sebou propojeny příbuzenskými svazky neboli slovy pamětníka *oni jsou příbuzní všichni*.²²² Rodiny volyňských Čechů nebyly v takové míře mezi sebou propojeny. Do Hamrů přišly nanejvýše tři rodiny v příbuzenském svazku. V případě rumunských Slováků se jednalo až o šest takových rodin. Lze říci, že Slováci přicházeli v celých rodech.²²³ Jako příklad poslouží rodina, respektive rod Šulanových. Členové této rodiny do Hamrů přesídlili v počtu třech domácností a ještě jedna se usadila v Zelené Lhotě.²²⁴

Do Hamrů z vyjmenovaných oblastí přišlo do roku 1948 sedm rodin rumunských Slováků, Linguarovi, Danielovi, Temjákovi, Latkovi, Šulanovi, Frnkovi, Juričkovi

²²¹ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 33-36; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 45; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 296-300. Obecně k reemigraci volyňských Čechů viz např. VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945-1949*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984; NOSKOVÁ, Helena. *Návrat Čechů z Volyně. Naděje a skutečnost let 1945-1954*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999; ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*. Praha: Kalich, 2005.

²²² AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²²³ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013, AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; HOLÁ, V. Osídlení šumavského pohraničí, s. 30; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 277; VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 24. Konkrétně se příbuzenským skupinám slovenských reemigrantů věnuje VALÁŠKOVÁ, Naďa. K problematice příbuzenských skupin slovenských přesídlenců v Čechách po roce 1945. *Český lid* 74, 1987, č. 1, s. 86-89.

²²⁴ SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 7, kar. 1, Seznam reemigrantů z Rumunska, 18. 12. 1948; Tamtéž, Zpráva o přihlášení do obce, č.j. 555/49, 30. 4. 1948.

a Petričákovi. Celkem se do obce přistěhovalo 48 těchto přesídlenců.²²⁵ Později se v Hamrech ještě usídlili Dulovcovi, Koryt'ákoví, Kubincovi a Valičkovi.²²⁶

Volyňští Češi doosídlovali pouze Hamry. Do roku 1948, z něhož jsou vedeny seznamy reemigrantů, osídlujících Hamry a Zelenou Lhotu, přišly čtyři rodiny, Bročkoví, Kačerovi, Vynčkovski a Dohajlukovi. Dohromady se jednalo o osmnáct osob.²²⁷ Dále sem přišla rodina Machů.²²⁸

V Zelené Lhotě se do roku 1948 usídlily tři slovenské rodiny z Rumunska, Dulovcovi, Juričkovi a Rolníkovi. Celkově tehdy přišlo do obce dvacet jedna nových obyvatel z řad reemigrantů.²²⁹ Později během roku 1949 Zelenou Lhotu osídlilo ještě sedm rodin, Bejdákoví, Šulanovi, Koleňákoví, Kalijánkovi, Junkovi, Chronkovi a Fugačovi.²³⁰

Celkový počet reemigrantů v obou obcích se postupným doosídlováním navýšil, jejich přesný počet nelze stanovit, jelikož přicházeli ještě v průběhu 50. let a v některých případech se rodiny po několika letech přestěhovaly z jedné obce do druhé, když se například uvolnil dům v lepším stavu. Ačkoli byly například pořizovány jmenovité soupisy reemigrantů pro okresní národní výbor do zmíněného roku 1948, přesná evidence těchto příchozích a migračního procesu v rámci této oblasti se nedochovala.²³¹

Rumunští Slováci přicházeli v kompletních početných rodinách. Často se jednalo o rozšířenou rodinu. Na základě dochovaných seznamů lze říci, že byly tvořeny minimálně čtyřmi členy rodiny, maximálně třinácti členy, kteří spolu žili v jedné domácnosti. Jednalo se, jak se píše v hamerské školní kronice, o *vesměs rodiny velmi početné*.²³² Množství rodinných příslušníků utkvělo ve vzpomínkách také pamětníkům, osídlujících oblast

²²⁵ SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 7, kar. 1, Seznam reemigrantů bydlících v obci Hamry p. Hoj. Stráž z Rumunska, 28. 1. 1948; Tamtéž, Zpráva o přihlášení do obce, č. j. 555/49, 30. 4. 1948; Tamtéž, Seznam reemigrantů z Rumunska, 18. 12. 1948.

²²⁶ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²²⁷ SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 7, kar. 1, Seznam reemigrantů bydlících v obci Hamry p. Hoj. Stráž z SSSR/z Volyně, 28. 1. 1948.

²²⁸ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013.

²²⁹ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, kar. 4, Hlášení reemigrantů, č.j. 73/48, 28. 1. 1948.

²³⁰ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 46, kar. 1, Posudek na rodinu Jana Koleňáka, 21. 1. 1961; SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 70, kar. 4, Listina o udělení československého státního občanství, zn. 216-4/12-1950-Ch, 4. 12. 1950; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Ivanou Richterovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013.

²³¹ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; HOLÁ, V. Osídlení šumavského pohraničí, s. 31.

²³² SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.

z vnitrozemí, zejména velký počet dětí v jedné rodině.²³³ Zpravidla měla rodina sedm až jedenáct dětí. Obecně rumunští Slováci byli charakterističtí vyšším počtem dětí. Jak se vyjádřila jedna z pamětnic: *Nikde nebyly dvě děti, pouze paní Jungová, to byla rarita*²³⁴. Stejně tak pouze ve výjimkách přicházely rodiny tvořené menším počtem osob, například vdova s dětmi nebo manželé. Díky této početnosti disponovaly Hamry a Zelená Lhota poměrně velkým množstvím obyvatel v nízkém věku. Volyňští Češi nepřicházeli v porovnání s rumunskými Slováky v tak velkých rodinách. Jejich domácnost byla tvořena jádrovou rodinnou. Počet rodinných příslušníků nepřesahoval pět, tudíž v rodinách Volyňáků nebyly více jak tři děti.²³⁵

Slováci přišli z poměrně chudého Rumunska, kde panovala neutěšená hospodářská situace a životní úroveň byla velmi nízká. Jak vláda předpokládala, usídlení v oblasti pro Čechy z vnitrozemí nepřitažlivé, bylo pro tyto Slováky polepšením si v porovnání s tím, odkud přišli. Ve svém vyjádření jejich situaci vystihla pamětnice: *Myslím si, že naši to takový lehký neměli, ale zase, měli to lehčí než v tom Rumunsku*²³⁶. Konkrétně, Bihorsko-slajská oblast, jak je výše poznamenáno, je hornatý kraj. V důsledku těžko přístupného terénu obyvatelé slovenských vesnic žili v izolaci, což mělo podíl třeba na úrovni jejich vzdělání. *Tam byly školy, ale tam bylo strašně daleko do škol, maminka říkala, že kdyby chtěla do školy, tak to bylo 25 kilometrů, takže buďto u někoho bydlet, ale to si taky nemohli dovolit, nebyl čím zaplatit [...] taky museli doma pomáhat, měli hospodářství*.²³⁷ Hlavním zdrojem obživy byla práce v zemědělství a v lese, čímž vlastně byli Slováci z této oblasti vhodní pro osídlení Hamrů a Zelené Lhoty. Příchozí slovenské rodiny byly velmi chudé, slovy pamětníků *prakticky neměli nic*.²³⁸ Dokladem toho, bylo například to, že děti neměly boty. Ty byly důležitou podmínkou pro počátek jejich školní docházky, v případě,

²³³ AA, záznam rozhovoru s Ivanou Richterovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²³⁴ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²³⁵ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 46, kar. 1, Posudek na rodinu Jana Kolečáka, 21. 1. 1961; SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 7, kar. 1, Seznam reemigrantů bydlící v obci Hamry p. Hoj. Stráž z Maďarska, 28. 1. 1948; Tamtéž, Seznam reemigrantů bydlící v obci Hamry p. Hoj. Stráž z Rumunska, 28. 1. 1948; Tamtéž, Seznam reemigrantů bydlící v obci Hamry p. Hoj. Stráž z SSSR/z Volyně, 28. 1. 1948; Tamtéž, Zpráva o přihlášení do obce, č.j. 555/49, 30. 4. 1948; Tamtéž, Seznam reemigrantů z Rumunska, 18. 12. 1948; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; HOLÁ, V. Osídlení šumavského pohraničí, s. 31-32; VALAŠKOVÁ, N. K problematice příbuzenských skupin, s. 86-89.

²³⁶ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²³⁷ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²³⁸ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; *História osídlenia bihorsko-slajskej oblasti* [online]. [Cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z: <http://slovacivrumunsku.sk/01-hist-bihor.php>.

že přišly osídlit oblast v zimních měsících. Boty jim musela pořídít samotná škola, aby mohly děti začít chodit do školy a vzdělávat se.²³⁹ Obecně reemigranti z řad rumunských Slováků patřili mezi nejslabší sociální vrstvy obyvatelstva.²⁴⁰

Volyňští Češi přicházeli taktéž z neutěšených poměrů, způsobených hlavně nastoupenou zemědělskou politikou Sovětského svazu a válečnými výboji: *Lidi utekli před těma banderovcema, ty byli nejhorší, ty třeba vyvraždili celou rodinu. Na noc třeba chodili spát do obilí, aby je nepovraždili.*²⁴¹ Proto, ačkoliv v porovnání s úrodnou Volyní byly Hamry z hlediska zemědělského hospodaření značným pohoršením pro volyňské Čechy, znamenala tato oblast rozhodně polepšení si bezpečnosti. Reemigranti z Volyně, kteří přišli do Hamer, nebyli tak chudí, jako rumunští Slováci. Ti si sebou do svých nových bydlišť přivezli větší majetek,²⁴² například i kusy dobytka: *Naše černá kravka, tu jsme si vlastně přivezli ve vagonu z toho slavného Ruska.*²⁴³

3.3 Jak vypadal život v Hamrech a Zelené Lhotě po doosídlení?

Jak je výše zdůvodněno, protože původní německé obyvatelstvo Hamrů a Zelené Lhoty bylo prakticky celé vysídleno, začínaly tyto dvě obce v rámci podoby jakéhokoli společenství zcela od počátku. Jak se vytvářely nové vazby mezi novými obyvateli těchto obcí? Do jaké míry se v tvorbě těchto nových vazeb odrážela skutečnost, že nové obyvatelstvo bylo tvořeno hlavně reemigranty? Odpovědi na tyto otázky bych chtěla zodpovědět prostřednictvím nastínění atmosféry života v Hamrech a Zelené Lhotě.

3.3.1 Podoba sousedských vazeb, vztahů

Jádro společnosti, vytvářené v Hamrech a Zelené Lhotě po doosídlení, jak je již výše v textu uvedeno tvořili hlavně reemigranti. Ti, ať už se jednalo o početnější rumunské Slováky nebo o volyňské Čechy, jelikož se mezi sebou buď navzájem znali, nebo se

²³⁹ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.

²⁴⁰ NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 25-31.

²⁴¹ AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013.

²⁴² VACULÍK, J. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů*, s. 42-50; TÝŽ. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků*, s. 45.

²⁴³ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013.

jednalo o příbuzné, udržovali po přesídlení mezi sebou vztahy vytvořené již v prostředí, z něhož přišli. Na základě těchto příbuzenských a přátelských vazeb se jim podařilo s novým prostředím lépe identifikovat a pojmout ho za svůj domov.²⁴⁴ Tuto skutečnost vyjadřují slova pamětnic: *Nějak si tady zvykli, za jedno tu bylo dost těch Slováků, tak se necítili osamoceni, Slováci šli dohromady.*²⁴⁵ *Zůstala jsem tady, už bych nikam nešla ... Hamry mě uchvátily, zapustila jsem tu kořeny, nedokážu si představit, že bych měla žít někde jinde.*²⁴⁶ To se v porovnání s nimi nepodařilo s osídlenci z vnitrozemí, kteří se do dnes charakterizují jako *náplava*,²⁴⁷ udržující styky pouze s nejbližšími sousedy.²⁴⁸

Je nutné podotknout v souvislosti s výše uvedenou výpovědí o soudržnosti rumunských Slováků, že skutečně skupina těchto reemigrantů v důsledku větší početnosti ve srovnání s volyňskými Čechy se ještě lépe sžila s místním prostředím. Slováci oproti Volyňákům navazovali jak příbuzenské vazby, tak přátelské vazby: *Tatínek tady měl plno známých ještě z Rumunska, co se znali jako za mlada.*²⁴⁹ Volyňští Češi udržovali po přesídlení hlavně společenské vztahy v rámci své rodiny: *Vyloženě ta rodina byla upřednostněna, s ostatními se taky lidi bavili, ale tak nějak už s odstupem.*²⁵⁰ Počet příležitostí, během nichž navazovali styky s jinými obyvateli svého nového působení, byl ve srovnání se Slováky mnohem menší, čímž došlo ke zpomalení procesu vzájemného sblížení jak mezi ostatními členy této reemigrantské skupiny, tak s ostatními obyvateli.²⁵¹

Rumunští Slováci a volyňští Češi, ačkoli oficiální národností byli národností československou, představovali mimo to, že je lze označit za dvě odlišné menšiny, také dvě národnosti. Z úředního hlediska bylo mezi nimi takto rozlišováno, zda se jedná o Čechy nebo o Slováky. Dokladem toho je například zápis počtu žáků národní školy v Zelené Lhotě, jež právě z celkového počtu žáků ještě dále dělí děti na tyto dvě

²⁴⁴ HEROLDOVÁ, Iva. Etnické procesy v pohraničí, společnost a kultura. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 126; ROBEK, Antonín. K teoretickým problémům etnických procesů v českém pohraničí. *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 8, 9.

²⁴⁵ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁴⁶ AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁴⁷ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁴⁸ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I. K otázce integrace, s. 176.

²⁴⁹ AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁵⁰ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013.

²⁵¹ AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I. Etnické procesy v pohraničí, s. 127; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 92.

národnosti, a to českou a slovenskou.²⁵² Je nutné poznamenat, že tento způsob dělení v sobě nezahrnoval v případě Čechů, zda se jedná o Volyňáky nebo o osídlence z vnitrozemí. Takže lze říci, že prostřednictvím něho došlo v Hamrech a Zelené Lhotě zvláště k vymezení rumunských Slováků od všech ostatních doosídlenců. Sami Slováci a Češi mezi sebou také podle výpovědí rozlišovali, avšak pouze v určitých záležitostech. Například, jak podotýká jeden z narátorů, reprezentující potomka rumunských Slováků, v rámci tématu kulturní život: *Neustále jsme se srovnávali s Čechy.*²⁵³ Naproti tomu, dokladem toho, že toto rozlišování mezi sebou nebylo extrémně výrazné, je skutečnost, že se příslušníci jednotlivých skupin osídlenců sobě navzájem nevyhýbali, nýbrž mezi sebou udržovali přátelské vztahy, které přecházely i do pevnějších vzájemných vazeb. Příkladem jsou vztahy mezi dětmi, které *si hrávaly dohromady, chodily společně do školy,*²⁵⁴ a sňatky uzavírané mezi jednotlivými členy osídleneckých skupin.²⁵⁵

Sňatky jednak v sobě odrážely tu skutečnost, že lidé žijící zde mezi sebou významně nerozlišovali a jednak byly velmi významným činitelem nových vazeb v rámci těchto osad. Prostřednictvím nich docházelo k vytváření širšího společenství a k asimilaci. Druhá generace osídlenců mezi sebou velmi často uzavírala sňatky, přičemž právě nebylo nijak významně rozlišováno jak mezi skupinami reemigrantů, myšleno mezi volyňskými Čechy a rumunskými Slováky, tak mezi reemigranty a Čechy z vnitrozemí. Příznačně to vystihuje jedna z pamětnic: *Tady to obyvatelstvo, to nebyl nějaký rozruch mezi nima, já jsem třeba začala chodit s manželem [Čech z vnitrozemí] a nevím, že by byli proti tomu, normálně to brali.*²⁵⁶ Uzavírání sňatků je výrazným prvkem integračního procesu. Prakticky na základě nich došlo k úzkému propojení jak jednotlivých skupin, tak obou dvou sledovaných obcí.²⁵⁷

²⁵² SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45, školní kronika, s. 7.

²⁵³ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

²⁵⁴ AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013. Výběrem partnerů u rumunských Slováků se zabývali ve svých pracích Andrej Sulitka a Dana Bittnerová. SULITKA, Andrej. Slovenskí reemigranti z Rumunska a ich miesto v českej majoritnej spoločnosti v pohraničí. In *Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech. Sv. 1.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV, 1986, s. 107-109; BITTNEROVÁ, Dana. Proměny kritérií výběru manželského partnera u rudohorských Slováků v českém pohraničí. *Slovenský národopis* 39, 1991, č. 3, s. 274-287.

²⁵⁵ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013.

²⁵⁶ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013.

²⁵⁷ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I. Etnické procesy v pohraničí, s. 127; NOSKOVÁ, Helena. Výzkum osídleneckých skupin na Chebsku se zaměřením na integrační procesy probíhající v rámci rodiny. *Český lid* 66, 1971, č. 1, s. 29; ROBEK, Antonín; KADEŘÁBKOVÁ, Jaroslava a kol. Etnografický obraz způsobu života a kultury současné západočeské

Vztahy v obou obcích, tvořených různorodým obyvatelstvem, jsou celkově hodnoceny jako kladné: *Myslím, že ty lidi si mezi sebou docela dobře rozuměli.*²⁵⁸ Velký podíl na tom měl zejména společenský a kulturní život v obcích. Na integračním procesu se podílely jak spontánní mechanismy, například taneční zábavy, sousedské vztahy, tak institucionální či organizační, například škola, společné zaměstnání.²⁵⁹

3.3.2 Kulturní a společenský život

Nositelem kultury ve vesnicích byly především nejrůznější spolky a školy. V případě Zelené Lhoty a Hamer byla právě škola hlavním organizátorem oficiálního společenského života v obcích, čímž přispěla k vytváření nové lokální společnosti a její kultury. Nezaměnitelnou úlohu také škola hrála ve vyrovnávání rozdílů mezi jednotlivými skupinami osídlenců a v jejich asimilaci. Je důležité zdůraznit, ačkoliv na školách skutečně kultura obcí stála, že tuto důležitou funkci vzdělávací ústav zastával zejména ve vzpomínkách pamětníků, jakožto jeho tehdejších žáků.²⁶⁰

V Zelené Lhotě byly před válkou dvě školy, jedna německá a druhá česká menšinová. Do české menšinové školy docházely děti českých úředníků, působících v Zelené Lhotě, jako například zaměstnanců pošty, železniční stanice či četnické stanice. V prostorách německé školy, která byla samozřejmě po válce zavřena, byl po válce zřízen první stupeň základního vzdělávání neboli národní škola, která vzdělávala místní děti od první do páté třídy. Kromě nich do školy v Zelené docházely také děti z Předních Hamrů. Druhý stupeň základního vzdělávání neboli střední školu, lidově označovanou jako měšťanku, absolvovaly děti ze Zelené na nýrské střední škole.²⁶¹ Pedagogický sbor národní

vesnice. In BĚLOHLÁVE, Miloslav a kol (edd.). *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 314; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 92.

²⁵⁸ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013.

²⁵⁹ FOJTÍK, Karel. Tradiční instituce sociálního života a jejich úloha v současných etnických procesech. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 77,78; HAIŠMAN, Tomáš. Proces formování nových lokálních společností v pohraničí českých zemí po roce 1945. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 137, 138; VALÁŠKOVÁ, Naďa. Vliv některých společenských faktorů na adaptační proces. In *Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech. Sv. 2*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV, 1986, s. 46, 47; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 92.

²⁶⁰ HEROLDOVÁ, I. Etnické procesy v pohraničí, s. 126; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 281.

²⁶¹ Zákon č. 95/1948 Sb. ze dne 21. dubna 1951 o základní úpravě jednotného školství.

školy v Zelené Lhotě tvořili vždy dva učitelé. V několika prvních letech jimi byli pedagogové z původní české menšinové školy, později sem přicházeli vyučující z vnitrozemí. Jedním z nich byl Josef Farář, ředitel školy, který se podle místních velmi zasloužil o rozvoj společenského života v Zelené Lhotě a také významně pomáhal v adaptaci zde usídleným rumunským Slovákům. Například jim nechával přeložit veškeré osobní doklady do češtiny. Škola v Zelené Lhotě byla tzv. dvojtřídkou neboli výuka byla organizována ve dvou sloučených třídách. V jedné byla spojena první až třetí třída a v druhé probíhala společná výuka čtvrté a páté třídy.²⁶²

V Hamrech bylo před válkou taktéž více obecných škol, dvě německé a jedna česká menšinová. Jedna německá škola se nacházela v Předních Hamrech a druhá ve Středních Hamrech. Česká menšinová škola byla umístěna v Zadních Hamrech. Tato škola opět vzdělávala děti českých úředníků, tentokrát ale působících v Hamrech. Jednalo se například o děti státního lesního polesného nebo přednosta železniční stanice.²⁶³ Škola byla samozřejmě v roce 1938 uzavřena a její prostory byly využity jako obytný dům. Po válce byla obnovena, a to ihned v květnu roku 1945. V době, než odešlo veškeré německé obyvatelstvo z této oblasti, byla škola organizovaná jako dvojtřídkou, kdy do jedné třídy docházeli Němci a do druhé Češi. Charakteristika žactva, navštěvující školu v poválečných letech, odráží skutečnost, že bylo problematické osídlit tento mikroregion. Než byl proveden odsun, panoval mezi jazykově odlišnými třídami výrazný početný nepoměr ve prospěch původního obyvatelstva. Poté, když velké množství německých žáků bylo odsunuto, počet českých žáků stagnoval a škola byla přeorganizována na tzv. jednotřídku. Na počátku byl učitelův sbor hamerské školy složen ze dvou pedagogů, později byl tvořen pouze jedním učitelem. Zbývající dvě německé školy byly zrušeny. Budova německé školy v Středních Hamrech se stala v roce 1948 novým sídlem obecné školy, která zde sídlila do roku 1951. Poté byla z důvodu vzniku nového pohraničního pásma tato

²⁶² PANGERL, Josef. *Ortsplan von Grün/Böhmerwald*. S. 1.: s. n., 1987, kopie, uloženo v soukromém archivu rodiny Lerchovi (dále jen SARL); SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45, školní kronika, s. 2, 4, 7, 11; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Antonínem Lerchem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I. K otázce integrace, s. 178.

²⁶³ Během své existence se škola potýkala s nedostatkem žáků. Za účelem získání vyššího počtu žáků, aby škola mohla fungovat, byla v jejích volných prostorách zřízena Pěstounská kolonie hlavního města Prahy. SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, nest.

budova zabrána pohraniční stráží a škola byla nejdříve přesunuta do volných prostor budovy místního národního výboru a poté do jednoho z uvolněných rodinných domů.²⁶⁴

Pro zajímavost, v Hamrech po tomto přestěhování školy byla, v jejím původním sídle umístěna rekreační škola 1. střední neboli měšťanské školy v Klatovech. Třídy této školy do Hamrů jezdily na třídní zájezdy. V roce 1950 bylo toto rekreační středisko 1. střední škole odejmuto z vlastnictví z důvodu vytvoření nového pohraničního pásma. Po několika žádostech bylo středisko škole navráceno.²⁶⁵

Školy, jak je již výše poznamenáno, nejen, že vzdělávaly a vychovávaly děti, ale také organizovaly nejrůznější kulturní akce v obcích. Například pravidelně pořádaly promítání filmů pro žáky a jejich rodiče. Byly organizované zájezdy do divadla a také samotná divadelní představení. V Zelené Lhotě působil ochotnický spolek, vedený zřejmě místními pedagogy. Soubor byl tvořen obyvateli Zelené Lhoty i Hamrů a byly v něm zastoupeny všechny osídlené skupiny. V Hamrech divadelní hry původně secvičovaly pouze děti v rámci školní výuky. Později i zde vznikl ochotnický spolek, který při příležitosti oslav významných dnů hrával divadelní představení. Členové učitelského sboru školili obyvatelstvo v různých oblastech, respektive pořádali pro ně různé přednášky. Ačkoliv z dnešního pohledu se úplně zcela nejedná o kulturní akce, pamětníky je to tak pojímáno, jelikož to byla příležitost pro setkání téměř celého dospělého obyvatelstva vesnice. Dále školy zajišťovaly řádné oslavování tehdejších významných dnů a svátků. Například probíhaly oslavy Mezinárodního dne žen, při nichž vystupovaly děti se secvičenou akademií. Takovéto akademie se v Zelené Lhotě pořádaly v místním kulturním domě několikrát do roka při nejrůznějších příležitostech. V Hamrech obdobně oslavy probíhaly v sále hotelu Bílá strž a místním hostinci. Kromě programu se v rámci zajištění těchto slavností žáci místních škol postarali vždy o výzdobu sálů. Dále žáci pořádali několikrát do roka besídky. Společně se zaměstnanci Československých státních statků, kterými byla většina místního obyvatelstva, a příslušníky útvaru pohraniční stráže se účastnili prvomájového průvodu. Všechny tyto kulturní akce nejen, že vedly k pozvednutí kulturní úrovně reemigrantů, ale také k vzájemnému sblížení jednotlivých skupin.²⁶⁶

²⁶⁴ SOkA Klatovy, fond Obecná škola (německá) Hamry, 1892-1936, inv. č. 1, školní kronika, nest.; SOkA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, nest.; Tamtéž, školní kronika 1945-1974, nest.; VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*, s. 25-26.

²⁶⁵ SOkA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, kronika rekreační školy 1949-1951, s. 1, 63; Tamtéž, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, nest.

²⁶⁶ SOkA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45 školní kronika, s. 2, 3, 8, 10, 11; SOkA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013;

Reemigranti, kteří se zde usadili, ačkoliv díky tomu, že přicházeli z oblastí, kde žilo více národností, ovládali v běžné mluvě mimo svého mateřského jazyka také například rumunštinu, maďarštinu, němčinu a ruštinu, byli negramotní,²⁶⁷ nebo jak se podotýká v hamerské školní kronice, byli *ve vzdělání velmi zanedbaní*.²⁶⁸ Děti zpravidla až po příchodu do Československa začaly poprvé navštěvovat školu, takže se i stávalo, že se začaly učit čtení, psaní a počítání až ve čtrnácti letech.²⁶⁹ Tyto děti, pokud chtěly, navštěvovaly školu až do šestnácti let, aby získaly, alespoň základy vzdělání. Protože velké množství obyvatelstva Zelené Lhoty bylo tvořeno mladými rumunskými Slováky, kteří již nemohli ani na jeden či dva roky nastoupit do obecné školy, byla po příchodu nového ředitele, již zmíněného pana Faráře, zavedena večerní škola. Do ní docházeli mladí a nakonec i starší Slováci, kteří chtěli získat alespoň základní znalosti, vědomosti a dovednosti v rámci svých možností neboli *aspoň se umět podepsat*.²⁷⁰ Absolvování této školy jim poté například umožnilo získání řidičských oprávnění.²⁷¹

To, že v případě reemigrantských rodin nebyla původně zakořeněna potřeba vzdělávat se a upřednostňovala se výpomoc v hospodářství, se projevovalo ve studiu dětí. Podle zápisů ze školní kroniky národní školy v Zelené Lhotě žáci této školy dosahovali na základě klasifikace podprůměrných výkonů při srovnání se školami v okrese. Zároveň se uvádí, že ani jejich chování *není na výši*.²⁷² Je otázkou, zda tyto studijní výsledky lze vztáhnout k tomu, že teprve docházelo k vytváření nové potřeby ve spojení s tím, že žáci z řad rumunských Slováků bojovali s českým jazykem, kterému se učili zcela nově po příchodu do Čech. Obecně nutnost alespoň určitého vzdělání nebyla mezi rumunskými Slováky pocíťována.²⁷³ Z výpovědí pamětníků však vyplývá, že v Zelené Lhotě a Hamrech si důležitost vzdělání reemigranti uvědomovali. Přesídlenci byli rádi, že jejich děti se mohou oproti nim vzdělávat. Jako příklad uvedu vzpomínku na odchod ze Zelené Lhoty

AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 268.

²⁶⁷ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

²⁶⁸ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁷¹ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 46, kar. 1, Posudek na rodinu Jana Kolečáka, 21. 1. 1961; SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, nest.; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 269.

²⁷² SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45 školní kronika, s. 1.

²⁷³ Tamtéž; VALÁŠKOVÁ, N. Vliv některých společenských faktorů, s. 47-48; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 265; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 281; NOSKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů*, s. 31.

zmíněného pana Faráře: *Pan Farář se jim nějakým způsobem znelíbil, tak ho místní soudruzi vyhnali. Dokonce mu hráli místním rozhlasem, jako pochody na odchod. Jediný pan Kalijánko si vzal sváteční šaty a šel mu poděkovat, že mu vychovával děti.*²⁷⁴

Český jazyk byl skutečně výraznou překážkou v dosažení uspokojivých školních výsledků slovenských žáků v těch případech, kdy byli žáci z rodin, hovořících neustupně pouze slovensky. Ti totiž česky mluvili jen ve škole, kde museli, a bylo pro ně těžké tento jazyk ovládnout. Děti z rodin, v nichž se češtině nebránili, s tímto jazykem neměli, jak oni sami vypovídají, problém.²⁷⁵ V souvislosti s touto problematikou zmíním, jak se s jazykem vyrovnávali v řadě případů dospělí: *Když jsme sem přišli, tak jsme měli nějaký ty slova z rumunštiny, pak zase ta rumunština odešla a začaly se tam míchat český slova, jo, takže rodičům, těm starším zůstala ta českoslovenština.*²⁷⁶

Protože se přímo v Hamrech, nacházel útvar pohraniční stráže, podílel se i on významně na společenském životě této obce a Zelené Lhoty. Činil tak například různou spoluprací s národními školami obou obcí, nebo vedl pionýrský oddíl. Kapela útvaru hrávala při místních muzikách. V budově útvaru se nacházelo kino, kam na promítání chodili i obyvatelé obcí. Stejně tak místní obyvatelstvo navštěvovalo estrády, které pohraniční stráž pořádala.²⁷⁷

Oblasti pohraničí, které byly osídleny zvláště českým obyvatelstvem z vnitrozemí, bylo postiženo přerušением kontinuity náboženských tradic, jež udržovalo původní německé obyvatelstvo. Důvodem toho bylo jednak, jak je již v textu zmíněno, odmítání čehokoliv, co souviselo s Němci, jednak to, že ačkoliv se úředně české obyvatelstvo hlásilo k některému z náboženských vyznání, hlavně k římskokatolickému, bylo víceméně ateistické. V důsledku toho, ať už se jednalo o záměrné ničení či pouze o nedbalost a laxnost, došlo ke zničení řady náboženských a obecně kulturních památek, jako například kostelů, far, klášterů, hřbitovů a soch. V oblastech, kde se z velké části usídlili reemigranti, jakožto příslušníci římskokatolické církve, Českobratrské církve evangelické a pravoslavné, k takovému zániku zejména církevních památek ne vždy docházelo.

²⁷⁴ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁷⁵ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika české menšinové školy 1936-1938, nest.; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁷⁶ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013.

²⁷⁷ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota, 1930-1979, inv. č. 45 školní kronika, s. 4, 8; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

Příkladem jsou Hamry a Zelená Lhota, kde byly náboženské tradice, i když možná trochu modifikované, udržované.²⁷⁸

V Hamrech a Zelené Lhotě v důsledku válečných událostí byly náboženské památky sice poničeny, avšak až na jednu výjimku nedošlo k jejich zániku. V Hamrech se nachází hned několik náboženských památek. Nejvýznamnější památkou je kostel Panny Marie Bolestné, jehož vznik je datován rokem 1773 přestavbou původní kaple. Dále se zde nalézají pět kapliček, nacházejících se v místech bývalých dvorců. Přestože v obci bylo po jejím osídlení většina věřícího obyvatelstva, kaple z první poloviny 18. století nacházející se v místě zvaném Křížov zkáze neunikla. Tato mešní kaple byla v roce 1958 zbourána, respektive příslušníky pohraniční stráže vyhozena do povětří.²⁷⁹ V Zelené Lhotě se nachází kostel sv. Wolfganga, rovněž vzniklý přestavěním původní kaple v 18. století.²⁸⁰

Rumunští Slováci byli velmi pobožní, patřili mezi příslušníky římskokatolické církve. Pravidelně a v hojném počtu navštěvovali bohoslužby konané ve zmíněném kostele sv. Wolfganga v Zelené Lhotě. Zde uctívali Pannu Marii Sedmibolestnou, která je patronkou všech Slováků. V prostorách okolo kostela byl vytvořen tzv. slovenský hřbitov,²⁸¹ kde byli pohřbíváni členové usídlených rodiny do tradičních hrobů s dřevěnými kříži. Kostel sv. Wolfganga od příchodu rumunských Slováků do vesnice byl jimi udržován, o jeho správu se dělily dvě rodiny.²⁸²

Volyňští Češi, kteří přišli do Hamrů, se hlásili k římskokatolické církvi a k pravoslavné církvi. Taktéž, i když ne tak v hojném počtu, navštěvovali pravidelně bohoslužby. Protože v hamerském kostele nebyly mše sloužené, docházeli také do kostela sv. Wolfganga. Ti, kteří byli pravoslavného vyznání, protože v této oblasti nebyl žádný

²⁷⁸ SOKA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, školní kronika 1945-1974, nest; STANĚK, T. *Odsun Němců*, s. 348; KASTNER, Q. *Osídlení českého pohraničí*, s. 18-22, 37, 171; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 197.

²⁷⁹ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁸⁰ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; HOSTAŠ, Karel; VANĚK, Ferdinand; BOROVSÝ, František, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku 19. st. sv. 7. Politických okres klatovský*. Praha: Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899, s. 19, 20, 193; STEINER, J. *Šumava – Královský Hvozd*, s. 71; *Hamry. Šumava – Královský Hvozd. Poslední kousek Šumavy, který si zachoval jedinečné kouzlo a klid starých časů*.

²⁸¹ Hřbitov nacházející se při kostele sv. Wolfganga je rozdělen na tzv. slovenský hřbitov a tzv. německý hřbitov. V německé části se nacházejí hroby původních německých obyvatel Zelené Lhoty. AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

²⁸² AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 36; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 71.

pravoslavný kostel a nepůsobil pravoslavný kněz, docházeli také na tyto mše.²⁸³ Pouze v případě, kdy byl pravoslavný kněz pozván do Hamrů, byla vykonána pravoslavná bohoslužba. Ta se uskutečnila v prostorách domácnosti jedné z rodin Volyňáků. Tyto mše se však uskutečnily málokdy.²⁸⁴

Mladší generace reemigrantů nebyla tak důsledná ve víře: *My už jsme upadali, šli jsme do pionýra, svazu mládeže.*²⁸⁵ Přesto byla víra udržována a s ní i náboženské tradice. Ty měly, zejména pravidelné navštěvování bohoslužeb, velký vliv na nově se utvářející společnost v této oblasti. Kostel byl místem, kde se obyvatelé obcí setkávali a navazovali tak mezi sebou vazby, které byly poté zachovávány. Prakticky po škole se jedná o druhou nejvýznamnější instituci pro integraci v této oblasti, vyznačující se vysokou religiozitou. Zároveň prostřednictvím návštěv kostela došlo k určitému oživení jinak, do určité míry, jednotvárného života na venkově. Náboženské svátky, během jejichž slavení se lidé z vesnice scházeli, vedly taktéž k vytváření nových a k upevňování již existujících vazeb v rámci společnosti, vznikající v Zelené Lhotě a Hamrech. Lze říci, že víra a s ní spojené tradice, nejvíce přispěly v této oblasti k vytvoření nové sjednocené společnosti.²⁸⁶

Do kulturního života společnosti, utvářené v pohraničí především reemigranty, zasahuje velkou měrou i zpěv. Hudba byla jedním z jevů, které si přesídlenci do nového prostředí přinášely a které se v nové společnosti rozvíjely. Pro všechny tyto jevy je charakteristické, že byly udržovány a rozvíjeny hlavně v několika prvních letech po osídlení nového místa, jelikož reemigranti navazovali na to, co znali ze svého původního domova. Takto například v Zelené Lhotě během mše byly zpívány také slovenské písně, jež si Slováci z Rumunska přinesli sebou do pohraničí. Na mše docházelo i obyvatelstvo obce, pocházející původně z vnitrozemí, pro něž tyto písně byly neznámé. Prostřednictvím toho, že se v tomto zvyku pokračovalo a došlo k jeho přijetí i ostatními členy místní katolické obce, došlo k určité modifikaci obsahu hudby produkované při bohoslužbách.²⁸⁷

²⁸³ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013.

²⁸⁴ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013. Na základě tohoto přizpůsobení se místním podmínkám a výpovědí pamětníků lze říci, že volyňští Češi zde osídlení neudržovali ve velké míře zvyky a obřady spojené s tímto náboženstvím, tak jako v jiných oblastech. Viz HEROLDOVÁ, Iva. Etnografické zvláštnosti ve způsobu života a kultuře volyňských Čechů. *Český lid* 44, 1957, č. 1, s. 47-52; č. 2, s. 107-112; č. 3, s. 145-149; č. 4, s. 193-198; č. 5, s. 241-247.

²⁸⁵ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013.

²⁸⁶ AA, záznam rozhovoru s Ivanou Richterovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 281.

²⁸⁷ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená

Mimo náboženských tradic byla pospolitost vesnice či skupin jejích členů vytvářena a udržována i při jiných příležitostech. Například *se sešla celá vesnice, ať to byli Češi nebo Slováci bez výjimky*²⁸⁸ při slavnostech ukončení žní neboli dožínkách. Během těchto oslav, jakožto zvláštní příležitosti, rumunské Slovenky oblékaly svůj tradiční kroj jako sváteční oděv.²⁸⁹ Dále byl udržován zvyk draní peří. Ten umožňoval setkání ženské části obyvatel vesnice, a to opět bez rozlišování na jednotlivé skupiny obyvatel, protože se jednalo o tradici udržovanou všemi, Čechy i Slováky.²⁹⁰

V užším okruhu, ať již tato setkání měla náboženský charakter nebo ne, se scházeli přesídlenci při křtinách, svatbách, oslavách svátků, zabíjačkách apod. Výrazněji tyto příležitosti, vyhledávali osídlenci z řad reemigrantů, slovy pamětnice: *Ty Slováci to tak drželi víc, když se dělaly zabíjačky, když měl někdo svátek, křtiny*.²⁹¹ Ti se pravidelně sdružovali také po nedělní mši, kdy se scházeli v jedné ze slovenských domácností.²⁹²

Součástí kulturního života na vesnici je bezesporu hostinec, místo, kde se kromě školy v případě mladší generace, a kostela, scházela povětšinou celá ves. Tedy lze ho označit za jedno z center společenského života vesnice. Právě zde se sešli obyvatelé Zelené Lhoty a Hamrů bez jakéhokoliv rozlišování na reemigranty a osídlence z vnitrozemí, na věřící či bez vyznání a na vzdělané a nevzdělané. Lidé se takto v hospodě scházeli hlavně při muzikách, při promítání filmů a při divadelních představeních. Další příležitostí, kdy se zde ponejvíce sešli obyvatelé vsí, avšak je spojena s náboženskými tradicemi, byla neděle po mši.²⁹³

V souvislosti s hostincem zmíním, že i zde byl obyvatelům z řad reemigrantů vytýkán alkoholismus. Nejednalo se o fenomén, týkající se všech reemigrantů, jelikož tato

Lhota, 15. 3. 2013; TONCROVÁ, Marta. Podíl zpěvu a zpěvnosti na formování vesnického kolektivu v novoosídleneckém pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 2*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 85-91.

²⁸⁸ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁸⁹ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 90.

²⁹⁰ AA, záznam rozhovoru s Ivanou Richterovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; ROBEK, A.; KADEŘÁBKOVÁ, J. Etnografický obraz způsobu života, s. 321.

²⁹¹ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

²⁹² AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013. NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Obřady a obyčeje a jejich úloha v současných etnických procesech. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 2*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 9.

²⁹³ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; ROBEK, A.; KADEŘÁBKOVÁ, J. Etnografický obraz způsobu života, s. 299.

skutečnost jednak nikterak neuvízla v povědomí pamětníků, jednak se v posudcích místních národních výborů objevovala jen u některých osob.²⁹⁴

Dále byl společenský život pěstován prostřednictvím tzv. návštěv po susedech. Ty byly spíše opět udržovány reemigranty, kteří mezi sebou takto upevňovali vytvořené vztahy. Na základě výše vyjmenovaných příležitostí, kdy se obyvatelstvo obcí Zelené Lhoty a Hamrů setkávalo lze říci, že se na jednu stranu členům, původně nesourodého společenství, podařilo dobře sžít, na druhou stranu prostřednictvím více častějších možností, kdy se setkávali pouze představitelé reemigrantů, se tato skupina od ostatních členů, nově vzniklé společnosti, stále vymezovala.²⁹⁵

Kromě udržování náboženských tradic se po přesídlení v rodinách reemigrantů udržovaly tradice týkající se stravování. V domácnostech se vařila tradiční jídla. V případě rumunských Slováků se udržela podoba jídelníčku, ve kterém převažovaly luštěniny. Konkrétně vařili a do dnes vaří tzv. holubce,²⁹⁶ halušky, různé polévky, zejména smetanové, jmenovitě fazolovou či z hlávkového salátu tzv. salátovku. Dále důležité místo v jídelníčku zastávaly brambory jakožto nejdostupnější potravina. Nejčastěji se jedly šťouchané s kyselým mlékem. Maso se udilo tzv. studeným kouřem.²⁹⁷ Pálila se domácí pálenka, která zřejmě nedosahovala vysoké kvality, jelikož ve vzpomínkách je popisována jako *tekutej olej*.²⁹⁸ Při jejím popíjení se dodržoval zvyk zakrojování špeku a chleba pro její dobré trávení. Současně s udržováním zvyklostí ve stravování došlo také k přijetí řady českých tradic, například řízky se staly součástí jídelníčku rumunských Slováků až po jejich přesídlení do českého pohraničí.²⁹⁹ Jídelníček volyňských Čechů se od tradičního českého lišil pouze svým rozšířením o několik jídel typických pro Rusko, respektive pro

²⁹⁴ Např. SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 46, kar. 1, Zpráva na Františka Kolečáka, 01/64, 18. 3. 1963.

²⁹⁵ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; HAIŠMAN, T. Proces formování nových lokálních společností, s. 139; HEROLDOVÁ, I. K otázce integrace, s. 177; NAVRÁTILOVÁ, A. Obřady a obyčeje, s. 3-10.

²⁹⁶ Holubec je plněný zelný list mletým masem s rýží. AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁹⁷ Uzení masa probíhá při nízké teplotě kouře, vytvořenou nízkou intenzitou ohně, po dobu několika dní. AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁹⁸ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

²⁹⁹ Srov. HRDÁ, Judita. Současný stav stravy u nejmladší generace slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 65-80.

Ukrajinu. Tyto jídla jak se vyjádřil pamětník: ... *počeštili jsme si to, aby to chutnalo nám.*³⁰⁰ Jako příklad takového jídla uvedu boršč či šťovíková polévka.³⁰¹

V návaznosti na tradice, jejichž hlavním nositelem bylo obyvatelstvo z řad reemigrantů, hlavně rumunských Slováků, je nutné zmínit, že v Zelené Lhotě vzniklo z iniciativy ředitele školy Faráře muzeum. V prostorách v jedné z místních hostinců byla vytvořena výstava, seznamující s tradičními pracovními činnostmi rumunských Slováků, například s tkaním a předením. Byly vystaveny nejrůznější nástroje a vzniklé produkty. K nim byly vytvořeny popisky, jak celý výrobní proces probíhal. Zřejmě v rámci této instalace vznikl divadelní pořad, který seznamoval diváky s tím, jak rumunští Slováci *žili od jara do zimy, až do vánoc, jak to dodržovali, ty zvyky.*³⁰² Pravděpodobně tato snaha seznámit ostatní obyvatelé obce a jejího okolí s odlišující se skupinou obyvatelstva, kterými rumunští Slováci byli, vedla k poměrně snadnému sžití celé, nově vytvářející se, společnosti. V souvislosti s tradičními činnostmi uvedu, že například zmíněné tkaní, především tkaní koberců, bylo mezi slovenskými ženami udržováno.³⁰³

Reemigranti představují, hlavně kulturně odlišnou skupinu obyvatelstva. Jejich tradiční kulturu udržovala po přesídlení především starší generace. Dokladem toho je například nošení kroje rumunských Slováků. V prvních letech po přesídlení jej řada žen nosila každodenně, jak byla zvyklá. S postupem času ho ale začaly odkládat, až ho odložily zcela. Dívky jej prakticky vůbec nenosily.³⁰⁴ Téměř všechny tradice, jež si rumunští Slováci sebou přinesli, až na několik výjimek, týkajících se stravování, se přestaly postupně dodržovat: *se to drželo jinak, dokud žili rodiče, potom se to všechno pomalu vytrácelo.*³⁰⁵ V případě mladších příslušníků došlo k rychlému setření rozdílů s majoritní společností. V Zelené Lhotě a Hamrech víceméně došlo k setření rozdílů mezi jednotlivými skupinami osídlenců.³⁰⁶ V důsledku vymizení tradic a vzájemného splynutí

³⁰⁰ AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013. Srov. ŠATAVA, Leoš. Volyňští Češi na Podbořansku a Žatecku. *Český lid* 68, 1981, č. 4, s. 196.

³⁰¹ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; ROBEK, A.; KADERÁBKOVÁ, J. Etnografický obraz způsobu života, s. 312-313, 316; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 90, 94.

³⁰² AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

³⁰³ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013.

³⁰⁴ Srov. LIPA VSKÁ, Denisa. Proměny v oděvu slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří v Benešově nad Černou od 2. poloviny 40. let do současnosti. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 3.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 57-64.

³⁰⁵ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

³⁰⁶ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; SULITKA, Andrej. Tradícia a procesy stretávania sa kultur

dnes potomci reemigrantů nejsou vlastně ani schopni vyjmenovat a popsat zvyky a tradice, jejímiž nositeli byli jejich rodiče a prarodiče.

Přestože došlo k postupnému vymizení tradic, měly velký vliv na podobě utváření nové lokální společnosti. V době, kdy se formovala, byly tradice a zvyky dodržovány a pouze do určité míry přizpůsobovány místním podmínkám. Proto lze říci, že nedošlo k vytvoření úplně zcela nové kultury. Pouze došlo k propojení jednotlivých tradičních kultur osídleneckých skupin. Byla vytvořena kultura složená z několika jiných, různorodých kultur.³⁰⁷

3.3.3 Živobytí a obydlí

Jak je již v obecné části práci zmíněno, jedním z důvodů, proč bylo přistoupeno k reemigraci jako k řízené přesídlovací akci, bylo získání pracovních sil. Na základě toho, že rumunští Slováci a volyňští Češi přicházeli do československého pohraničí z oblastí, kde jejich hlavním zdrojem obživy bylo zemědělství, bylo s nimi počítáno jako se samostatnými zemědělci a jako s námezdními silami v zemědělství a lesnictví. Samostatné zemědělce z řad reemigrantů prezentovali hlavně volyňští Češi a do námezdních poměrů vstupovali nejvíce rumunští Slováci. V Hamrech a Zelené Lhotě tomu takto striktně nebylo. V těchto dvou obcích se usídlovali jako samostatní zemědělci jak Volyňáci, tak i Slováci z Rumunska a stejně tak do námezdního poměru přicházeli příslušníci obou dvou skupin.³⁰⁸

Reemigranti, usídlení v Hamrech a Zelené Lhotě, pracovali v Horských pasteveckých družstvech, později přetransformovaných na Československých státních statcích, Československých státních lesích, a v místní továrně na výrobu papíru. To byly jediné možnosti, kde mohl osídlenec této oblasti získat pracovní místo, pokud jeho hlavním zdrojem obživy byl námezdní poměr. To, že prakticky všichni obyvatelé těchto míst pracovali ve výše vyjmenovaných podnicích, přispělo také k lepší integraci. Společná

v novoosídlenom pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 1.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 175; ROBEK, A.; KADEŘÁBKOVÁ, J. Etnografický obraz způsobu života, s. 312; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 195; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 93, 94.

³⁰⁷ SULITKA, A. Tradícia a procesy, s. 170-171, 177; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 268; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 93.

³⁰⁸ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. Novoosídlenecké pohraničí, s. 277; VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 38; VACULÍK, J. *Češi v cizině*, s. 56.

práce byla zdrojem dalších kontaktů mezi osídlenci. Vztahy, jež vznikly na pracovišti, často přesahovaly i mimo něj.³⁰⁹

Lesy, které se v této oblasti rozprostíraly, jelikož dosahovaly rozlohy nad 50 hektarů, podle konfiskačního dekretu připadly státu. Stát tak prostřednictvím Československých státních lesů a ministerstva národní obrany vlastnil 80 % zkonfiskované lesní půdy v pohraničí. Například v katastrálním území Hamry v roce 1950 Československé státní lesy vlastnily 20 560 hektarů půdy.³¹⁰ Proto zde v okolí Hamrů a Zelené Lhoty řada jejich obyvatel pracovala v Československých státních lesích národního podniku polesí Hamry, který byl později transformován na Lesní chodský průmysl Kdyně. Zde doosídlenci pracovali například jako řidiči nákladních vozů.³¹¹

Horská pastevecká družstva vznikla v horských a podhorských oblastech pohraničí, jakým byly i Hamry a Zelená Lhota. Byla zakládána na základě rozhodnutí ministerstva zemědělství, jež jim dalo zkonfiskovanou půdu a také tzv. údolní statky. Tato družstva vznikla za účelem využít méně kvalitní půdy se svažitým terénem a k dosažení zvýšení živočišné výroby při menším počtu pracovních sil. Kromě těchto důvodů Horská pastevecká družstva posloužila jako clona obrany státní hranice, jelikož pastviny, rozkládající se při pohraničí, byly velmi řídko osídleny. V případě Zelené Lhoty a Hamrů bylo vytvořeno Šumavské pastevecké a hospodářské družstvo Nýrsko. Horská pastevecká družstva pro špatné výsledky hospodaření byla později zrušená a jejich majetek v roce 1949 přešel do vlastnictví Československých státních statků, která byla zaměřená na kombinovanou výrobu. Ty působily rovněž v Hamrech a Zelené Lhotě. Zde byla vytvořena pobočka Státní statek v Nýrsku, která byla později sloučena se Státním statkem ve Veselí. Protože se jednalo o velkou instituci, byla ona hlavním zaměstnavatelem místních obyvatel. V Zelené Lhotě byla tzv. stovková stáj. V ní se chovalo sto kusů hovězího dobytka, o něž se starala především ženská část zaměstnanců statků tzv. dojičky.

³⁰⁹ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 93.

³¹⁰ SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 11, kar. 1, Přídělová listina, čd 1084/50, 25. 11. 1950.

³¹¹ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa; AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013; SLEZÁK, Lubomír. Cenný dokument o pozemkové reformě v Československu. In: *Dějiny socialistického Československa. Studie a materiály. Svazek 2*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1979, s. 280-283; ROBEK, A; KADERÁBKOVÁ, J. Etnografický obraz způsobu života, s. 296; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 80.

V Hamrech měly statky taktéž stáj s hovězím dobyt看em a velkovýkrmnou vepřů. I zde pracovaly zejména ženy. Muži, pokud byli vyučeni nějakým řemeslem, například kovářem, vykonávali jej jako zaměstnanci statků. Dále jezdili s koňmi, poté s traktory. V době, kdy se například ještě sekalo a hlavně sušilo seno ručně, byly zapojovány do pracovního procesu i děti zaměstnanců.³¹²

V Hamrech byla již od počátku 20. století Továrna na dřevovinu, lepenky a elektrochemické výrobky Gustavsthal, s. r. o.³¹³ Ta byla zkonfiskována podle dekretu č. 108/1945 Sb. Národním správcem se nejdříve stal Stanislav Koutek, jakožto její předválečný majitel. Ten papírnu přejmenoval na Úhlavský mlýn, továrna na dřevovinu a lepenky spol s.r.o, Hamry. Podnik byl však opět zkonfiskován jako německý majetek a předán do držení Západočeským papírnám Plzeň, které z ní později udělaly svoji pobočku pod označením Úhlavský mlýn továrna na lepenku národní podnik Hamry. V porovnání s předchozími místními zaměstnavateli pracovalo zde nejméně osídlenců z řad reemigrantů. Zaměstnanci byli tvořeni hlavně Čechy z vnitrozemí.³¹⁴

Ti, kteří přišli do Hamrů a Zelené Lhoty za pracovním místem, v tomto podniku tvořili společně s těmi, kteří se sem přesídlili za účelem získání živnosti, tu menší část obyvatelstva obcí, tvořených Čechy z vnitrozemí.³¹⁵

Obecně reemigranti, z řad rumunských Slováků a volyňských Čechů, byli hodnoceni jako dobří pracovníci.³¹⁶ Reemigranti, usídlení v Hamrech a Zelené Lhotě, ať už

³¹² SOkA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 46, kar. 1, Posudek na rodinu Jana Koleňáka, 21. 1. 1961; AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; KREJČOVÁ, Jitka. *Státní statek Dešenice 1969-1993*. Inventář. Klatovy: Státní okresní archiv Klatovy, 2005, s. 4. Uloženy v SOA Plzeň; KOŤÁTKO, J. *Zemědělská osídlovací*, s. 79; ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. *Nové osídlení*, s. 80-82; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 62.

³¹³ Podrobný přehled o vývoji této továrny podává VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*.

³¹⁴ SOA Plzeň, fond Úhl. mlýn, inv. č. 60, Výměr o zavedení prozatímní národní správy a jmenování národního správce, Č.j. 142.906/45-II, 4. 7. 1945; SOA Plzeň, fond Úhl. mlýn, inv. č. 69, Výměr zavedení národní správy v zastoupení Západočeských papíren národním správcem B. Chlupa, Č.j. 10960/48-VI-2/H-57 9.244/48, 6. 3. 1948; SOkA Klatovy, fond Základní devítiletá škola Hamry, 1924-1974, inv. č. 57, kronika rekreační školy 1949-1951, s. 23, 33; SOkA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 8, kar. 1, Seznam domků dle dekr. 108/45, č. j. 1195/49, 20. 9. 1949; AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; VASKO, V. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí*, s. 21-23.

³¹⁵ SOkA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 57, kar. 3, Žádost o přidělení domku, 10. 5. 1946; Tamtéž, Ustanovení národním správcem holičské živnosti, č.j. 25/46, 23. 1. 1946; AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

³¹⁶ HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 265; VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 71, 91; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 280.

pracovali ve statcích, v lesích či v papírně, byli popisováni dokonce jako velmi pracovití lidé,³¹⁷ přímo jako *obrovští dřiči*.³¹⁸

Jak to bylo s dětmi reemigrantů, kterým se v Čechách dostalo dostatečného vzdělání a nebyly nuceny pracovat v námezdním poměru jako jejich rodiče a starší sourozenci? Když absolvovaly školní docházku v Zelené Lhotě nebo v Hamrech, chodily tzv. do učení. Na střední školy chodily jen výjimečně, a to děti volyňských Čechů. Obecně volyňští Češi kladli na vzdělání velký důraz.³¹⁹ Dívky nejčastěji chodily do učňovských oborů prodavačka či kuchařka. Chlapci se ponejvíce vyučili v oboru opravář zemědělských strojů. Dále navštěvovali například učební obory zedník, lakýrník a malíř pokojů, horník apod. Na základě toho, že již získali vzdělání a specializovali se na různé obory, již jen malé množství reemigrantů z této generace pracovalo v Československých státních statcích nebo v Československých státních lesích. Pracovní uplatnění nacházeli i mimo Zelenou Lhotu a Hamry. V řadě případů odešli z domova za prací.³²⁰

Aby bylo zajištěno, že reemigranti budou tvořit hlavní pracovní sílu místních státních statků a státních lesů, jak je již výše v textu popsáno, dostávali přidělem pouze nemovitost s malým množstvím půdy, podle literatury se zpravidla jednalo o tři hektary, které jim stěží stačily na obživu. V případě Slováků, usídlených v Zelené Lhotě a Hamrech, podle výpovědí pamětníků dostávali ještě menší přiděly půdy.³²¹ Jejich tvrzení potvrzují i přidělové listiny, avšak takto malé přiděly byly vydávány všem osídlencům z řad soukromých osob bez rozdílu.³²² Dále, což byl častější případ, obývali nemovitosti, ve kterých byli v podnájmu. Když se jednalo o zaměstnance Československých státních statků, byla jeho rodina ubytována v domech, které přidělem nabyly do vlastnictví statky a stejně tak, pokud byl živitel rodiny zaměstnán u Československých státních lesů, byla rodina umístěna do nemovitosti, jež byla majetkem lesů. Nájem za tyto domy nebyl podle slov pamětníků vysoký: *Nebyly to velký sumy, já nevím, kolik, myslím, že naši to snadno splatili [...] nájem to byl pakatel, taková symbolická suma těm statkům*.³²³ Do výše nájmu

³¹⁷ SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 46, kar. 1, Posudek na Františka Kolečáka, 62/63, 2. 2. 1963; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013.

³¹⁸ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013.

³¹⁹ VALÁŠKOVÁ, N.; UHEREK, Z. Novoosídlenecké pohraničí, s. 70.

³²⁰ AA, záznam rozhovoru s mluvčím č. 1, Nýrsko, 23. 2. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013.

³²¹ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

³²² SOKA Klatovy, fond MNV Hamry, inv. č. 4-15, kar. 1, Přídělová listina, č.d. 1084/50, 25. 11. 1950; SOKA Klatovy, fond MNV Zelená Lhota, inv. č. 64, kar. 3, Přídělová listina, č.d. 1061/50, 21. 11. 1951.

³²³ AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013.

nebyly zahrnuty poplatky za vodu a elektřinu, které si podnájemníci platili sami. Mimo nemovitosti si reemigranti také pronajímali pozemky. Jednalo se zpravidla o louky, které byly ve vlastnictví národních výborů. Přesídlenci je využívali pro pastvu dobytka. Ten měli v malém počtu jako například jeden kus skotu nebo několik kusů ovcí.³²⁴

Ti reemigranti, kteří přišli do Hamrů a Zelené Lhoty jako samostatní zemědělci získali sice po svém příchodu přidělem usedlosti, na nichž hospodařili. Nejčastěji chovali hovězí dobytek a ovce, dále také prasata a koně. Ty získali z části jakožto živý inventář usedlostí a z části pozdější koupí z výnosů svého hospodaření. V důsledku znárodňování však osídlenci statky postupně opouštěli. Zpravidla se přestěhovali do jiné nemovitosti v rámci oblasti, tedy buď zůstali ve stejné obci, anebo odešli do vedlejší. Jejich zdrojem obživy se poté stala taktéž práce ve státních statcích nebo ve státních lesích.³²⁵

3.3.4 Pohraniční pásmo

Do značné míry byl život v Hamrech a Zelené Lhotě poznamenán vytvořením nového hraničního pásma v roce 1950 a opatřeními, která toto s sebou neslo. Do tohoto pásma byl zařazen na základě výnosu ministerstva vnitra z 1. dubna roku 1950 i okres Klatovy. Na základě něho bylo vytvořeno pásmo o hloubce 2 až 6 kilometrů od hraniční čáry³²⁶ čili obec Hamry se poté nacházela přímo v hraničním pásmu. Dráty, symbol hranic, se například vlnily pouhých několik desítek metrů od budov ve vesnici: *Ty dráty byly, tam kde je bývalej kravín, tak padesát metrů za ním, zvoraný pole a tak.*³²⁷ Obec svým zařazením do pohraničního pásma byla postižena demolicemi nemovitostí, jež se nacházely v zakázaném prostoru.³²⁸ V důsledku toho došlo k poklesu obyvatel, kteří se zde

³²⁴ NA, Archiv ÚV KSČ, fond Osidlovací komise (f. 23), a. j. 371-1, Osidlování Čech a Moravy rumunskými reemigranty, nedatováno, citováno dle VACULÍK, J. *Začleňování*, s. 17; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků* s. 67; TÝŽ. *Začleňování*, s. 37; HEROLDOVÁ, I.; MATĚJOVÁ, V. *Novoosídlenecké pohraničí*, s. 265; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 284, 293-295.

³²⁵ AA, záznam rozhovoru s Alenou Koleňákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Veronikou Lerchovou, Zelená Lhota, 15. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013.

³²⁶ Hloubka hraničního pásma se odvíjela od povahy terénu a od místních a hospodářských potřeb. KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav, 2009, s. 50.

³²⁷ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

³²⁸ Problematice mizení staveb z krajiny v pohraničí v této souvislosti se věnuje např. JÍLEK, Tomáš; JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona. Česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002, s. 28-35.

usídlili. Zelená Lhota nebyla zařazena do pohraničního pásma, nacházela se „pouze“ v jeho těsné blízkosti. Mimo tohoto výnosu základní právní úpravu pohraničního pásma obsahovaly později vydané nařízení ministra národní obrany o Ustanovení o pohraničním území z 28. dubna 1951 a zákon č. 61/1951 Sb. o ochraně státních hranic.³²⁹

Život v pohraničním pásmu a v jeho blízkosti byl poznamenán především řadou omezení. Lidé, kteří v pohraničním pásmu trvale bydleli, byli v něm dlouhodobě zaměstnaní, měli na jeho území zemědělské pozemky, lékaři a duchovní, jejichž správní obvod se v něm nacházel, museli mít povolení k pobytu tzv. povolenku: *...v občanských průkazech jsme měli povolení do pohraničního pásma.*³³⁰ Toto povolení jim vystavoval orgán pohraniční stráže, který působil při okresním velitelství Národní bezpečnosti. V případě nejruznějších přechodných pobytů v pohraničním pásmu, jako byly například brigády, návštěvy rodinných příslušníků nebo rekreace vydával časově omezené povolení k pobytu bezpečnostní referát okresního národního výboru v místě bydliště žadatelů. Dalším z mnoha omezení byl například zákaz zdržování se mimo obec a veřejné cesty po setmění a před svítáním.³³¹

Asi nejvíce obyvatelé ze všech různých opatření a omezení vnímali nepřetržitou kontrolu oblasti pohraničního pásma a jeho přilehlých oblastí, které si byli neustále vědomi, ať probíhala v jakékoliv formě. Například, i když Zelená Lhota do pohraničního pásma v průběhu jeho existence nikdy nepatřila a tudíž byla oproti Hamrům volně přístupná, byl život uvnitř této vesnice taktéž kontrolován. Na této kontrole se kromě příslušníků pohraniční stráže, jak s politováním popisuje jeden z pamětníků, podíleli také samotní obyvatelé vesnice: *Bohužel, nějaký sousedi byli spolupracovníci a pomocníci pohraniční stráže, nebo polici, čili sledovali všechno, co se událo, a oznamovali...druhý soused byl dobrý pomocník, ten měl dokonce zavedený péesácký telefon až do domu, říkali tomu pojítka, to byl takový polní telefon, malej, když něco potřeboval, přímo se spojil s centrálou pohraniční stráže a pověděl, ten a ten tu má hosty.*³³² Dokonce Zelená Lhota v této souvislosti byla v širokém okolí známá jako obec, kde *ob barák tam je to pomocník*

³²⁹ Zákon č. 69/1951 Sb. ze dne 11. července 1951 o ochraně státních hranic; AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013; ČERVINKA, J. *Obyvatelstvo obce Hamry*, s. 2; VANĚK, Pavel. Konstituování pohraničního území v letech 1948-1951 jako prvku ochrany státní hranice. In *Západočeský historický sborník 7*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2001, s. 332; KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce*, s. 50-51; Ve vlastnictví autora; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my*, s. 67;

³³⁰ AA, záznam rozhovoru se Zdeňkou Coufalovou, Hamry, 27. 3. 2013.

³³¹ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013; AA, záznam rozhovoru s Vladimírem Kačerem, Nýrsko, 9. 3. 2013; VANĚK, P. Konstituování pohraničního území, s. 333-338; KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce*, s. 50-51.

³³² AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

*pohraniční strážě a ob barák zpátky je to pomocník veřejný bezpečnosti.*³³³ Jak již ukázka napovídá, o těchto spolupracovnících se většinou vědělo, stejně jako bylo známo, kdo přísluší k pohraniční strážci, i když se po oblasti pohyboval tzv. v civilu, jak podotýká pamětník: *Pamatuju, jak tady po silnici chodil péesák v civilu, co měl chlebník přes rameno a v něm samopal a vysílačku a chodil tu. Nejvíc se našťval, když se zastavilo a pojd'te se svést. Protože on měl za úkol jít pěšky a dávat pozor.*³³⁴

Vytvoření pohraničního pásma je v literatuře považováno za velmi výrazný, ve smyslu negativní, faktor, ovlivňující život v pohraničí, neboť se jednalo o velký zásah, jednak do území pohraničí a jednak do života jeho obyvatel.³³⁵ Lidé, kteří v pohraničí i po jeho vytvoření zůstali, to nepovažují zpětně jako něco, co by je v životě výrazně negativně omezovalo. Oni sami život, pateticky řečeno ve stínu hraničních drátů, nepopisují tak černě. Pro ty, jež zde setrvali, to nebyl důvod k odchodu: *Nikam jsme nemohli, ani na borůvky, prostě to omezovali, to je pravda, ale že by se mi tu odsud chtělo utíkat, to se mi taky nechtělo.*³³⁶ Dá se říci, že život pod dohledem pojímali takový, jaký byl. Dokladem toho jsou úryvky ze vzpomínek jedné z pamětnic: *Chodili jsme na borůvky, to vždycky přišli vojáci, chtěli mě vyhnat. Já říkám, ale kluci, vy tady budete dva roky, já tady byla a budu, já tady zůstanu, nechte mě bejt, já vám do Německa nepůjdu.[...] My jsme si s tím sžili, i s těmi vojáky. Když jim něco chybělo, tak jsme byli nejbližší sousedé, i pro mlíko si přišli. Jsme si takhle vycházeli vstříc.*³³⁷

³³³ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

³³⁴ AA, záznam rozhovoru s Oldřichem Richterem, Zelená Lhota, 8. 3. 2013.

³³⁵ TOPINKA, J. Zapomenutý kraj, s. 554; KOVAŘÍK, D. Demoliční akce, s. 50-51; SPURNÝ, M. Nejsou jako my, s. 67.

³³⁶ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

³³⁷ AA, záznam rozhovoru s Alenou Kolečákovou, Hamry, 9. 3. 2013.

Závěr

Mikroregion Hamry a Zelená Lhota jakožto část jihozápadního pohraničí, prošla výraznou změnou. Její původní obyvatelstvo, německy hovořící starousedlíci, bylo v průběhu let 1945 až 1948 odsunuto. V témže období, na jimi uvolněná místa, byli pozváni lidé z vnitrozemí a krajané ze zahraničí. Nahrazování obyvatelstva neboli proces osídlování probíhal v této oblasti ještě i v následujících letech.

Osídlení tohoto pohraničního území je poznamenáno neatraktivností mikroregionu pro zájemce přesídlení s cílem zlepšit si své životní podmínky. Proto se v této oblasti nepotýkali například s problematikou souběžnosti procesu vysídlení a osídlení. Nově příchozí obyvatelé nenaráželi na problém neexistence volného místa z důvodu setrvání původních obyvatel. Naopak velkým problémem bylo to, že na počátku výměny obyvatelstva putovali do této oblasti hlavně lidé z vnitrozemí s úmyslem rychlého nabytí opuštěného majetku bez zájmu se zde natrvalo usadit, nebo se jednalo o osoby, které měly sice v plánu se v pohraničí usadit, ale z důvodů místních podmínek a nejčastěji jejich chybějících zkušeností s obhospodařováním nabytého majetku odešly zpět do vnitrozemí. Řešením vzniklé situace tak jako v jiných obdobně problematických částech pohraničí z hlediska jejich obsazení bylo přestěhování Čechů a Slováků ze zahraničí do tohoto mikroregionu. Reemigranti se tak stali majoritní částí obyvatelstva a byla tím vytvořena specifická oblast Železnorudska, jelikož v ostatních jejích částech se podařilo osídlit obce a vesnice především lidmi z vnitrozemí, nebo vývojem doby došlo k zániku těchto obcí.

Zelená Lhota a Hamry nepodlehly úplné zkáze, tak jako některá jiná místa v pohraničí, přesto došlo k rapidní změně v jejich podobě z hlediska velikosti. Velké množství domů bylo v důsledku dlouhodobé opuštěnosti, vyrabováním zlatokopy a vytvořením pohraničního pásma zničeno. Následkem toho došlo k rapidnímu zmenšení obou dvou obcí na počet domů, a tím pádem i na počet obyvatel. Hamry ani Zelená Lhota výše počtu obyvatel, kterého dosahovaly před provedením odsunu, po osídlení nedosahovaly. I když nelze z důvodu nedochování archivních materiálů pracovat s přesnými čísly, na základě toho, co bylo zjištěno, došlo zhruba ke snížení počtu obyvatel v případě Zelené Lhoty na pouhou třetinu a v případě Hamrů na pouhou necelou pětinu počtu obyvatel před zahájením řízených migračních procesů.

Na velikosti obou obcí, jak z hlediska počtu obyvatel, tak z hlediska rozsahu území, se podepsala skutečnost, že došlo k naprosté výměně vlastníků zabaveného majetku. Řada

nemovitostí byla svěřena novým vlastníkům za účelem využívání pouze jako rekreaci. Dále velká část nemovitostí nebyla přidělena jednotlivcům, ale institucím působícím v této oblasti. To se odráželo na podobě místní krajiny a celkovém charakteru obcí.

Hlavním vlastníkem zemědělské půdy v Hamrech a Zelené Lhotě se staly státní lesy a státní statky. Reemigranti usídlení zde, jakožto majitelé místních zemědělských usedlostí, představovali velmi malý počet vlastníků zemědělské půdy, a následně v rámci kolektivizace se staly zmíněné instituce, vyjma obecního majetku, jedinými majiteli půdy. V důsledku toho zde došlo k velmi výrazné proměně charakteru zemědělství. Tradice schopnosti využít půdu nejvhodnějším způsobem, jež místní přírodní podmínky mohly umožnit, byla přerušena a nahrazena jinou formou zemědělství, konkrétně pastvinářstvím. Rozhodně není možné konstatovat, že tato změna formy zemědělství v pastevectví by byla vyvolána neúctou přistěhovalců k půdě oproti obyvatelům vyhnaných ze svých statků. Prakticky nikdo z nových obyvatel nebyl vlastníkem obhospodařované půdy, nemohl takto k ní přistupovat, a zároveň v případech, kdy alespoň malou část půdy měl v nájmu pro své účely, obhospodařoval ji nepochybně s vědomím, že je nutné o půdu pečovat, aby mohla sloužit jeho potřebám. Zejména rumunští Slováci sami pocházeli z oblasti, kde bylo nutné obdobně, tak jako zde, přistupovat k půdě. Byli si vědomi toho, že je nutné si půdy hledět, aby z ní mohli brát užitky. Je zřejmé, že vědomí o zodpovědném přístupu k půdě mezi přistěhovalci bylo zakořeněno.

To, že největšími vlastníky zemědělské půdy se staly státní instituce, mělo vliv i na proměnu charakteru obcí Hamry a Zelená Lhota. Ty představovaly před odsunem mikroregion, jenž byl zaměřen na zemědělství, rozvíjel se však zde i drobný průmysl a nejrůznější řemesla. V důsledku toho, že se v počátcích osídlení oblast potýkala s řadou problémů, jednak až na jednu výjimku malé továrny, které zde sídlily, zanikly a jednak novoosídlenci, jež sem nakonec přišli, byli reprezentanti výlučně zemědělského obyvatelstva. Mikroregion se tak stal čistě zemědělskou oblastí, kde se prakticky jediným zdrojem obživy staly po transformaci státní lesy a státní statky.

V Hamrech a Zelené Lhotě se přes počáteční neúspěchy podařilo zformovat novou lokální společnost. Hlavní podíl na tom měli reemigranti, kteří přicházeli ve skupinkách utvořených na základě přátelských a zejména příbuzenských vazeb. Tyto přirozené vazby vytvořené již před přesídlením společně s faktem, že se zde krajané ze zahraničí usídlili natrvalo, jsou základními faktory, na základě nichž se zde začala utvářet nová lokální společnost. Ta byla složená kromě reemigrantů, velmi malým množstvím osídlenců z vnitrozemí a několika jedinci původního obyvatelstva. Tedy jednalo se o heterogenní

společnost, jejíž přirozené jádro právě na základě existence již předchozích vazeb, na něž bylo v novém prostředí navázáno, tvořili reemigranti. Ti tak představovali majoritní skupinu této nově utvářené společnosti.

Reemigranti do určité míry pokračovali po přesídlení ve způsobu života, jaký vedli ve svých rodištích, zejména vařili stejná jídla a udržovali své náboženské tradice. V rámci společného soužití v jedné oblasti docházelo tím ke střetávání prvků jednotlivých kultur osídleneckých skupin, k jejich poměřování a hodnocení. Tím si řadě zvyklostí rumunských Slováků volyňští Češi přivykli a naopak. Stejně tak si na obyčeje obou dvou skupin reemigrantů zvyklo zbývající málo početné české obyvatelstvo. Prostřednictvím toho došlo k vzájemnému ovlivňování, respektive k prolínání kultur. Na základě toho je možné konstatovat, že touto koexistencí vytvořili novou kulturu, čímž byla tato nová lokální společnost specifická.

Na tvorbě nové kultury se kromě původních vazeb mezi novoosídlenci, jež byly po přesídlení dále rozšiřovány, a to jak v rámci jedné skupiny, tak v rámci celé osídlenecké společnosti, se podílely místní školy a v návaznosti na ně různé společenské události. Z nich největší úlohu měly patrně události spojené s náboženskými tradicemi, alespoň v počátcích utváření této nové kultury. Ty sblížovaly veškeré místní obyvatelstvo bez rozdílu. V této souvislosti je nutné připomenout, že jednotlivé skupiny reemigrantů si nadále udržovaly svoji skupinovou identitu, respektive rozlišovaly mezi sebou. Tyto skupiny se nepotýkaly s konflikty mezi sebou, žily ve vzájemném respektování se a dobrých sousedských vztazích.

Krajanům ze zahraničí, kteří tvořili tuto novou specifickou společnost, se podařilo velmi dobře adaptovat se na oblast, jež osídlili. Kromě příbuzenských a přátelských vazeb, na něž oni sami kladli velký důraz, na tom měly podíl příznivé podmínky, které zde byly nastoleny. Zmíním například absenci negativního přístupu k této skupině osídlenců lidmi z vnitrozemí. Reemigranti, osídlivší Hamry a Zelenou Lhotu, se nesetkávali s nedůvěrou ani s odporem vůči sobě. Dále k jejich přizpůsobení přispěla například ochota státních zaměstnanců, především pedagogů, jim pomoci se začleňováním a s tím související možností vzdělávání, jež jim v této oblasti bylo poskytnuto. Na základě toho došlo v jejich případě ke zlepšení životních podmínek a k sociálnímu vzestupu.

Rumunským Slovákům a volyňským Čechům se na základě úspěšné adaptace a jejich hlavnímu podílu na utváření lokální společnosti podařilo identifikovat se s prostředím, respektive vytvořit si vztah k tomuto místu, jakožto ke svému domovu.

Určitým dokladem tohoto jejich vztahu je například skutečnost, že je od života v tomto mikroregionu neodradilo ani zřízení nového pohraničního pásma.

Na základě výše předestřené lze říci, že proměna, kterou Hamry a Zelená Lhota v důsledku migračních procesů uskutečněných pro druhé světové válce prošly, sebou nesla nepopíratelně řadu negativ, avšak naopak lze v ní spatřovat také pozitiva. Hlavně v podobě úspěšného vytvoření životaschopné společnosti, díky čemuž nedošlo k zániku těchto obcí. Dokonce si díky charakteru novoosídlenců zachovaly jedinečnost z hlediska skladby obyvatelstva v okolí Nýrska.

Zmíněné okolí Nýrska, jak bylo při studiu pramenů zjištěno, představuje oblast, která byla celá postižena procesy odsunu a osídlení. Ačkoliv ne všechny obce a vesnice, zde se nacházející, nebyly tak jako Hamry a Zelená Lhota tvořeny pouze německým obyvatelstvem, jednalo se převážně o německou oblast. Během realizace osídlení každá tato vesnice a obec byla doosídlena jinak charakteristickou skupinou novoosídlenců. Tato skutečnost v souvislosti, že se jedná o oblast, které z tohoto hlediska nebyla ještě věnována pozornost, je námětem pro další výzkum. Ten by na základě zmapování jednotlivých částí této oblasti jednak vyplnil existující mezeru v úseku poválečné historie tohoto území a jednak by umožnil určité porovnání zkoumaných zájmových území v jejich poválečném vývoji.

Summary

Hamry and Zelená Lhota represent micro region of southwestern border, whose character is completely changed due to the result of forced displacement of the German population and of the new coming population. As a result of the discontinuation of traditions came to extinction of retail industry, which was developed here, and handicrafts, which were typical for this area. Original cereal agriculture was transformed to pasture. Due to the unattractiveness of the area was inhabited by a large part of re-emigrants. Those involved in the creation of new local society that through existing links between these new settlers and favorable local conditions had created. It was a heterogeneous society composed of various cultures existing side by side and at same time it was reciprocal influencing.

Work on the testimony of witnesses, which are supported on archival sources, mapping the various changes that have occurred in the selected micro region and presents how the new company was shaping. The work also provides a general outline of the issue of new settlements and re-emigration. This is the first work dealing with the problem of new settlement of this region.

Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny

Národní archiv, Praha (NA)

Fondy Archivu ÚV KSČ:

Fond Klement Gottwald (f. 100/24)

Fond Osidlovací komise (f. 23)

Fond Předsednictvo (f. 02/1)

Fond Ministerstvo práce a sociální péče

Fond Ministerstva průmyslu

Fond Ministerstva vnitra

Fond Úřadu předsednictva vlády

Státní oblastní archiv Plzeň (SOA Plzeň)

Fond Internační středisko Okresního národního výboru Klatovy

Fond Osidlovací úřad a Fond národní obnovy - oblastní úřadovna Plzeň

Fond Úhlavský mlýn, továrna na dřevovinu a lepenky, s. r. o., Hamry

Státní okresní archiv Klatovy (SOkA Klatovy)

Fond Místní národní výbor Hamry

Fond Místní národní výbor Zelená Lhota

Fond Obecná škola (německá) Hamry

Fond Okresní národní výbor Klatovy

Fond Základní devítiletá škola Hamry

Fond Základní devítiletá škola Zelená Lhota

Archiv autorky (AA)

Katastrální úřad pro Plzeňský kraj, Katastrální pracoviště Klatovy (KÚPK Klatovy)

Obecní úřad Hamry (OÚ Hamry)

Soukromý archiv rodiny Lerchovi (SARL)

Soukromý archiv Vladimíra Kačera (SAVK)

Vydané prameny

Dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čsl. ze dne 4. prosince 1944 o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění.

Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

Dekret prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení.

Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

Dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

Dekret prezidenta republiky č. 60/1945 Sb. ze dne 28. dubna 1945 o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945.

Dekret prezidenta republiky č. 88/1945 Sb. ze dne 1. října 1945 o všeobecné pracovní povinnosti.

Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

Národnostní mapa Československé republiky. Podle sčítání lidu z 1. prosince 1930 [kartografický dokument]. 2. vydání. Praha: Vojenský zeměpisný ústav, 1938.

Opatření ministra financí čj. 203 60 482/64 ze dne 24. října 1964 o změně názvu Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků v Praze na Správu pro věci majetkové a devizové a názvu Oblastního likvidátora peněžních ústavů a podniků v Bratislavě na Správu pro věci majetkové a devizové pro Slovensko, část I. reg. v částce 85/1964 Sb.

PIKART, Antonín. *Vlast se usmívá*. In *Vlast se usmívá. Šest reportáží z prvních dnů osídlování nového pohraničí*. Vrchlabí: Krbalovo družstevní nakladatelství, 1948, s. 20-62.

Předpis č. 61/1945 Sb. ze dne 29. června 1945 o přípravě opce podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině.

Košický vládní program. Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha: Svoboda, 1974.

Ústavní zákon č. 74/1946 Sb. ze dne 12. dubna 1946 o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti.

Ústavní zákon č. 179/1946 Sb. ze dne 13. září 1946 o udělení státního občanství krajanům z Maďarska.

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946. 2. zasedání 245. Interpelace poslanců dr. Rozehnal, dr. Chytila, dr. Řehulky a dr. Bunži ministrům spravedlnosti a vnitra ve věci osvědčení o národní spolehlivosti.

Vládní nařízení č. 4/1945 Sb. ze dne 5. května 1945 o volbě a pravomoci národních výborů.

Vládní nařízení č. 30/1948 Sb. ze dne 19. března 1948 o majetku, který zanechaly v Československé republice osoby, přestěhované do Maďarska podle československo-maďarské dohody o výměně obyvatelstva.

Vlast se usmívá. Šest reportáží z prvních dnů osídlování nového pohraničí. Vrchlabí: Krbalovo družstevní nakladatelství, 1948.

Zákon č. 75/1946 Sb. ze dne 12. dubna 1946 o přiznávání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti, zejména z Maďarska.

Zákon č. 186/1946 Sb. ze dne 29. června 1945. Smluva mezi Československou republikou a Svazem sovietských socialistických republik o Zakarpatskej Ukrajině.

Zákon č. 31/1947 Sb. ze dne 14. února 1947 o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu prezidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

Zákon č. 138/1947 Sb. ze dne 1. července 1947 o péči o přistěhovalce, jakož i o některých jejich přednostních právech.

Zákon č. 95/1948 Sb. ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství.

Zákon č. 69/1951 Sb. ze dne 11. července 1951 o ochraně státních hranic.

Literatura

ARBURG, von Adrian. Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. *Soudobé dějiny* 10, 2003, č. 3, s. 253-292.

ARBURG, von Adrian; STANĚK, Tomáš (edd.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Dokumenty z českých archivů. Díl I.* Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

ARBURG, von Adrian; STANĚK, Tomáš (edd.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Dokumenty z českých archivů. Díl. II., svazek 1.* Středokluky: Zdeněk Susa, 2011.

ARBURG, von Adrian; STANĚK, Tomáš (edd.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Dokumenty z českých archivů. Díl. II., svazek 3.* Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

ARBURG, von Adrian. *Zwischen Vertreibung und Integration. Tschechische Deutschen politik 1947-1953.* Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Institut mezinárodních studií, 2004.

BELL, Duran. Ethnicity and Social Change. In GLAZER, Nathan; MOYNIHAN, Daniel, Patrick (edd.). *Ethnicity. Theory and Experience.* Cambridge: Harvard University Press, 1975.

BERRY, Brewton. *Race Relations. The Interaction of Racial and Ethnic Groups.* Boston: Hough-ton Mifflin Company, 1951.

BIMAN, Stanislav; CÍLEK, Roman. *Poslední mrtví, první živí. České pohraničí květen až srpen 1945.* Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1989.

BITTNEROVÁ, Dana. Proměny kritérií výběru manželského partnera u rudohorských Slováků v českém pohraničí. *Slovenský národopis* 39, 1991, č. 3, s. 274-287.

BLAU, Josef. *Böhmerwälder Hausindustrie und Volkskunst. I. Teil, Wald-und Holzarbeit.* Prag: J. C. Calve, 1917.

BLAU, Josef. *Böhmerwälder Hausindustrie und Volkskunst. II. Teil, Frauen-Hauswerk und Volkskunst.* Prah: J. C. Calve, 1918.

BLAŽEK, Bohuslav. Sudetský model krajiny. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím.* Praha: Kleinwächer, 2008, s. 9-10.

BRKOVÁ, Danuše; BĚL, Jiří (edd.) *Vzpomínky na chalupu Sokola Přeštice v Hamrech na Šumavě v letech 1946-1948.* Přeštice: TJ Sokol Přeštice, 2007.

BUCHVALDECK, Miroslav a kol. *Československé dějiny v datech. 2. vydání.* Praha: Svoboda, 1987.

ČAPKA, František. K úloze Osidlovacího úřadu v počáteční fázi znovuosídlení pohraničních oblastí českých zemí. In *Sborník Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada společenských věd č. 20.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 101-110.

ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce.* Brno: Cerm, 2005.

ČERVINKA, Jiří. *Místní národní výbor v Hamrech, okres Klatovy. Poznámky.* S. 1.:s. n., s. a. Ve vlastnictví autora.

ČERVINKA, Jiří. *Obyvatelstvo obce Hamry. Poznámky*. S. l.:s. n., s. a. Ve vlastnictví autora.

Československá vlastivěda. Díl I. Příroda, sv. 1. Praha: Horizont, 1968.

Češi, Němci, odsun. Diskuse nezávislých historiků. Praha: Academia, 1990.

DEJMAL, Ivan. Příběh krajiny, která přišla o hospodáře. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 7.

DOSKOČILOVÁ, Marie. *Berní rula. Sv. 23. Kraj plzeňský. Díl 1*. Praha: SPN, 1952.

FOJTÍK, Karel. Tradiční instituce sociálního života a jejich úloha v současných etnických procesech. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 67-86.

GRULICH, Tomáš. Problematika počátků osídlování pohraničí a plány na osídlení. In *Etnické procesy v novoosídleném pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech. Sv. 2*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV, 1986, s. 11-18.

HAIŠMAN, Tomáš. Proces formování nových lokálních společností v pohraničí českých zemí po roce 1945. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 132-140.

Hamry. Šumava – Královský Hvozd. Poslední kousek Šumavy, který si zachoval jedinečné kouzlo a klid starých časů. Propagační leták projektu Integrovaný příhraniční rozvoj Královského hvozdu. S. l.:s. n., s. a.

Hamry. Šumava – Královský Hvozd. Propagační leták Akčního sdružení Královský hvozd. S. l.: s. n., s. a.

HEROLDOVÁ, Iva. Etnické procesy v pohraničí, společnost a kultura. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 124-131.

HEROLDOVÁ, Iva. Etnografické zvláštnosti ve způsobu života a kultuře volyňských Čechů. *Český lid* 44, 1957, č. 1, s. 47-52; č. 2, s. 107-112; č. 3, s. 145-149; č. 4, s. 193-198; č. 5, s. 241-247.

HEROLDOVÁ, Iva. K otázce integrace různorodých skupin osídlenců na Tachovsku. In *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti. 1. Československo*. Bratislava: Veda, 1977, s. 174-178.

HEROLDOVÁ, Iva. Národopisná problematika novoosídleného pohraničí. *Český lid* 65, 1978, č. 4, s. 195-206.

HEROLDOVÁ, Iva; MATĚJOVÁ, Vlasta. Novoosídlené pohraničí. In BĚLOHLÁVEK Miloslav a kol (edd.). *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 263-290.

HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí. *Český lid* 75, 1988, č. 4, s. 214-224.

HEROLDOVÁ, Iva. Reemigrace po druhé světové válce (Shody a rozdíly). In *Češi v cizině*. Sv. 6. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1992, s. 43-47.

HEROLDOVÁ, Iva. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří. *Český lid* 70, 1983, č. 1, s. 55-57.

HOFMANN, Gustav. Železářství na západní Šumavě. In *Vlastivědné zprávy muzea Šumavy* 2. Sušice: Muzeum Šumavy, 1990.

HOLÁ, Věra. Osídlení šumavského pohraničí na Sušicku 1945-1948. In *Minulosti Západočeského kraje XVII*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1981, s. 27-36.

HOSTAŠ, Karel; VANĚK, Ferdinand; BOROVSÝ, František, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku 19. století. sv. 7. Politických okres klatovský*. Praha: Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899.

HRABOVEC, Emilia. *Vertreibung und Abschub. Deutsche in Mähren 1945-1947*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995.

HRDÁ, Judita. Současný stav stravy u nejmladší generace slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura*. Sv. 3. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 65-80.

HOUŽVIČKA, Václav; NOVOTNÝ, Lukáš (edd.). *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007.

JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547. Kniha I. Díl II*. Praha: Academia, 1984.

JEŘÁBEK, Milan; DOKOUPIL, Jaroslav; HAVLÍČEK, Tomáš a kol. *České pohraničí. Bariéra nebo prostor pro středkování?* Praha: Academia, 2004.

JÍLEK, Tomáš; JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona. Česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002.

KADERÁBKOVÁ, Jaroslava a kol. Etnografický obraz způsobu života a kultury současné západočeské vesnice. In BĚLOHLÁVEK Miloslav a kol (edd.). *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 291-322.

KALIVODA, Jaroslav. *Dějiny Králováků – sousedů Chodů*. S. l.: s. n, s. a.

KALIVODA, Jaroslav. „Králováci“ strážci pomezí šumavského „Královského Hvozdu.“ S. l.: s. n, s. a.

KASTNER, Qiudo. *Osídlení českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996.

Komplex odsunu. Vysídlení Němců a české pohraničí po roce 1945. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005.

KOŘALKOVÁ, Věra. Reemigrace krajů jako součást migračních změn v Československu po druhé světové válce. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 2.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 162-174.

KOŤÁTKO, Jiří. *Zemědělská osidlovací politika v pohraničí.* Praha: Orbis, 1946.

KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960.* Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav, 2009.

KRULÍK, Oldřich. Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety. In *Češi a Němci ve střední Evropě.* Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001, s. 9-31.

KREJČOVÁ, Jitka. *Státní statek Dešenice 1969-1993.* Inventář. Klatovy: Státní okresní archiv Klatovy, 2005. Uložení v SOA Plzeň.

LIPAŤSKÁ, Denisa. Proměny v oděvu slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří v Benešově nad Černou od 2. poloviny 40. let do současnosti. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 3.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 57-64.

LOUBAL, František. *Reformace a protireformace v Československu.* Praha: A. Svěcený, 1927.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Obřady a obyčeje a jejich úloha v současných etnických procesech. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 2.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 3-10.

NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volynských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury.* Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

NOSKOVÁ, Helena. *Návrat Čechů z Volyně. Naděje a skutečnost let 1945-1954.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999.

NOSKOVÁ, Helena; VÁCHOVÁ, Jana. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945 – 1954).* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000.

NOSKOVÁ, Helena. Výzkum osídleneckých skupin na Chebsku se zaměřením na integrační procesy probíhající v rámci rodiny. *Český lid* 66, 1971, č. 1, s. 21-29.

OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Němci v Čechách po roce 1945. Na příkladu západního Podještědí.* Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR: Scriptorium, 2006.

PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora. Její příčiny i následky.* Praha: Vesmír, 1921.

PEŠEK, Jan. Osídlování jihočeského pohraničí v letech 1947-1953. In *Jihočeský sborník historický*, 60/1986. Tábor: Jihočeská společnost pro zachování husitských památek, 1986, s. 133-134.

PLICKA, Ivan. Jak (ne-)umíme žít v naší sudetské krajině – Kdysi a dnes. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 8.

PROCHÁZKA, Zdeněk. Zapomenutá paměť místa. In ŘÍHA, Martin (ed.) *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008, s. 11-12.

Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule. Snowball Sampling. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003.

ROBEK, Antonín; KADEŘÁBKOVÁ, Jaroslava a kol. Etnografický obraz způsobu života a kultury současné západočeské vesnice. In BĚLOHLÁVE, Miloslav a kol. (edd.). *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 291-322.

ROBEK, Antonín. K teoretickým problémům etnických procesů v českém pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv. 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 6-16.

ROSE, Peter, Isaac. *They and We. Racial and Ethnic Relations in the United States*. New York: Random House, 1974.

ŘEHÁČEK, Karel. Osidlovací úřad a Fond národní obnovy (1945-1952). *Západočeský historický sborník 5*, 1999, s. 309–319.

ŘÍHA, Martin (ed.). *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Kleinwächer, 2008.

SCHOLL-SCHNEIDER, Sarah; SCHNEIDER, Miroslav; SPURNÝ, Matěj. *Sudetské příběhy. Vyhnaní, starousedlíci, osídlenci*. Augsburg: Antikomplex, 2010.

SLEZÁK, Lubomír. Cenný dokument o pozemkové reformě v Československu. In: *Dějiny socialistického Československa. Studie a materiály. Svazek 2*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1979, s. 280-283.

SLEZÁK, Lubomír. *Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Blok, 1978.

SOMMER, Petr; TŘEŠTÍK, Dušan; ŽEMLIČKA, Josef (edd.). *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: Lidové noviny, 2009.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011.

SPURNÝ, Matěj (ed.). *Sudetské osudy*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku: Panevropa, 1993.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005.

STEINER, Josef. *Šumava – Královský Hvozd, území svobodných Králováckých rychet II. Böhmerwald – Land der künischen Freibauern II.* Klatovy: [Echo], 2005.

SULITKA, Andrej. Slovenskí reemigranti z Rumunska a ich miesto v českej majoritnej spoločnosti v pohraničí. In *Etnické procesy v novoosídlenom pohraničí. Dĕlnictvo v etnických procesech. Sv. 1.* Praha: Ústav pro etnografiu a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 101-110.

SULITKA, Andrej. Tradícia a procesy stretávania sa kultúr v novoosídlenom pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1.* Praha: Ústav pro etnografiu a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 169-179.

ŠATAVA, Leoš. Volyňští Češi na Podbořansku a Žatecku. *Český lid* 68, 1981, č. 4, s. 195-203.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů.* Praha: Kalich, 2005.

TONCROVÁ, Marta. Podíl zpěvu a zpěvnosti na formování vesnického kolektivu v novoosídlenom pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 2.* Praha: Ústav pro etnografiu a folkloristiku ČSAV, 1986, s. 85-91.

TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj. České pohraničí 1948-1960 a takzvaná akce doosídlení. *Soudobé dějiny*, 2005, roč. 12, č. 1, s. 534-585.

VACULÍK, Jaroslav. Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů. I. Léta 1868-1914.* Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

VACULÍK, Jaroslav. K reemigraci a usídlování Slováků z Rumunska v pohraničí v letech 1946-1949. In *Slováci v zahraničí. Sv. 13.* Martin: Matica slovenská v Martine, 1987, s. 92-109.

VACULÍK, Jaroslav. Počátky českého vystěholectví na Volyň. *Český lid* 74, 1987, č. 4, s. 220-227.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945-1949.* Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993.

VACULÍK, Jaroslav. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950.* Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a. K problematice příbuzenských skupin slovenských přesídlelců v Čechách po roce 1945. *Český lid* 74, 1987, č. 1, s. 86-89.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a; UHEREK, Zdeněk. Novoosídlenecké pohraničí. In UHEREK, Zdeněk (ed.). *Kultura-společnost-tradice. II. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. Praha: Etnologický ústav AV ČER, 2006, s. 53-108.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a. Vliv některých společenských faktorů na adaptační proces. In *Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech. Sv. 2*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV, 1986, s. 46-53.

VANĚK, Pavel. Konstituování pohraničního území v letech 1948-1951 jako prvku ochrany státní hranice. In *Západočeský historický sborník 7*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2001, s. 331-340.

VANĚK, Miroslav. *Naslouchat paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

VAŘEKA, Josef. Sídlení a stavební změny v novoosídleneckém pohraničí. In *Etnické procesy. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. Společnost a kultura. Sv 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 280-293.

VAŘEKA, Josef. Sídlení změny v novoosídleneckém pohraničí. *Český lid* 72, 1984, č. 2, s. 65-71.

VASKO, Vojtěch. *Historie Hamrů, Zelené Lhoty a okolí. Průvodce o době, která změnila tvář Šumavy*. Seminární práce. Klatovy: Gymnázium Jaroslava Vrchlického, 2007. Ve vlastnictví autora.

VYKOUPIIL, Libor. *Slovník českých dějin*. 2. vydání. Brno: Julius Zirkus, 2000.

WIEDEMANN, Andreas. *„Komm mit uns das Grenzland aufbauen!“ Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952*. Essen: Klartext, 2007.

WINTER, Eduard. *Die tschechische und slwakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der hussitischen Tradition*. Berlin: Akademie-Verlag, 1955.

Elektronické zdroje

Český statistický úřad. Tab. 37 Vybrané základní ukazatele v dlouhodobém vývoji za Českou republiku [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=hustota+&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>.

Český úřad zeměměřičský a katastrální (ČÚZK) [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z: <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka&MarQParam0=792748>.

História Slovákov v Rumunsku [online]. [Cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z: <http://slovacivrumunsku.sk/01-hist.php>.

História osídlenia bihorského-slajskej oblasti [online]. [Cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z: <http://slovacivrumunsku.sk/01-hist-bihor.php>.

Hustota zalidnění, počet obcí a hlavní ukazatele věkové struktury podle krajů a okrsků 1. 1. 2011 [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4EB/\\$File/4032120102.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4EB/$File/4032120102.pdf).

Katastrální mapa katastru Zelená Lhota a Hamry. ČÚZK [online]. [Cit. 9. 3. 2013]. Dostupné z: <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka&MarQParam0=792748>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>.

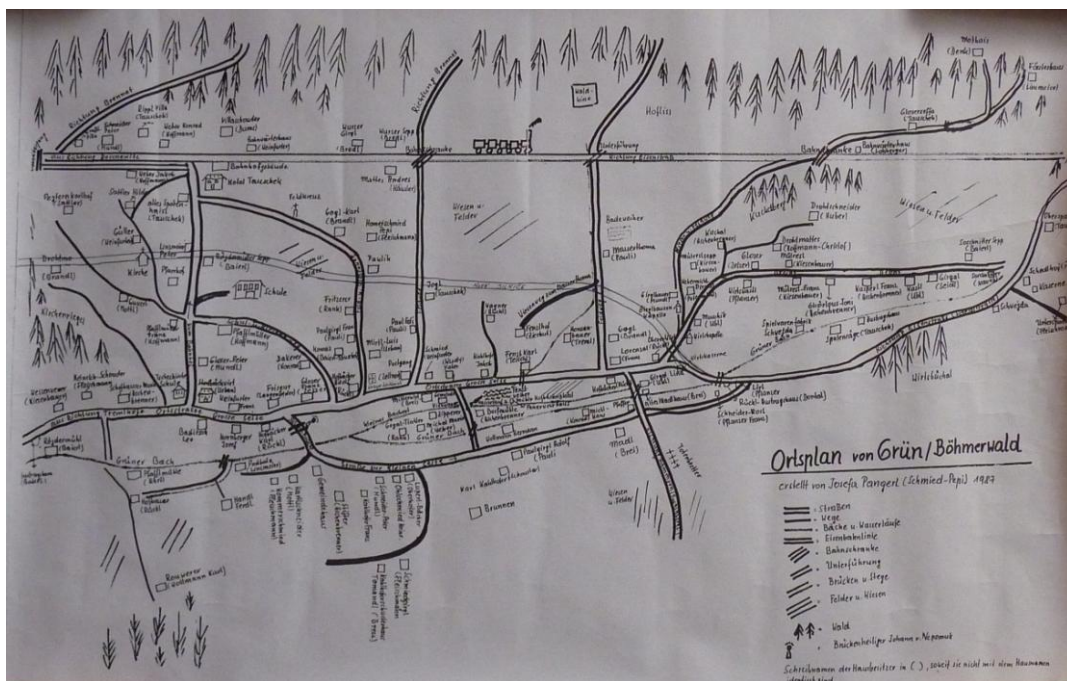
Zelená Lhota [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.retour.cz/mesta/zelena-lhota/>.

Z historie Zelené Lhoty [online]. [Cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.kolohlota.estranky.cz/clanky/z-historie-zelene-lhoty.html>.

Přílohy

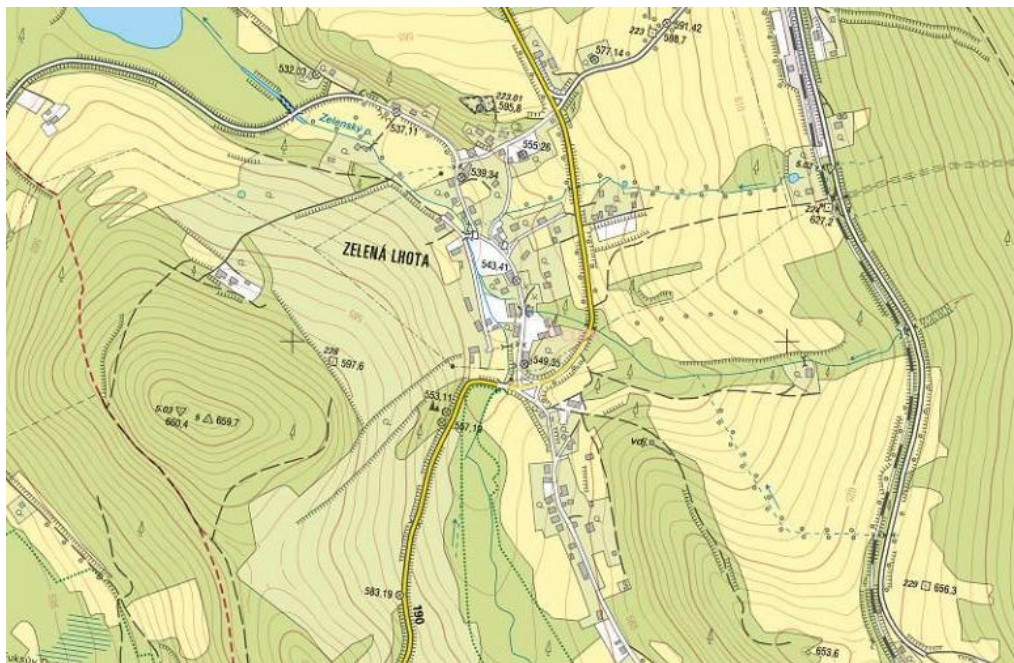
Příloha A: Obrazová příloha

Obrázek 1: Ortsplan von Grün/Böhmerwald

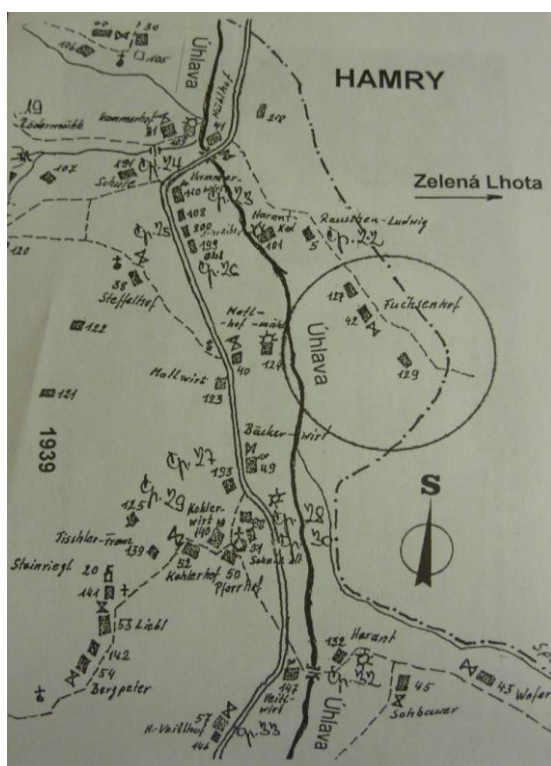
Zdroj: PANGERL, Josef. *Ortsplan von Grün/Böhmerwald*. S. 1.: s. n., 1987, kopie. Uloženo v SARL.

Obrázek 2: Katastrální mapa Zelená Lhota, 2013

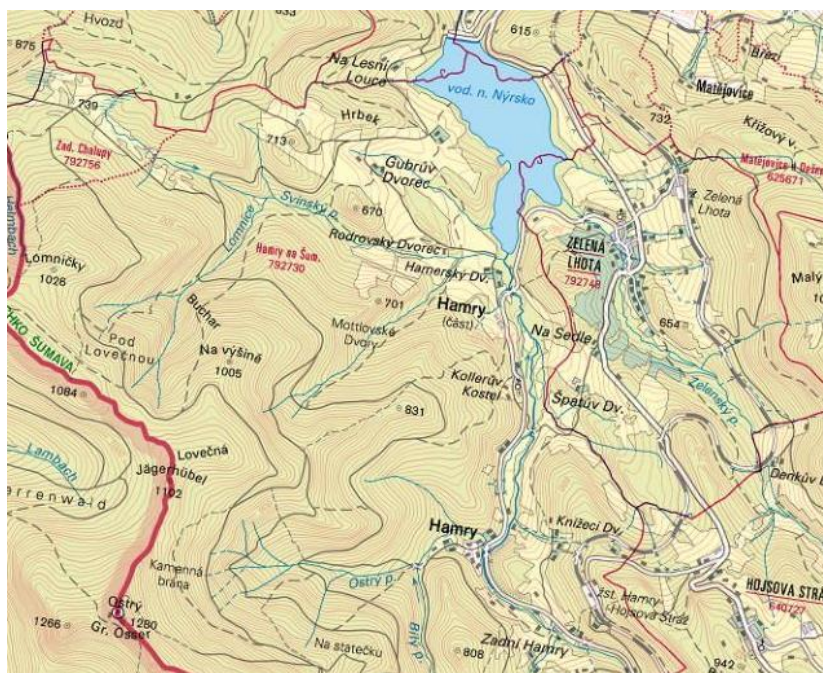
Zdroj: ČÚZK [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z:
<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQueryParamCount=1&MarWindowName=Marushka&MarQueryParam0=792748>

Obrázek 3: Mapa Hamry, 1939

Zdroj: BRKOVÁ, Danuše; BĚL, Jiří (edd.) *Vzpomínky na chalupu Sokola Přestice v Hamrech na Šumavě v letech 1946-1948*. Přestice: TJ Sokol Přestice, 2007, s. 2.

Obrázek 4: Katastrální mapa Hamry

Zdroj: ČÚZK [online]. [Cit. 22. 3. 2013]. Dostupné z: <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQueryParamCount=1&MarWindowName=Marushka&MarQueryParam0=792748>

Obrázek 5: Rodina Kalijánkova, 1951

Zdroj: SARL

Obrázek 6: Dožínky, Zelená Lhota, 1956

Zdroj: SARL

Obrázek 7: Obecná škola Zelená Lhota, 1952

Zdroj: SAVK

Obrázek 8: Rodina Kačerova, 1950

Zdroj: SAVK

Obrázek 9: Dům rodiny Kačerovi v Hamrech, 1950

Zdroj: SAVK

Příloha B: Soupis informátorů

Mluvčí č. 1:

Tento informátor si nepřeje zveřejnění svého jména a ostatních údajů o své osobě.

Mluvčí č. 2 a 3:

Oldřich Richter a Ivana Richterová, Zelená Lhota č. 46, v důchodu.

Mluvčí č. 4 a 5:

Veronika Lerchová a Antonín Lerch, Zelená Lhota č. 45, v důchodu.

Mluvčí č. 6:

Alena Kolečáková, Hamry č. 25, v důchodu.

Mluvčí č. 7:

Vladimír Kačer, Nýrsko, Kollárova 361, v důchodu.

Mluvčí č. 8:

Zdeňka Coufalová, Hamry, administrativní pracovnice Obecního úřadu Hamry.

Příloha C: CD Záznamy rozhovorů s informátory